

SOVYET - AMERİKAN MÜNASEBETLERİNİN ÜÇ YILI

1945 - 1948

Yazan: Fahir Hâdi ARMAOĞLU
Siyasî Tarih Asistanı

— PLAN —

I. Giriş

II. 1945 - 1948 arası olaylarının sistematik izahı.

a) Harp Sonu.

b) 1946 yılı hâdiseleri içinde Sovyet - Amerikan münasebetleri.

c) 1947 „ „ „ „ „ „

d) 1948 „ „ „ „ „ „

III. 1945 - 1948 arasındaki Sovyet Amerikan münasebetlerinin tahlili.

IV. Sovyet - Amerikan münasebetlerinin bugünkü durumu ve bugünkü beynelmilel politikadaki yeri.

a) Amerikan politikasının izahı ve bugün takip ettiği yol.

b) Sovyet politikasının izahı ve bugün takip ettiği yol.

V. Netice.

I

Birinci ve ikinci Dünya Harpleri muhteris bir milletin sebep olduğu dünya çapında büyük felâketlerdir. Fakat bu millet her iki maceradan da acı kayıplarla ayrıldı. Bununla beraber, insanlığın düçar olduğu ızdıraplar bugün hâlâ dinmiş değildir. Beynelmilel nizamdaki sulh ve sükûn hâlâ temin edilemedi. Harbin doğurduğu müsait zemini kendi lehine istismara çalışan Sovyet Rusyanın karşısında direnebilecek bugün sadece Birleşik Amerika vardır. Eskiden olduğu gibi artık dünya siyasetini bir büyük devletler direktuarı tanzim etmiyor. Bugünün politik hâdiseleri Sovyet - Amerikan düettosu etrafında dönüyor. 1941 yılındanberi, tarihte ilk defa olarak, Birleşik Amerika dünya hâdiseleri içinde bir merkezi sıklet teşkil ediyor. Sovyet Rusya da, kuruluşundan beri ilk defadır ki doktrininin tatbikatı için geniş fırsatlar elde etmiş bulunuyor. Harbin galiplerinden olan ve eski direktuarın üyeleri bulunan İngiltere ve Fransa, harbin yorgunluğu ve iç meselelerin endişesi içinde, eski muhteşem rollerini ifadan artık uzaktır. Almanya ve Japonya suçlarının kefaretinin ödemekle meşgul. Harbin mağlûplarından İtalya stratejik mevkiinden istifade ile, işlemiş olduğu hatalarını affettirmeğe çalışıyor. Dünya sah-

nesinde, harbin sarsıntılarından fazla müteessir olmamış görünen, sadece iki büyük kuvvet ayakta durabiliyor : Birleşik Amerika ve Sovyet Rusya. İki iktisadî doktrinin yeryüzündeki en büyük mümessilleri bulunan bu devletler, kendi iktisadî sistemlerini dünyada hâkim kılmak için mücadele ediyorlar. Dünya tarihinin hiçbir devresi, İkinci Dünya Harbini takip eden şu içinde bulunduğumuz devre kadar enteresan olmamıştır. Bu devir tarih içinde bir dönüm noktası teşkil ediyor. Zira, evvelerde, ilk defadır ki, iktisadî rejimler siyaset sahasında çarpışıyor. Saniyen, bir buçuk asra yakın bir zamandanberi infiratçı bir politikaya sınıksız sarılan ve Avrupa hâdiselerine bigâne kalan Birleşik Amerika, asırdîde siyasetine sırt çevirerek yepyeni bir yola girmiş bulunuyor. Diğer taraftan, Sovyet Rusya bakımından da, geniş bir tatbikat sahası bulan bir doktrin, uzak hedeflerini tahakkuk ettirme yolunda büyük fırsat ve imkânlarla sahip olarak faaliyete geçmiştir.

Bu noktalardan bakıldıkta, harp sonu devresine hâkim olan Sovyet - Amerikan münasebetlerinin ne derece büyük bir önem taşıdığı kolaylıkla anlaşılır. 1945 - 1948 yılları arasındaki hâdiseler ve bunların tahlili, Amerikan politikası bakımından, bu devlet tarafından girilmiş olan yeni yolun tekâmüllü seyrini; Sovyet Rusya bakımından ise, plânlı bir politikanın ortaya çıkan fırsatlar ve manialar karşısında çizmiş olduğu yolu göstermesinden dolayı alâkabahştır.

II

HARP SONU :

San - Francisco Konferansı — Milletler Cemiyetinin zaafiyetinin ve sukutunun harbi doğurmaktaki tesir ve rolü nazarı itibare alınarak, onun yerine daha sağlam temellere müstenit bir teşkilât kurmak hususundaki fikirler, daha harbin içinde belirmeğe başlamıştı. 14 Ağustos 1941 tarihli Atlantik Demecini esas tutarak birleşen ve Almanya'ya karşı savaşan devletlerin sayısı 1 Ocak 1942 de 26 ya çıkmıştı. İşte bu 26 devlet "Birleşmiş Milletler" nam ve sıfatı ile bu tarihte bir heyanname imzalamışlar ve kendi aralarında bir nevi Milletler Cemiyeti kurmuşlardı (1). Almanyaya karşı zaferi kazanmak hususunda işbirliği yapan bu devletler, gerek zaferi kazanmak ve gerekse kazandıktan sonra onun maddî ve mânevî meyvalarından faydalanmak için yalnız askerî sahada değil, başka sahalarda da işbirliğine ihtiyaç olduğunu takdir etmişler (2) ve

(1) Prof. Zeki Mesut ALSAN - *Devletler Hukuku Dersleri*, S. B. O. yayımı, Ankara 1947, s. 408.

aralarındaki bu işbirliğini beynelmil bir teşkilâtta ifade etmek istemişlerdi. Bu yolda ilk teşebbüs, 21 Ağustos 1944 de İngiltere, Sovyet Rusya ve Birleşik Amerika arasındaki Dumbarton Oaks görüşmeleriyle yapıldı ve 7 Ekim 1944 de bir proje ile nihayetlendi. Bu proje bugünkü Birleşmiş Milletler Teşkilâtının ana hatlarını ihtiva ediyordu. Bu projeyi beynelmil bir antlaşma haline getirmek için 51 devletin mümessilleri 25 Nisan 1945 de San Francisco'da toplandılar. Müzakereler 26 Haziran 1945 e kadar sürdü ve o tarihte beynelmil bir antlaşma imzalanarak bugünkü teşkilât kuruldu.

"Bir insan ömrü içinde beşeriyete iki defa tarif olunmaz acılar yükleyen harp belâsından öleceğın nesillerini korumak" v.s. gibi ulvî gayelerle kurulan teşkilât daha başlangıçta malûl bulunuyordu. Konferansta Sovyet temsilcisi Molotof'un "Bu asıl gayeye hakikaten bağlı diğer hükümetler ile bu büyük dâvanın halli uğrunda işbirliği yapacağız" (3) demesine rağmen, yine aynı Sovyet Rusya, Güvenlik Konseyinin sulh yolundaki hüsnüniyetli gayretlerini, 24 defa veto ederek sabote etmekten geri kalmıyacaktır.

Potsdam Konferansı — Avrupa harbi iki ay kadar önce sona ermiş olduğundan, Birleşik Amerika, Sovyet Rusya ve İngiltere devlet reisleri arasında vukubulan Potsdam Konferansı ile artık sulh meseleleri ele alınmağa başlıyordu. Alınacak kararlar dünya sulhüne zemin hazırlıyacaktı. Lâkin dünyanın manzarası ümit verici görünmüyordu. Emperyalist ve mütecevizlere karşı yapılan altı yıllık harbin neticesinde kötü niyetli cephenin büyük bir kısmı yıkılmıştı; fakat sulh için çarpışan cephe mütecevizler belirmeğe başlamıştı. 17 Temmuz 1945 de saat 17 yi 10 dakika geçe konferans ilk toplantısını yaptığı anda dünyanın manzarası şöyle idi : Sovyetler Birliği Balkanlarda nüfuzunu tesis etmiş, Bulgaristanı, Yugoslavyayı, Romanyayı, Çekoslovakıyı ve Polonyayı emri altına almağa muvaffak olmuştu. Çinle yaptığı müzakereler, Dış Moğolistan, Kore ve Moğolistan üzerindeki talepleri yüzünden kesilmişti. 1941 den 1943 e kadar iyi bir çerçeve içinde cereyan eden Türk - Sovyet münasebetleri, Stalingrad'ın müdafaasını müteakip, bozulmuş ve Sovyetler Türkiye'ye karşı muhasım bir durum almıştı (4).

(2) Prof. ALSAN - Adı geçen eser, s. 409.

(3) *Aynı Tarihi*, Nisan 1945, s. 273.

(4) Sovyetlerin Türk politikasına karşı yapmağa başladıkları tenkidler bilhassa şu noktalarla toplanıyordu :

a) Rus - Alman harbinin arifesinde Türkiye'nin Almanya ile yaptığı ademi teavüz paktını (18 Haziran 1941) Rusya bu defa beğenmiyordu. Rusya bunu Almanyanın kendi üzerine serbest bırakılmış olması şeklinde tefsir ediyordu.

Bu atmosfer içinde toplanan konferans 15 günlük bir çalışmadan sonra 1 - 2 Ağustos gecesi, gece yarısını 30 dakika geçe sona erdi. Alınan kararlar ve görüşülen meseleler anahatlarıyla şunlardır (5) :

Almanya hakkında :

Yalta Konferansında Almanya hakkında alınan kararlar tatbik edilecek (6). Almanyadaki otorite Amerikan, Rus, İngiliz, ve Fransız işgal kuvvetleri komutanları ile, bu komutanların teşkil ettiği Kontrol Konseyi tarafından icra edilecek. Almanya nazilikten temizlenecek ve demokrat ve sulhperver bir hale getirilecek. Şimdilik hiç bir merkezî Alman hükûmeti kurulmayacak, fakat esaslı olan merkezî ve idarî daireler tesis edilecek ve bunlar Kontrol Konseyinin direktifleriyle çalışacaktır. Askerî emniyetin mülâhazasına tabi olmakla beraber, basın, söz ve din hürriyetlerine müsaade edilecek. Alman harp kudretinin imhası için her türlü silâh, mühimmat, harp âleti, uçak ve açık deniz gemisi inşa ve imali menedilecektir. İşgal devresi esnasında Almanyaya bir tek ekonomik birlik muamelesi yapılacak. Alman iktisadiyatı daimî surette kontrol edilecek. Tazminat tahsil edilirken, Alman milletine, haricinin yardımı olmadan yaşamasını mümkün kılacak derecede kâfi vasıtalar bira-

b) Almanlar Volgaya kadar ilerledikleri zaman bizim de kuvvetlerimizi doğu hudutlarımıza çekerek Sovyetlere sıkıntı verdiğimiz iddia ediliyordu. Halbuki, Türk kuvvetlerinin bu sıralarda Karadeniz kıyılarına çekilmiş olması, Almanların âni bir ihracına karşı alınmış bir tedbirdi.

c) 2 Ağustos 1944 de Almanya ile münasebetlerimizi kestığımız zaman, derhal harbe girmemiş olmamız tenkid olunuyordu. Halbuki Almanya ile münasebetlerimizi keserken, İngiltere ile yapılan bir anlaşma gereğince, Türkiye'nin harbe girmesinin teferruatını Britanya Hükûmeti sonradan bizimle görüşecekti. Bu tarihten sonra İngiltere, Türkiye'nin fiilen harbe girmesini istememişti.

d) Boğazlardan Rusyaya gönderilecek yardım gemilerinin geçmesine Türkiyenin mâni olduğu ileri sürüldü. Bu iddianın da aslı yoktu. Zira Ege denizine Almanya hâkim bir durumda iken, İngiltere zaten Boğazlara yaklaşmadığından Boğazlar yolu fiilen kapalı bulunuyordu.

e) Nihayet Rusya, Türkiye'nin Almanya ve Japonyaya harp ilân etmiş olmasının bir lâfızdan ibaret olduğunu, bunun hiçbir tesiri olmadığını söylüyordu. (Prof. Rifki Burçak'ın 1947 yılında Okulumuz Siyasî Şubesinde vermiş olduğu takrirlerden).

(5) Bu kararların teferruatı için bak. : *Aynı Tarihi*, Ağustos 1945, s. 108 - 115 ve James F. BYRNES - *Cartes sur Table* (Speaking Frankly), Paris 1948, pp. 139 - 178.

(6) Yalta Kararlarına göre Almanya, dört işgal bölgesine ayrılacak ve bir mütteliklerarası Kontrol Konseyi kurulacaktı. Almanyanın vereceği tamirat bedelini müzakere edecek bir komisyon kurulacaktı. (BYRNES - age.' pp. 62 - 70).

kılacaktır. Sovyetler Birliği tarafından istenilen tazminat (7), Sovyet işgali altında bulunan bölgeden yapılacak nakillerle ve hariçteki Alman alacaklarıyla ödenecektir. Polonya tazminat hissesini Sovyet hissesinden alacaktır. Amerika Birleşik Devletlerinin, İngilterenin ve tazminata hakkı olan diğer memleketlerin istedikleri tazminat Batı Bölgelerinden ve hariçteki Alman alacaklarından ödenecektir. Doğu bölgesinin yiyecek, kereste ve kömürü ile mübadele edilmek şartıyla, Batı bölgesindeki sınaî malzemenin yüzde onbeşi Sovyetlere verilecektir. Sovyetler Ruhr iktisadiyatına el atmak istemişlerse de (8), muvaffak olamamışlar ve Batı bölgelerinden hiçbir mütalebede bulunmamağı taahhüt etmişlerdir. Alman harp donanması ve ticaret filosu hakkında, zamanında müşterek bir tebliğ yayımlanması kararlaştırılmıştır. Koenigsberg şehri ve bölgesi Sovyet Rusyaya terkedilmiştir ve sulh konferansında Amerika ve İngiltere bu hususu destekliyeceklerdir. Harp suçluları adalet huzuruna çıkarılacaktır.

Polonya hakkında :

Yalta Protokolünün dördüncü maddesine göre, Polonyanın Batı hududunun katı tesbiti işi sulh konferansında görüşülecekti. Fakat Amerikan ve İngiliz delegasyonları daha Potsdam'a gelmeden Sovyetler, Amerika ve İngiltereye danışmadan, Neisse ırmağının doğusunda bulunan araziyi Polonyanın idaresine terketmişlerdi. Konferansın daha ilk günlerinde bu mesele münakaşa edildi. Sovyet taktiği şu idi : Yalta anlaşmasına göre Polonya 180 bin kilometre karelik bir araziyi Sovyetlere verecekti ve buna mukabil bilâhare Polonyanın Batı hududu birlikte tesbit edilecekti. Sovyetler bunu beklemeden, Polonyayı memnun etmek için, istedikleri araziyi vermişlerdi. Meselenin münakaşası uzun sürdü ve neticede, "üç hükümet başkanı, Polonyanın Batı hududunun tesbiti işinin, sulh muahedelerinin akdini bekliyeceği hususundaki kanaatlerini tekrar teyid" ettiler (9).

---

(7) Yalta Konferansında, Sovyetler, Almanya'dan alınacak tamirat bedelinin 20 milyar dolar olmasını ve bunun yarısının da kendilerine verilmesini istemişlerdi. Roosevelt katı bir rakam kabul etmemekle beraber, bu rakamın müzakerelere esas teşkil etmesine razı olmuştu. Yalta'yı müteakip kurulan tamirat Komisyonu Potsdam'a kadar bir neticeye varamadı. Fakat, Sovyetler, konferansa tekaddüm eden günlerde kendi işgal bölgelerinden harp ganimetine dahil olmayan malzemeyi dahi nakletmeğe başlamışlardı. Bu sebepten tamirat bedeli meselesi, Potsdam'da yeniden alevlendi.

(8) BYRNES - age., p. 175.

(9) BYRNES - age., pp. 166 - 167.

Sulh Muahedeleri meselesi :

Sulh muahedelerini hazırlamakla görevli bir Dışişleri Bakanları Konseyi'nin kurulması ve bu Konseyin ilk toplantısının Eylül 1945 de Londra'da yapılması kararlaştırıldı. Bu Konseye Fransa da dahil olacak ve Çin ise, ancak Uzakdoğu meseleleriyle bütün dünyayı ilgilendiren umumî mahiyetteki meselelerde Konseyin üyesi sayılacaktı. Potsdam Konferansını müteakip, Dışişleri Bakanları memleketlerine döndüklerinde, İtalya ile yapılacak sulh muahedesinin hazırlanmasına başlayacaklardı. "Üç hükümet, herbiri ayrı ayrı, yakın bir gelecekte ve mevcut vaziyetin ışığı altında, Finlandiya, Romanya, Bulgaristan ve Macaristanla diplomatik münasebetlerin tesisinin tetkikini ve bunun, mümkün olduğu takdirde, sulh muahedelerinin imzasından önce yapılmasını" kabul ediyorlardı (10).

Arazi vaziyeti :

Sovyet Rusya, konferansta, İtalyan müstemlekelerinden birini istemiştir. Bizzat Stalin, "Sovyetler Birliği mağlûp milletlerin arazilerinden herhangi birine sahip olmak ister,, demiş (11) ve bil'ahare de İtalyan müstemlekelerinden herhangi biri üzerinde vesayet talebeden bir Rus notası konferansa tevdi edilmiştir (12). Meselenin sulh muahedelerini ilgilendirmesi hasebiyle, ve Truman'ın teklifiyle, mesele Dışişleri Bakanları Konseyi'ne havale edilmiştir.

Türkiye ve Boğazlar hakkında :

Konferansta Boğazlar meselesi de mevzuubahis olmuştur. Stalin ve Molotof, bir müddet önce resmî ve gayri resmî şekilde Kars ve Ardahan üzerinde vâki olan (13) taleplerinin haklı olduğunu, çünkü bu vilâyet-

(10) BYRNES - age., p. 154.

(11) BYRNES - age., pp. 156 - 157.

(12) Bu hâdise Sovyet Rusyanın plânlı bir politika takip ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bir sıra Orta Avrupa memleketlerini nüfuzları altına geçiren Sovyetler, Balkanlarda da nüfuz tesis ettikten sonra bu yolla Akdenize inmenin kolay olacağını biliyorlardı. Halbuki şimdi konferansta, Akdenizde kıymetli bir köprübaşı tutmak için iyi bir fırsat yakalamış oluyorlardı. İtalyan müstemlekeleri Doğu ve Kuzey Afrikada bulunuyordu ve her iki mevkiin de stratejik ehemmiyeti büyüktü.

(13) Sovyet Rusya 19 Mart 1945 de, mevcut şartlara uymadığını ileri sürerek, 17 Aralık 1925 tarihli Türk - Sovyet Dostluk anlaşmasını feshetmişti. Bundan sonra, Ruslar tarafından, gayri resmî ağızlardan Kars, Ardahan ve havalilerinin etnografik ve coğrafi bakımdan Rusyaya ait olduğu ileri sürülmeğe başlanmıştır. Ayrıca, 1 Haziran 1945 de Türk hükûmetine verilen bir notada, Boğazların kontrolünün Sovyetlere bırakılması ve Türk - Sovyet hududunun Kars, Ardahan ve havalilerinde tashih edilmesi talep olunuyordu. (Bak. : Roger CERE ve Henri PEYRET - *l'Evolution du Monde*, Paris 1946, p. 502).

lerin Çarlar zamanında Rus topraklarının parçası olduğunu söylemişlerdir (14).

Boğazlar meselesine gelince, Montrö mukavelenamesinin değiştirilmesi icap ettiğini, çünkü, bir taraftan, bu mukavelenin Boğazlar hakkında Japon imparatoruna bile Rusya kadar hak tanıdığını, diğer taraftan, Türkiye'nin zayıf olması hasebiyle, serbest geçiş için gereken garantiyi temin edemediğini ileri sürmüşlerdir (15). İngiltere, Sovyet Rusya'nın harp ve ticaret gemilerinin gerek harpte ve gerekse sulhte serbest geçişini temin edecek şekilde Boğazlar mukavelesinin tâdiline taraftar olduğunu söylemiştir. Truman ise, Amerika'nın, beynelmilel garanti altında bulunan Boğazların bütün dünyaya açık serbest bir denizyolu olması taraftarı bulunduğunu bildirmiştir.

Byrnes, Sovyetlerin, Türkiye ve Boğazlar üzerindeki talepleri hakkında şöyle diyor : "Sovyetler Boğazlarda, sadece kendileri veya Türkiye ile beraber garanti edilen bir serbest geçişe mâlik olmak istiyorlardı. Bu demekti ki, silâhlı kuvvetleri Türk topraklarında bulunacaktı. Bize gelince, biz Boğazlarda Birleşmiş Milletlerin garantisi altında bir geçiş serbestisi istiyorduk" (16).

Bununla beraber Sovyet Rusya, gündemde bulunmadığını ileri sürerek, meseleyi münakaşaya yanaşmamış ve mesele Dışişleri Bakanları Konseyine havale edilmiştir. Diğer taraftan, üç büyük devletin Boğazlar hakkındaki görüşlerini Türkiye'ye bildirmeleri de kararlaştırılmıştır.

Sovyetlerin Japonyaya karşı harbe girmesi :

Potsdam'da Sovyetlerin Japonyaya karşı harbe girmesine de karar verilmiştir. Fakat bu nokta gizli tutulmuş ve Sovyetlerin Japonyaya harp ilân ettiğinin ertesi günü, 9 Ağustos 1945 de Truman'ın Potsdam konferansı hakkında Amerikan milletine yaptığı beyanatta açığa vurulmuştur (17).

Potsdam Konferansının ele aldığı esaslı meseleler ve vermiş olduğu

(14) BYRNES - age., p. 159. Rusların bu iddiaları kabul edildiği takdirde, asırlarca Osmanlı İmparatorluğu toprakları içinde ve Türk hâkimiyetinde bulunmalarından dolayı, Kırım, Bulgar, Romen, Yugoslav ve Macar topraklarının Türkiye'ye iadesi iktiza eder.

(15) BYRNES - age., p. 159.

(16) BYRNES - age., p. 160.

(17) *Ayn Tarihi*, Ağustos 1945, s. 116. Başkan bu beyanatında, Sovyetlerin, atom bombası hakkında malûmat sahibi olmadan Japonyaya harp ilân ettiğini söylemişse de, James P. WARBURG, *Pourquoi le Plan Marshall* (Put Yourself in Marshall's Place) isimli eserinde (Editions Self, Paris 1948, p. 23), Byrnes'den naklen, Potsdam Konferansında Truman'ın, Stalin'e atom bombasından bahsettiğini söylemektedir. Byrnes ise, eserinde bu noktayı meskût getirmektedir.

başlıca kararlar bundan ibarettir. Konferansın muhasebesi yapıldıkta neticenin pek parlak olmadığı kolayca görülür. Mühim meseleler hakkında katî bir karara vâsil olunmaktan ziyade, birçok meselelerin halli Dışişleri Bakanlarına havale edilmiştir. Dünya harbinin bitimine takaddüm eden ve sulha ait hususların görüşüldüğü bu ilk toplantıda fikirlerin iki cepheli olarak çarpışmağa başladığını görüyoruz. Bütün sulh meselelerinin hep geriye bırakılmış olduğunu görmek, fikir ayrılıklarının bir iki maddeye inhisar etmediğine hükmetmek için kâfidir (18). Konferanstan kimin daha kazançlı çıktığı meselesine gelince: Esasen üçler, bu son konferansta birbirlerine parlak zaferler temin etmemeğe çalışmışlardır (19). Mamafih Sovyetlerin, Avrupanın yarısını nüfuz veya işgal altında tutmalarına bakılırsa, pek kazançsız sayılmazlar. Truman'ın "Bütün kaynaklarımızı ve bütün maharetimizi haklı ve devamlı bir barış uğrunda kullanalım. Şimdi üç büyük devlet böyle bir barışı tahakkuk ettirmek azmiyle, şimdiye kadar eşine rastlanmamış bir kuvvetle birbirlerine bağlanmış bulunuyorlar" (20) demesine rağmen hakikat hiç de böyle değildi.

Londra Konferansı — Potsdam kararlarına göre Dışişleri Bakanları Konseyi Eylül ayında Londra'da toplanarak sulh muahedelerini hazırlamağa başlayacaklardı. Filhakika, derpiş edilen bu konferans Londrada 11 Eylül 1945 de açıldı. Amerikayı Byrnes, Sovyet Rusyayı Molotof, İngiltereyi Bevin, Fransayı Bidault ve Çini de Dr. Wang Shih Chieh temsil ediyorlardı.

Yine Potsdam kararlarına göre, birinci plânda İtalya ile imzalanacak sulh muahedesi geliyordu. Şimdi konferansın yapmağa çalıştığı işleri sırasıyla görelim (21) :

İtalya Meselesi :

İtalyaya ait esaslı üç mesele vardı : İtalyan müstemlekeleri, Oniki ada ve İtalyan - Yugoslav hudut ihtilâfı (Trieste ihtilâfı).

İtalyan Müstemlekeleri — Bu müstemlekeler hakkındaki Amerikan projesi, İtalyan müstemlekelerini Birleşmiş Milletlerin vesayeti altına koyuyordu. Teklife göre, Güvenlik Konseyi tarafından seçilen ve üye devletlerden olan beynelmilel bir "idareci" o müstemlekeyi idare edecek

(18) Hüseyin Cahit YALÇIN - Potsdam'da Görüşülenler, 4 Ağustos 1945 tarihli "Tanin"; *Aynı Tarihi*, Ağustos 1945, s. 124.

(19) Necmeddin SADAK - Berlin Konferansı Yeni Bir Sovyet Zaferi midir?, 6 Ağustos 1945 tarihli "Akşam"; *Aynı Tarihi*, Ağustos 1945, s. 129.

(20) *Aynı Tarihi*, Ağustos 1945, s. 120.

(21) Bu hususta bak. : BYRNES - age., pp. 183 - 218 ve *Aynı Tarihi*, Eylül 1945, s. 133 - 195; Ekim 1945, s. 157 - 234.

ve bunun yanında, Büyük Britanya, Fransa, Sovyetler Birliği ve Birleşik Amerika'dan mürekkep ve birer İtalyan ve mevzuubahis müstemleke mümessillerinin de bulunduğu bir "İstişare Konseyi" olacaktı. Vesayet on sene devam edecekti. Amerikan projesine Çin ve bazı tâdiller yapılmak şartıyla İngiltere de iltihak etti. Fransa bu müstemlekeleri yine İtalyaya vermek istiyordu. Rus tekliflerine gelince; Sovyetler vesayetin sureti mutlakada bir devlete verilmesini ve bilhassa Sovyet Rusya'nın da, on İtalyan tümeninin Almanlarla birlikte Rus arazisi üzerinde yaptıkları zararların karşılığı olarak, müstemlekelerinden birinde vesayete sahip olmasını istiyorlardı. Molotof, Byrnes ile yaptığı hususî bir konuşmada, İtalyan müstemlekelerinin idaresinin Birleşik Amerika, Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği arasında taksim edilmesini teklif etmişse de bu teklif Byrnes tarafından reddedilmiştir (22). Molotof taleplerini şu noktalara istinat ettiriyordu : Sovyet ticaret filosu Akdenizde bir üsse sahip olmalıdır Bu üs de bilhassa Trablusgarp olmalıdır. Sovyetlerin Kuzey denizinde bir mahreci bulunduğuna ve Uzakdoğuda da Port Arthur ve Dairen'den istifade hakkına sahip olduklarına göre, Güneyde de bir üs sahibi olmaları tabii idi. Molotof şöyle diyordu : "Bu topraklara Sovyet sistemini ithal etmeğe niyetimiz yoktur. Buralardaki ahalinin isteklerine tekabül eden demokratik nizamın teessüsünü arzu ederiz" (23).

Neticede, bu işin hallinin şimdilik mümkün olmayacağı anlaşıldığından, sonraya tâlik edildi. İtalya ile sulh muahedesinin yapılmasından bir sene sonrasına kadar askerî hükümet vazifesine devam edecek ve bu müddet esnasında da İtalyan müstemlekelerine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tasarruf edecekti.

Oniki Ada — Konseyin dört üyesi Oniki Adanın Yunanistana verilmesini talep etmişlerse de, Molotof bunun da İtalyan müstemlekelerinin halli sırasında görüşülmesini istemiştir.

İtalyan - Yugoslav Hudut İhtilâfı — Yine Konseyin dört üyesi Trieste'nin serbest bir liman olmasını istemişse de, Molotof, şehir ahâlisinin ekseriyetinin İtalyan olmasına rağmen, Yugoslavyaya verilmesi-

(22) BYRNES - age., p. 190.

(23) BYRNES - age., p. 192. Molotof'un bu sözleri, harp bittiğindenberi Sovyetlerin her yerde kullandıkları bir taktiği ifade etmesi sebebiyle önemlidir. Sovyetler bu müstemlekelerden herhangi birine yerleşmiş olsaydı, her zaman yaptıkları gibi, baskılı bir seçim neticesinde halkın istekleri olarak Halk Cumhuriyeti adı altında kukla bir hükümet kurulmakta gecikmiyecekti. Bu ise, Sovyetlerin Akdeniz faaliyetlerini genişletmek hususunda iyi bir trampelen teşkil edecekti.

ni talep etmiştir. Byrnes'ün, hududu tesbit için mahallinde tetkikat yapacak eksperler gönderilmesi teklifi kabul edilmiştir.

İtalyanın vereceği tazminat — Molotof, İtalyanın 600 milyon dolar tamirat bedeli ödemesini ve bu meblâğın 100 milyonunun Sovyet Rusya'ya ait olmasını talep etmiştir. Fakat Konseyin diğer üyeleri, İtalyanın, kendisine yardım olarak verilen avansları ödemek zorunda olduğundan, tamirat bedeli hususunda fazla bir şey yapamayacağını ileri sürmüşlerdir.

Sulh Muahedeleri Meselesi :

Londra Konferansı, esasında, sulh muahedelerini hazırlamak için toplanmış bulunuyordu. İtalyaya müteallik hususlarda çıkan anlaşmazlıklar müzakerelerin atmosferini gerginleştirmiş ve konferansı zaten bir çıkmaza sokmuştu. Bir de Sovyetlerin, millî iradeyi temsil etmeyen ve demokratik prensiplere dayanmayan Bulgar ve Romen hükümetlerinin Amerika ve İngiltere tarafından tanınmasında ısrar etmesi konferansı neticesiz kalmağa mahkûm etti. Filhakika bu son iki devlet bu hükümetleri tanımağa yanaşmıyordu (24). Çünkü Romanyadaki Groza hükümeti, Sovyetlerin Romanya kralına verdikleri iki buçuk saat mühletli bir ültimatoma sonunda kurulmuştu. Yeni hükümetin ilk işi, Amerikan ve İngiliz gazete muhabirlerinin haber alma hürriyetlerini sıkı bir tahdit ve tazyik altına sokmak oldu (25). Amerikanın bu durumu karşısında Molotof, Amerikayı, hudutları etrafında kendisine düşman hükümetlerin kurulmasını istemekle itham etti. Halbuki Byrnes, "İyi komşuluğun evlilik gibi inhisarcı bir vasfı yoktur. İyi komşular, sizin başka dostlara da sahip olma hakkınızı inkâr etmezler" diyordu (26).

Dikkate değer bir nokta da, müzakereler esnasında Molotof'un sık sık Japonyanın kontrolü meselesini ortaya atmasıydı. Bu suretle Sovyetler Japonyaya da el atmak istiyorlardı. Fakat Byrnes bu hususu şid-

(24) Truman, Potsdam Konferansından bir hafta sonra vermiş olduğu bir de-mecinde, "Kurtarılan ve peyk memleketlerde halkın demokrat unsurlarından seçilen geniş ölçüde temsili hükümetler kurulması hususunda" üç devletin Yalta'da mutabık kalmış olduklarını, bunun Potsdam tebliğinde de teyid edilmiş olduğunu söylemiş ve bu memleketlerin "herhangi bir devletin nüfuz bölgesi olamayacağını" bildirmişti. Bevin ise daha açık konuşmuş ve 20 Ağustos 1945 de vermiş olduğu bir nutukta "Kurulan hükümetler, İngiliz hükümetinin fikrinde, milletin çoğunluğunu temsil etmiyorlar ve son gelişmelerin bıraktığı intiba şudur ki, bu memleketlerde bir totaliterliğin yerine başka bir totaliterlik geldi. Demokrasi kelimesinden bizim anladığımız bu değildir" demişti.

(25) Yalta'da alınan kararlara göre, halkların kendi iradelerini temsil eden demokratik hükümetler kurmalarına yardım edilecekti.

(26) BYRNES - age., p. 215.

detle reddetmiştir. Çünkü Japonya üzerindeki zafer, doğrudan doğruya Amerikan gayret ve fedakârlıklarının semeresiydi.

İşte bu şartlar içinde Londra Konferansı 2 Ekim 1945 de sona erdi. Netice sadece fiyasko idi. Çalışmalardan hiç bir semere elde edilememişti. Sovyetler her meselede kendi menfaatlerinin icaplarını kabul ettirmek istemişlerdi. Byrnes bilâhare, “Şimdi anlıyorduk ki, Sovyet taleplerini kabul etmedikçe bir anlaşmaya varamıyacaktık (27)... Molo- tof’un istediği fedakârlıkları kabul etmek, müttefikler ve uğrunda dö- ğüştüğümüz prensipler için bir hezimet olacaktı (28)” diyecektir.

Hâdisenin dünya efkârında bıraktığı tesir şu idi ki, harbe iştirâk eden ve düşmana karşı cephe almış olan bütün milletleri ilgilendiren sulh meselelerinin totaliter bir zihniyetle halledilmek istenmesi, yapılan mü- cadelenin gayesiyle kabili telif değildir. Londrada çıkan haftalık Specta- tor dergisinde yazmış olduğu bir yazıda eski İngiliz Dışişleri Bakanlığı daimî müsteşarı Lord Vansittart bu hususu belirtmekten ve “artık üç büyüklerin zamanı geçmiştir. Onların yerine onsekiz büyükler gelmeli- dir” (29) demekten kendisini alamıyordu. Amerikan basını ise daha nik- bin görünüyor ve üç büyüklerin münasebetlerini kesmemelerini, zira bu münasebetlerin devamının meseleye hal çaresi bulmayı mümkün kılaca- ğını söylüyordu.

Netice şu idi ki, dünyada sulh nizamını kurmak vazifesini yüklen- miş olan üç büyükler arasındaki geniş görüş ve prensip ayrılıkları bu konferanstan itibaren ortaya çıkmağa başlamıştır. Byrnes dahi bunu saklamağa lüzum görmüyordu. 17 Ekimde, New-York Herald Tribune gazetesinin tertiplediği bir toplantıda efkârı umumiye önünde şöyle di- yordu : “İçtimâî imtiyazlar ve münhasır nüfuz sahalarına ayrılmış bir dünyada, sulhü temin etmek için zarurî olan işbirliğini tahakkuk et- tiremeyiz” (30).

Boğazlar Meselesi — Potsdam kararları mucibince her üç devletin de, Boğazlar hakkındaki görüşlerini Türk hükûmetine bildireceklerini söylemiştik. Boğazlar meselesinde öncü durumda olan Birleşik Amerika, Londra Konferansında Sovyet Rusya’nın uzlaşmaz durumunu tesbit et- tikten sonra, zamanı müsait bularak 2 Kasım 1945 de, Boğazlar hak- kındaki görüşünü Türk hükûmetine bildirdi. Bu görüş Potsdam’da Tru-

(27) BYRNES - age., p. 208.

(28) BYRNES - age., p. 210.

(29) *Ayn Tarihi*, Ekim 1945, s. 222.

(30) BYRNES - age., p. 215.

man'ın Stalin'e bildirdiğinden başka bir şey değildi. Türk hükûmetine verilen notanın muhteviyatı şu noktalarda toplanıyordu (31) :

1. Boğazlar her zaman ve bütün milletlerin ticaret gemilerine açık bulundurulmalıdır.

2. Bütün Karadeniz sahil devletlerinin harp gemilerine Boğazlardan transit olarak geçmek hakkı verilmelidir.

3. Karadenizde sahili olmayan devletlerin harp gemilerine geçmek hakkı tanınmayacaktır. Ancak sulh zamanına ait olmak üzere yapılacak anlaşmalara göre ve Karadeniz sahil devletlerinin muvafakatiyle, mahdut tonilâtodaki harp gemileri bundan müstesnadır.

4. Yeni mukavele, Japonya'nın çıkarılması ve "Milletler Cemiyeti" yerine "Birleşmiş Milletler" ibaresinin konulması gibi bazı değişiklikleri ihtiva edecektir.

Amerika Birleşik Devletlerini müteakip, 21 Kasım 1945 de İngiltere de bir muhtıra ile Boğazlar rejiminin gözden geçirilmesine kendisinin de taraftar olduğunu Türkiye'ye bildirmiş ve fakat İngiliz görüşünün neler olduğu sarahatle açıklanmamıştır (32). İngiliz görüşünü bir dereceye kadar iki demec aydınlatmaktadır. Bunlardan biri İngiliz devlet Bakanı Noel Baker'in Kasım 1945 içinde Avam Kamarasında yapmış olduğu demektir. Bu demecinde Noel Baker, Boğazlar meselesinde, İngiliz siyasetinde iki sarih noktanın mevcudiyetini belirtmiştir: "İngiltere Boğazlar anlaşmasının tâdilini müsait karşılar. Fakat bu tâdili üsler verilmesini intaç edecek mahiyette telâkki etmez" (33). İkinci demec de Dışişleri Bakanı Bevin'in 21 Şubat 1946 da Avam Kamarasında yapmış olduğu, demektir. Bu demecinde Bevin, "Şunu açıkça söylemeliyim ki, Türkiye'nin bir peyk devlet haline geldiğini görmek istemem. İstedğim şey, Türkiye'nin bağımsız ve hür bir devlet olarak kalmasıdır. Türkiye ile Rusya arasında dostluk anlaşmasının yenilendiğini görmek isterim" (34) diyordu ki, bundan çıkan mâna, İngilterenin, Boğazlar statüsünün değiştirilmesine razı olmakla beraber, Sovyetlerin Boğazlardaki üs taleplerine tahammül edemeyeceğidir.

Boğazlar üzerinde cereyan eden hâdiseler karşısında Türkiye'nin durumu şudur : Türkiye Montreux anlaşmasının tâdiline razıdır; fakat Türkiye'nin istiklâline, hükûmranlığına, emniyetine hâlel gelmemek şartı

(31) *Aynı Tarihi*, Kasım 1945, s. 71 ve Doçent Rıfki Salim BURÇAK - *İkinci Cihan Savaşında Boğazlar Meselesi*, Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi, Cilt II, Sayı 1 - 2, s. 200 - 201.

(32) Rıfki Salim BURÇAK - adı geçen makale, s. 201.

(33) 26 Kasım 1945 tarihli "Cumhuriyet" den. *Aynı Tarihi*, Kasım 1945, s. 86.

(34) *Aynı Tarihi*, Şubat 1946, s. 96 ve BURÇAK, a.g.m., s. 203.

tiyle (35). Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 23 Nisan 1946 da Columbia Broadcasting muhabiriyle yaptığı bir görüşmede, bu nokta üzerinde bilhassa duruyor ve "Boğazlar bölgesinin Türkiye'ye ait olduğunun inkâr edilmemesi ve bu bölgenin Türk idaresinde kalması esastır" (36) diyor.

Rusyaya gelince, bu devlet Boğazlar hakkındaki görüşünü ancak bir yıl sonra bildirecektir. Lâkin 1945 Martından beri Türk - Sovyet münasebetlerindeki gittikçe artan soğukluk, İstanbulda vukubulan bir hâdise ile gerginliğe inkılâp ediyordu : Bir müddetten beri, İstanbulda çıkmakta olan birkaç gazete solcu neşriyatta bulunuyordu. Buna haklı olarak sınırlanan Üniversite gençliği 4 Aralık 1945 de yaptığı büyük bir nümayişte Yeni Dünya, Tan ve Fransızca olarak intişar etmekte olan La Turquie gazetelerinin idarehaneleriyle, Beyoğlunda bir Sovyet vatandaşına ait bulunan Berrak kitabevini tahrip etti. 8 Aralıkta Sovyet Elçiliği Dışişleri Bakanlığımıza bir nota vererek, nümayişte Sovyetler Birliği aleyhine hasmane hareketlerde bulunulduğunu, Türk polislerinin bu hareketleri himaye ettiğini ve "sözü geçen hareketlerin mesuliyetinin Türk Hükûmetine raci olduğunu" bildiriyordu. Türk Hükûmeti verdiği cevabî notada Sovyet iddialarını makul bir surette çürüttü.

Bu hâdiseden sonra, İstanbul Milletvekili General Kâzım Karabekir 20 Aralık 1945 de, Büyük Millet Meclisinde Dışişleri Bakanlığı bütçesi görüşülürken heyecanlı bir konuşma yapmış ve Türk - Rus münasebetlerinin, her iki devletin inkılâplarından o güne kadar olan tarihçesini tahlil ederek, "Boğazlar milletimizin hakikaten boğazıdır. Oraya el saldırtmayız. Fakat şunu da bilmelidir ki, Kars yaylası da millî belkemiğimizdir. Kırdırırsak yine mahvoluruz" (37) demişti. Bunun ertesi günü 21 Aralık 1945 de başlıca Moskova gazeteleri bir Gürcü profesörünün mektubunu neşrediyorlardı. Bu mektuba göre, Giresun, Gümüşane ve Bayburt'a kadar olan Kuzeydoğu Anadolu Gürcüstan topraklarından olması hasebiyle, bu bölgelerin Gürcü Cumhuriyetine iadesi iktiza edemiş. Şimdi Sovyet basını ilk defa olarak Sovyet vatandaşlarının ağzından Türk toprakları üzerinde talepler öne sürüyordu (38).

Bu suretle, Türk - Sovyet münasebetleri bazan durgun, bazan da hâdiseler dolayısıyla iki taraf basınının yapmış olduğu karşılıklı hücumlarla devam edecektir.

(35) *Ayn Tarihi*, Kasım 1945, s. 87; 26 Kasım 1945 tarihli "Cumhuriyet" in "Boğazlar Meselesinde İngiliz Görüşü" isimli makalesinden.

(36) BURÇAK - agm., s. 203 - 204.

(37) *Ayn Tarihi*, Aralık 1945, s. 83 - 89.

(38) BURÇAK - agm., s. 202.

Moskova Konferansı — Yalta Konferansında alınan bir karara göre, üç büyük devletin dışişleri bakanları üç ayda bir muntazaman toplanacaklardı. Londra Konferansı gergin bir hava içerisinde dağıldıktan sonra, aradan geçen üç aya yakın bir zaman sinirleri nisbeten yatıştırmış bulunuyordu. Bu suretle yeni bir ümitle sulhün ve dünyanın dikenli meselelerini tekrar ele almak üzere 16 Aralık 1945 de üç dışişleri bakanları Moskovada tekrar toplandılar. Toplantı 27 Aralık 1945 de sona erecek oldukça kolay bir şekilde cereyan etti. Üzerinde karara varılan ve varılamayan meseleler şunlardı (39) :

Sulh Muahedeleri :

İtalya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya ile aktedilecek sulh muahedelerinin hazırlanmasına, sadece teslim şartlarını imzalamış olan ve Berlin (Potsdam) Konferansında varılmış olan anlaşma gereğince böyle telâkki edilen Konsey üyeleri iştirâk edeceklerdi. Yani, İtalya ile aktedilecek sulh muahedesini Büyük Britanya, Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler ve Fransa hazırlayacaklardır. Romanya, Bulgaristan ve Macaristanla yapılacak sulh muahedelerinin hazırlanmasına Fransa katılmıyacaktır. Finlandiya ile yapılacak sulh muahedesinin hazırlanmasına Fransa ve Birleşik Devletler iştirâk etmeyip, bu muahedeyi sadece İngiltere ve Sovyetler Birliği hazırlayacaktır. Sulh muahedeleri hazırlandıktan sonra, en geç 1 Mayıs 1946 da Pariste toplanacak olan Sulh Konferansına arzedecek. Bu konferans, Dışişleri Bakanları Konseyinin beş üyesinden başka, Birleşmiş Milletler üyesi olan ve Mihverin Avrupadaki üyelerine karşı önemli askerî kuvvetlerle fiilen harp yapan 16 devlet iştirâk edecektir (40). Sulh muahedelerinin ahkâmı hakkında son söz yine Dışişleri Bakanları Konseyinin yetkili (41) üyelerinin olacaktır. Fransa ve Çin sulh muahedeleri hakkında alınan bu kararlara iştirâke davet edilecektir (42).

Uzakdoğu Komisyonu :

Bu komisyon, Uzakdoğu meseleleriyle iştigal edip, Sovyetler Birliği, İngiltere, Birleşik Amerika, Çin, Fransa, Holanda, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Filipinler murahhaslarından terekküp edecektir. Komisyonun merkezi Vaşington olacaktır. Müttefik devletler adına hareket

(39) BYRNES - age., pp. 219 - 243 ve *Ayn Tarihi*, Aralık 1945, s. 198 - 206.

(40) Bu 16 devlet şunlardı : Avusturya, Belçika, Beyaz Rusya, Brezilya, Çekoslovakya, Güney Afrika Birliği, Habesistan, Hindistan, Holanda, Kanada, Norveç, Polonya, Ukrayna, Yeni Zelanda, Yugoslavya ve Yunanistan.

(41) Burada yetkiliden kastedilen şey, sulh muahedelerini hazırlayan Konsey üyeleridir.

(42) Bil'ahare bu iki devlet kararlara iltihak etmişlerdir.

eden bir başkomutan tayin edilecektir. Birleşik Amerika Komisyonla Başkomutan arasında daimî tavassutta bulunacak. Komisyon siyasi meseleler hakkında karar verecek ve başkomutan bunları tatbik edecektir. Komisyon askerî meselelere karışmayacaktır. Komisyon, üyelerin oybirliği olmadan da hareket edebilir; yalnız alınacak kararların, Birleşik Amerika, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin'in de dahil olduğu bir ekseriyetle ittihazi şarttır. Birleşik Amerika, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin'in de dahil olduğu bir ekseriyetle Uzakdoğu Komisyonu faaliyetine nihayet verebilir.

Japonya Müttefik Konseyi :

Müttefik devletler başkomutanı veya muavininin başkanlığı altında ve merkezi Tokyo'da bulunacak bir konsey kurulacaktır. Bu Konseyin gayesi, müttefik başkomutanı ile istişarelerde bulunmak, başkomutana Japonyanın teslimi, işgali ve kontrolü şartları hakkında tavsiyelerde bulunmak ve munzam direktifler vermektir. Bu Konsey, aynı zamanda, bu kararlar kendisine verilmiş olan kontrol makamlığı vazifesini de görecektir. Müttefik Konseyi, başkanlık vazifesiyle birlikte Birleşik Amerika murahası vazifesini de görecektir. Müttefik Başkomutanı (veya muavini) ile Sovyetler Birliği, Çin murahhasları ve İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistanı bir arada temsil edecek bir murahhasan terekkip edecektir.

Kore :

Koreyi bağımsız bir devlet haline getirmek, bu memlekette demokrat prensiplerin gelişmesi için lüzumlu şartları yaratmak gayesiyle geçici bir demokrat Kore hükümeti kurulacaktır. Bu hükümetin kurulmasına yardım etmek üzere Güney Koredeki Amerikan komutanlığının ve Kuzey Koredeki Sovyet komutanlığının murahhaslarından mürekkep muhtelit bir komisyon kurulacaktır. Dört devletin beş seneye kadar devam edebilecek bir müddete şâmil vesayetleri hususunda bir anlaşmanın hazırlanması için muhtelit komisyon tarafından yapılacak teklifler geçici Kore hükümetiyle, istişareden sonra Sovyetler Birliği, Birleşik Amerika, İngiltere ve Çin hükümetlerinin tetkikine sunulacaktır.

Çin :

Üç Dışişleri Bakanı Çindeki vaziyet hakkında noktai nazar teatisinde bulunmuşlardır. Millî bir hükümet idaresinde demokrat bir Çin'in kurulması lüzumunda mutabık kalmışlardır. Üç Dışişleri Bakanları, Çin'de dahilî hadrbini durdurulması lüzumu üzerinde de mutabık kalmışlar ve Çin'in dahilî işlerine müdahale etmemek siyasetini kabul ettiklerini teyid

tmışlerdir. İmkân hasıl olur olmaz, Çin'deki Sovyet ve Amerikan kuvvetlerinin geri alınmasının arzuya şayan olduğunu da bildirmişlerdir.

Romanya :

Üç dışişleri bakanının, daha geniş esaslar üzerinde bir Romen hükümetinin kurulması için Kral Mihai'nin 21 Ağustos 1945 tarihli mektubu (43) ile talep ettiği tavsiyeleri vermeğe hazır olduğu bildiriliyor ve bu hususta millî Çiftçi ve Liberal partilerinden de birer azanın hükümete alınması krala tavsiye ediliyordu (44). Bu şekildeki hükümet kurulunca, gizli rey usulü ile seçim yapılacaktı. Bu işler başarı'ır başarılmaz ve Sovyetler Birliğinin siyasî münasebetler idame ettiği Romen Hükümeti tarafından gerekli teminat verilir verilmez, bu hükümet Birleşik Amerika ve Büyük Britanya tarafından tanınacaktı (45).

Bulgaristan :

Üç devlet, Romanya'da yaptıkları gibi, iktidarda bulunan Vatandaş Cephesi Hükümetine, bu hükümete dahil olmayan diğer iki parti üyelerinden birer kişinin de girmesinin arzuya şayan olduğunu bildirmişler ve bu hususun Bulgaristan'a tavsiyesini Sovyetler Birliği üzerine almıştır. Amerika ve İngiltere Hükümetleri, bu tavsiyelerin Bulgar Hükümeti tarafından kabul edildiğine ve yukarda zikredilen partiler temsilcilerinin kabineye dahil olduklarına kanaat getirir getirmez, Sovyet Hükümetinin esasen siyasî münasebetlerde bulunduğu Bulgar Hükümetini tanıyacaktırlardı.

Atom Enerjisinin Kontrolü :

Rusya, Amerika ve İngiltere'nin Dışişleri Bakanları, Atom enerjisinin keşfinden sonra ortaya çıkan meseleleri ve Atom enerjisi ile ilgili hususları tetkikle vazifeli bir komisyonun Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından kurulmasını Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun tetkikine

(43) Truman ve Bevin'in yukarda bahsettiğimiz (Not No: 24) beyanatları Romen Kralını harekete geçirmiş ve Birleşik Amerika, İngiltere ve Sovyetler Birliği Hükümetlerine yazdığı bir mektupla, bu üç devlet tarafından tanınabilecek bir hükümetin teşkili için yardım talep etmişti.

(44) 7 Ocak 1946 tarihli bir emirname ile bu iki partiden de birer kişi hükümete alınarak, sözde "geniş ölçüde temsili" bir hükümet kurulmuştur. Çünkü bu iki kişi, bil'ahare, kabinede bir vekil olmaktan ziyade, müşahit durumunda kalacaklar ve kendilerine hiçbir selâhiyet tanınmıyacaktır.

(45) 6 Şubat 1946 da Bükreşteki Amerikan ve İngiliz diplomatik temsilcilerinin, Romen Hükümetini tanımağa ve siyasî münasebetleri yeniden tesis etmeğe hazır olduklarına dair verdikleri notalar ile, Batı Devletleri küçük bir değişiklikle iktifa ediyorlar ve Romanya'yı tanıyorlardı.

sunmayı kararlaştırmışlardır (46). Komisyon, Güvenlik Konseyinde temsil edilen her devletten bir murahhasla, Kanada bu Konseyde temsil edilmediği takdirde, bu memleketin bir murahhasından mürekkep olacaktır. Komisyon Güvenlik Konseyine bağlı olup, Atom enerjisini, münhasıran barışçı maksatlarla kullanılması için gereken çerçeve içerisinde kontrol edecektir.

İran Meselesi :

Üzerinde bir karara varılamayan bir meseledir. Sovyetlerin harbe dahilü üzerine Amerika ve İngiltere, bu devlete gönderilecek yardım için en iyi yolun İran olduğunu görmüşler ve yardımın naklini emniyet altına almak için asker de sevk etmişlerdi. Lâkin, üç büyük devlet başkanlarının Kasım 1943 de yapmış oldukları Tahran Konferansında, İran'ın müttefik dâvasına olan bu hizmeti belirtilmiş ve "Üç hükümet İran'ın toprak bütünlüğünü, hükümlanlık ve istiklâlini korumak hususundaki İran Hükümetinin arzusunu paylaşmışlardı" (47). Yine Tahran'da, İran'da bulunan İngiliz ve Rus askerlerinin 2 Mart 1946 ya kadar çekilmeleri kararlaştırılmıştı. İngilizler askerlerini çektiği halde, Sovyetler buna yanaşmıyorlardı (48). Diğer taraftan, Kasım 1945 de Azerbaycan'da isyan çıkmıştı. İran Hükümeti bu isyanı bastırmak için Azerbaycan'a asker göndermek istediği zaman, Sovyet Rusyanın ve Azerbaycandaki, Rus kuvvetlerinin muhalefetiyle karşılaştı. Hiç şüphesiz ki, bu isyan Sovyetlerin kışkırtmasıyla vukubulmuştu ve Azerbaycan'ı İran'dan ayırmağa matuf bulunuyordu.

Byrnes bu meseleyi Moskova Konferansında bizzat Stalin'le görüşmüş, fakat hiçbir netice elde edememişti. Stalin, İran'la mevcut 1921 tarihli anlaşmaya göre, bir tehlike anında Sovyetlerin kuzey İrana' asker sokmak selahiyetini haiz olduklarını söylemiş ve Azerbaycan karışıklık-

(46) Sovyetlerin Amerika ve Kanada'da yaptıkları, Atom sırlarını elde etme hususundaki geniş casusluk, Atom enerjisinin kontrolünü onların ne için istediklerini ortaya koyacaktır.

(47) BYRNES - age., p. 235.

(48) Bevin, 1 Kasım 1945 de Avam Kamarasında yaptığı bir demecinde Tahran'da bulunan İngiliz askerî mensuplarının idarî vazifelerde bulunan 84 kişiden ibaret olduğunu söylüyordu. Halbuki İran saygılarından Stebar parlâmentoda 8 Kasım 1945 de söz aldığı zaman şöyle diyordu : "Kızıldunun hâlâ Tahran içinde 45 binayı işgal etmekte olduğunu esefle görmekteyim. Diğer taraftan Benderşah'a 12 bin kişilik yeni Rus kuvvetleri çıkarılmıştır. Astaria'da 80 bin Rus askeri bulunmaktadır. İran Azerbaycan'ına iki kızıl tümen girmiştir." (*Aynı Tarihi*, Kasım 1945, s. 302 - 303).

larının Bakû petrolerini tehdit ettiğini ileri sürmek gibi fiilî durumla mütenakız bir ifadede bulunmuştu.

Moskova Konferansında Boğazlar Meselesi :

Şüphesiz ki, Konferansta, Türkiye de mevzu bahis edilmiştir. Çünkü konferans açıldığı zaman, İstanbul Üniversitesi gençliğinin komünist aleyhtarı nümayişinden henüz iki hafta geçmiş bulunuyordu ve Türk - Sovyet münasebetleri yeni bir krizin tesirleri altında idi. Mesele Sovyetler tarafından açılmasa bile, Birleşik Amerika veya İngiltere tarafından ortaya atılması kuvvetle muhtemeldi. Mamafih bu hususta ancak bir vesika mevcuttur ki, o da Bevin'in 21 Şubat 1946 da Avam Kamara-sında yapmış olduğu konuşmadır (49). Bevin bu konuşmasında, Türkiye meselesinin konferansta görüşüldüğünü açıkladıktan sonra, "Şunu açıkça söylemeliyim ki Türkiye'nin bir peyk devlet haline geldiğini görmek istemem" demiştir ki, Bevin'in bu son sözü, Sovyetlerin Moskova konferansında, Türkiye hakkındaki aşırı taleplerini dermeyeran ettiklerine kuvvetle delâlet etse gerektir. Saniyen, Moskova Konferansının ferda-sında, Birleşik Amerika nezdindeki elçimizin Amerikan Hariciyesine gi-derek yaptığı mülakat ve Dışişleri Bakanımız Hasan Saka'nın, Londra-ya, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun toplanacağı tarihten biraz ev-vel vâsıl olacak surette yola çıkması da (50), mânidar görünmekte ve Türkiye'nin Moskova Konferansında bahis mevzuu edildiğine delil sa-yılmaktadır (51).

Moskova'da en sıcak, Washington'da hayli sıcak ve Londra'da ılık bir tesir bırakan (52) konferans, heyeti umumiyesiyle, objektif ve rea-list bir zaviyeden tetkik edildikte muvaffak olamamış sayılır. Fakat bü-yük bir başarısızlıkla neticelenen Londra Konferansından kısa bir za-man sonra, Moskova Konferansının birçok meselelerde karara varması bütün dünyada umumî bir memnunluk uyandırmıştır. Çünkü bütün dün-ya meselelerine hâkim bulunan üç büyüklerin münasebetlerinin tehlike

(49) Byrnes, hâtıratında bu nokta hakkında hiçbir şey söylememektedir. Ma-mafih bu, meselenin görüşülmediğine delâlet etmez. Çünkü sabık dışişleri bakanı hâtıratında, iştirâk ettiği konferanslarda görüşülen birçok meseleleri hiç zikretme-den geçmiştir.

(50) Filhakika Birleşmiş Milletler toplantısında Türkiye'yi temsil edecek Ha-san Saka başkanlığındaki heyet, 10 Ocak 1946 da yapılacak toplantı için 2 Ocakta Ankara'dan hareket etmişti.

(51) Hüseyin Cahit YALÇIN - Türk Meselesi, 3 Ocak 1946 tarihli "Tanin"; *Aynı Tarihi*, Ocak 1946, s. 38.

(52) Falih Rıfıkı ATAY - Moskova Konferansı Tebliği, 29 Aralık 1945 tarihli "Ulus"; *Aynı Tarihi*, Aralık 1945, s. 214.

geçirmesi, her yerde korku yaratmıştı. Bununla beraber, konferans kararına vardığı meselelerde, işlerin derinliğine gitmekten ziyade, ihtilâflara düşmemek için ancak satıhta kalmıştır.

1946 YILI :

1946 yılı açılırken, dünya yeni bir tecrübe devresine giriyordu. İkinci Dünya Harbinin verdiği acı bir dersten ilham alınarak ve yakın mazide işlenen hataları tekrar etmemek azmiyle kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilâtının Genel Kurulu yeni senenin onuncu günü ilk toplantısına başlıyordu. Kabul etmek lâzımdır ki, Potsdam Konferansındanberi Sovyetlerin Avrupadaki faaliyetleri ve her meselede aldıkları anlaşmazlık durumu, bu ehemmiyetli hâdiseye bütün dünyanın, ümitten ziyade itimatsızlık ve nevmidi ile bakmasına sebep oluyordu. Mamafih bu şüphelerin yerinde olduğunu bil'ahare cereyan eden hâdiseler kuvvetle ispat edecektir. Yeni yılın başından itibaren Sovyet - Amerikan mücadelesinin açık bir şekil alması da esasen bekleniyordu. Paris'de çıkan "Libération" gazetesi, Rusların "umumî heyet toplantılarında ve kulislerde kendi oyunlarını oynıyacaklarını" söylüyor ve "L'Aube" gazetesi de "Her ne kadar Sovyet Rusya ve Birleşik Amerika'nın buluştuğu yer ise de, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Sovyet Rusya ile Birleşik Amerika'nın anlaşmasından ziyade, ihtilâf haline düşmesine elverişli bir zemin olmak tehlikesindedir" diyordu.

Birleşmiş Milletlerin bu toplantısı hakkında daha fazla bir şey söylemeyip, bu toplantının mevzuumuzu ilgilendiren kısımlarını tetkikle iktifa edeceğiz.

Sulh Muahedeleri :

Birleşmiş Milletler toplantısının açılmasından bir hafta sonra, sulh muahedelerini kaleme almakla muvazzaf Dışişleri Bakan Muavinleri, 18 Ocak 1946 dan itibaren Londra'da toplantılarına başladılar. İlk önce İtalya ile yapılacak sulhün müzakerelerine başlandı. Fakat Mart ayı geldiği halde henüz esash bir neticeye varılamamıştı. İtalya hakkındaki ihtilâflı noktalar şunlardı : Tamirat bedeli, müstemlekeler ve İtalyan - Yugoslav hududunun tesbiti. Mamafih bu son noktada küçük bir ilerleme kaydedilmiş, ve İtalyan - Yugoslav hududunda mahallinde tetkik yapacak komisyon kurulmuştu (53). Komisyona verilen direktifler şunlardı : Yabancı hâkimiyet altına geçecek gerek İtalyan ve gerekse Yu-

(53) Bu komisyon 9 Mart 1946 da Trieste'ye vasıl olmuştur.

goslav ahali miktarının asgarî olmasına dikkat edilecek ve hududun tesbitinde iktisadî ve coğrafi faktörler nazara alınacaktı.

Paris Konferansı — İşlerin bu derece ağırlaşması karşısında 25 Nisan 1946 da dört Dışişleri Bakanları (54) Pariste toplandılar. Çalışmalar 16 Mayıs'a kadar sürdü ve 15 Haziranda tekrar toplanmak üzere bu tarihte tatil edildi. Konferansın birinci kısmının ele aldığı meseleleri tetkik edelim.

İtalya Meselesi :

Müstemlekeler hakkında, Molotof, Trablusun, Sovyetlerle İtalyanın müşterek vesayeti altına verilmesini istemiştir. Bevin ise, Libya, Trabzalara iştirakine muhalefet eden Molotof, bu iştirake nihayet razı olmuştur. İus ve Sirenaik'in müstakil olmasını ileri sürmüştür. Bidault müstemlekelerin kollektif vesayet altına konulmasını teklif etmiştir. Byrnes, bunu kabul etmekle beraber, bunlara on sene içinde istiklâl verilmesini ileri sürmüşse de, bu kabul edilmediğinden kollektif vesayet üzerinde karar kılınmıştır.

Oniki adanın Yunanistan'a verilmesi, İtalyan müstemlekeleri hakkında verilecek katî karara tâlik edilmiştir.

Dört devletin mümessillerinden mürekkep tahkikat komisyonu, İtalyan - Yugoslav hududu hakkındaki tahkikatını bitirmiş ve Dışişleri Bakanları Konseyine tavsiyelerini bildirmişti. Sovyet mümessilinin tavsiyesi tamamen Yugoslav mütalebatına tekabül ediyordu. Ona göre, Trieste İtalyadan alınmalıydı (55). İngiliz teklifi, hududun kuzey kısmı için, Amerikan ve Fransız tekliflerine uyuyordu. Fakat üç devlet mümessillerinin hududun güney kısmı hakkındaki görüşlerinde fark vardı. Fransız hattı, heyeti umumiyesiyle, Amerikan ve Rus görüşlerini uzlaştırıyordu. Fakat Trieste'nin ekonomik ve coğrafi hususiyetlerini nazarı itibare almıyordu. İki azınlık grubunu mütesaviyen taksime çalışıyordu (56).

3 Mayıs'ta Yugoslav Dışişleri Bakan muavini Kardelj Yugoslav görüşünü, İtalyan Başbakanı De Gasperi de İtalyan görüşünü Konsey huzurunda açıkladılar ki, bunlar taban tabana zıd idiler. Molotof ise, Yugoslav tezini şiddetle destekledi. Molotof'un iddiasına göre İtalya, Trieste'yi askerî bir üs ve Sırp ve Hırvatlarla meskûn komşu toprakların istilâcı için bir tramplen olarak kullanacaktı. Sovyet Dışişleri Bakanı

(54) Uzun zamandanberi Fransa'nın, bütün sulh muahedelerine ait münaka-

(55) Halbuki Trieste'nin yüzde 80 ahalisi İtalyandı.

(56) Fransız mümessilinin çizdiği hududa göre, 130 bin İtalyan Yugoslavya'da, 115 bin Yugoslav da İtalya'da kalıyordu.

daha fazla konsesyon elde edebilmek için pazarlığa girişmeğe başladı. Trieste ile beraber Venezia - Julia bölgesinin Yugoslavya'ya verilmesi halinde, tamirat bedeli ve müstemlekeler meselesindeki durumu yeniden gözden geçireceğini bildirdi (57). Mamafih tamirat bedelinden yapacağı fedakârlık Yunan ve Yugoslav hisselerinden olacaktı. Yoksa Sovyetlere yine 100 milyon dolar verilecekti. Birleşik Amerika tarafından bu teklifin reddi üzerine, Vichinsky taarruza geçti ve Türkiye, Mısır ve İran'da üsler elde ederek ve Çin'de ve İslanda'da asker bulundurarak "emperyalist bir yayılma" politikası takip etmekle itham etti. Byrnes ise şu suretle cevap verdi : "Dünyada hiç kimse Birleşik Devletlerden ve onun niyetlerinden korkmuyor. Fakat Sovyetler Birliği için aynı şey söylemez" (58).

Sulh Konferansının toplanması hakkında da bir karara varılamadı. Molotof burada güçlük çıkarmaktan geri kalmamıştı. Açıkça görülüyordu ki, Molotof Sovyet işgal kuvvetlerinin çekilmesini mümkün olduğu kadar geçiktirmek istiyordu (59). İtalya ile yapılacak sulh esasen Molotof'un azamî müşkülât çıkardığı bir mesele olmuştu. Bilhassa Trieste ve Bölgesi üzerinde ısrarla duruyordu. Çünkü, bu bölge, Sovyetler için Akdeniz havzasına bir basamak teşkil ediyordu ve Moskova Hükûmeti Mareşal Tito Hükûmetine müttefikliğini göstermekten geri durmuyordu (60). Esasen silâhlı mücadelesinde Moskova'nın yardımını elde eden Tito, şimdi bir taraftan Sovyetlerin diplomatik yardımına mazhar olurken, diğer taraftan da Tuna ve Balkanlar bölgesinde Sovyetlerin doğrudan doğruya yardımını elde ediyordu ki, bu, Yunanistan ve Türkiye'nin durumları bakımından çok ehemmiyetli idi (61).

Diğer taraftan Avusturya da İtalyadan güney Tirol'ü istiyordu (62). Dayandığı noktalar, bura ahâlisinin ekseriyet itibariyle Cermen oluşu idi. Mamafih bu münakaşa Trieste'ninki kadar sert olmadı; çünkü Avusturyanın, Yugoslavyanıniki kadar büyük bir istinatgâhi yoktu (63). Bununla beraber, bu mesele de kolaylıkla sonraya tâlik edildi.

(57) BYRNES - age., p. 254.

(58) BYRNES - age., p. 255.

(59) BYRNES - age., p. 257.

(60) *Revue Politique et Parlementaire*, 10 Mars 1946, No: 554, p. 277

(61) *Revue Politique et Parlementaire*, 10 Avril 1946, No: 555, pp. 86-87.

(62) Brenner geçidi ile Pô vâdisi arasında bulunan Tirol 10 Eylül 1919 Saint Germain muahdesiyle İtalyaya verilmişti. Avusturya büyük bir devlet olduğu zamanlarda Brenner vasıtasıyla Lombardiya ve Venedik üzerinde kolaylıkla baskı yapabiliyordu. Buna mukabil de, İtalyanın irrédentiste siyaseti senelerce Avrupa siyasetinde yer işgal etti durdu.

(63) *Revue Politique et Parlementaire*, 10 Juin 1946, No: 557, p. 275.

Fransanın da, İtalyadan istekleri vardı. Bu istekler Savua'dan geçen İtalyan - Fransız hududunun tashihi üzerinde toplanıyordu. Fransa bu hudut tashihi ile kendi bakımından stratejik olan bazı noktaları ele geçirmek istiyordu. Fakat bu husustaki münakaşa uzun sürmeden Dışişleri Bakan Muavinlerine havale edildi.

Avusturya Meselesi :

Kabul etmeliyiz ki, sulhün aktedilmesinde sabırsızlık göstermeyen yegâne büyük devlet Sovyetler Birliği olmuştur. Bu mülâhazalar Avusturya ile yapılacak sulh muahedesi için de variddir. Çünkü işgal kuvvetlerinin Avusturya'da kalması Sovyetlerin sadece doğrudan doğruya gayelerine hizmet etmiyor, münakale yollarını muhafaza için Romanya ve Macaristandaki işgal kuvvetlerini de daha uzun müddet tutmağa yarıyordu (64). Bundan dolayı Paris Konferansının birinci kısmında Avusturya meselesi de görüşülmek istenmişse de, Molotof bu meseleyi konferans programına geçirmeyi reddetmiştir (65).

Almanya Meselesi :

Almanya hakkındaki Potsdam kararlarını yukarda söylemiştik. Bu tedbirlerin siyasi gayesi Almanyayı nazilikten temizliyerek demokratlaştırmaktı. İktisadî gayesi ise, Almanyayı iktisadî bir bütün olarak kabul etmek ve başkalarının yardımına muhtaç olmadan yaşamasını temin etmektir.

Almanya hakkında dört devlet arasında ihtilâf doğuran hususlar şunlardı : Tamirat bedeli, Alman esirlerinin iadesi, Fransanın talep ettiği Ruhr ve Sarre havzası ve nihayet, Almanya ile yapılacak sulh. Bütün bu meseleler, mevzuumuzun hududu olan 1948 yılının sonuna kadar dahi esaslı bir hal çaresine mazhar olmaktan uzak kalacaklardır.

Tamirat bedeli hakkında, ilk önce, bütün Almanyadan bir tek meblâğ alınması kabul edilmişti. Fakat Potsdam'a tekaddüm eden günlerde Sovyetlerin kendi bölgelerindeki Alman mallarının müsaderesinde keyfi hareket etmeleri, tamirat bedelinin işgal bölgelerine göre alınması kararını intaç etmişti.

Almanya mağlûp olduktan sonra, Fransada 600 bin, Sovyet Rusya-da iki buçuk milyon kadar ve Amerika ve İngilterede de mühim miktarda Alman esiri bulunuyordu. Bu meselede dört devletin hareketlerinde müşterek olan bir tek nokta, hepsinin de bu Alman esirlerini sayı ve ziraatte kullanarak istifade temin etmeleri idi. Amerika'da bile

(64) BYRNES - age., pp. 310-311.

(65) *Revue Politique et Parlementaire*, 10 Mai 1946, No: 556, p. 187.

Alman esirlerini çalıştıran hususî teşebbüsler bu esirleri koyvermeğe bir türlü razı olmuyorlardı.

Fransa'nın Almanya hakkındaki taleplerine gelince : Bu devlet, yeni zamanlar tarihinde Alman militarizminden üç büyük darbe yemişti. Bu militarizmi besleyen zengin kaynaklar ise, Fransaya hemhudut olan Ruhr, Sarre ve Renanya'da bulunuyordu. Binaenaleyh, Fransaya göre, bu kaynaklar Almanyadan ayrılırsa Alman militarizminin canlanması güç olurdu. Fransanın teklifleri şunlardı : Renanya'nın idaresi Fransaya verilmelidir. Ruhr bölgesi de beynelmilel bir rejime tâbi tutulmalıdır.

Fransızlar bu tekliflerini ilk defa Dışişleri Bakanları Konseyinin birinci toplantısında ortaya attılar. Bu ise Molotofa bulunmaz bir fırsat veriyordu : Sovyetlerin o kadar istedikleri Ruhr bölgesinin dört müttefik tarafından idaresi. Neticede bu işin şimdilik alelade diplomatik yolla tetkik edilmesi kararlaştırıldı. Fakat bu mutad diplomatik yolla yapılan müzakereler bir netice vermedi. Bu sebepten Byrnes Paris Konferansına gelirken, Almanya ile yapılacak sulh meselesini ortaya atmağa azmetmiş bulunuyordu ve bu hususta bazı tekliflerde de bulundu (66). Bu teklifler iki noktada temerküz ediyordu: İggal meselelerine ait bir rapor kaleme almakla ve Almanya sulh muahedesini hazırlamakla tavzif edilmiş hususî bir Muavinler Komisyonu'nun teşkili. İngiltere ve Fransa ana hatları itibariyle bunu kabul ettilerse de, Molotof reddetti. Paris Konferansında, Almanya hakkında görüşülenleri şu şekilde toplayabiliriz (67) :

15 Mayısta Fransız Dışişleri Bakanı Bidault, Almanya meselelerine müteallik Fransız memorandumunu konferansa tevdi etti. Burada, Bidault, 14 Eylül 1945 tarihli memorandumdaki talepleri (68) tekrarlıyordu. Bilhassa Sarre hakkında bir anlaşmaya varılmasını istiyordu; fakat Bevin'in teklifiyle, mesele diğer bütün Alman meseleleriyle birleştirilerek Mütehassıslar Komisyonuna havale edildi.

16 Mayısta Byrnes, arzettikleri müstaceliyet dolayısıyla (Amerikalılar bilhassa Almanyanın iktisadî santralizasyonu üzerinde duruyorlardı), Alman meselelerinin mütehassıslara havalesi ve 12 Kasım 1946 da Almanya sulhü için Pariste bir konferans toplanmasını teklif etti. Lâkin bu meselelerin hiçbirinde müsterek bir noktaya vâsıl olunamadığından,

(66) BYRNES - age., pp. 331 - 332

(67) *L'Année Politique 1946*, Editions du Grand Siècle, Paris 1947, pp. 380

(68) 14 Eylül 1945 tarihli bu memorandumda Fransa, yukarda söylediğimiz, Ruhr, Sarre ve Renanya hakkındaki taleplerini ileri sürüyordu.

Byrnes'ün teklifiyle, 16 Mayıs 1946 akşamı konferans toplantısını, 17 Haziran 1946 tarihine tâlik etti.

Konferans gündeminde bulunmamakla beraber, Sovyet - Amerikan münasebetlerinde mühim bir hâdise olan Dörtlü İttifak'tan da bahsetmek yerinde olur. Eylül 1945 de toplanan Londra Konferansında, Byrnes ile Molotof arasında yapılan hususî bir görüşmede, Byrnes, Alman militarizminin canlanmasına karşı Amerika, Sovyet Rusya, İngiltere ve Fransa arasında yirmibeş senelik bir muahede imzalanmasını teklif etmişti. O zaman Molotof'dan sarıh bir cevap alamıyan Byrnes, Aralık 1945 de toplanan Moskova Konferansında yine hususî bir görüşmede, meseleyi Stalin'e açmıştı. Byrnes, Stalin'e şöyle diyordu : "Böyle bir muahede bütün Avrupa devletlerine, Birleşik Devletlerin artık inifradı siyasetine dönmiyeceği hususunda teminat verecektir. Yeni bir Alman istilâsından duyduğumuz endişe hakkında Yalta'da söylemiş olduğunuz sözleri daima hatırladım. Almanyanın gayrı askerî hale konulmasına nezaret etmeyi mümkün kılacak olan dört müttefik arasındaki devamlı işbirliğinin, korkularımızı azaltacağını ve Balkan devletleri hakkındaki kararlarınıza tesir edeceğini teyid etmişsiniz" (69). Stalin bu teklifi müsaıt karşılamıştı. Bunun üzerine Byrnes, Washington'a döner dönmez bir proje hazırlamağa koyuldu. Bu projeyi Truman ve birçok senatörler dahi prensip olarak tasvib etmişlerdi. Projenin esası, sulh muahedesini imzalandıktan sonra da, Almanya dört müttefik tarafından devamlı olarak kontrol edilecekti. Bu hususta bir Kontrol Konseyi kurulacaktı. Konsey kararlarını ekseriyetle alacaktı (70).

Bu proje Moskova'ya gönderildikten bir müddet sonra Paris Konferansı toplanıyordu. 28 Nisan 1946'da Byrnes, Molotof ile yaptığı hususî görüşmede şöyle diyordu: "Artık şüphe edilmemesi lâzımdır ki, Birleşik Devletler Avrupa sulhünün idamesi mes'uliyetindeki hisselerini deruhde

(69) BYRNES - age., p. 333

(70) Byrnes, bu projenin Sovyetler tarafından reddedilmesi sebeplerinden biri olarak bu kararlarda veto hakkının tanınmamasını göstermektedir. Bu mühim sebep olamaz. Çünkü Sovyetler bu noktayı kendileri için mühim bulsalar, dahi bîdayette itiraz ederlerdi. Sovyetlerin reddinin hakikî sebebi yine Byrnes'ün dediği gibi (p. 341), Amerika'nın 25 sene müddetle Avrupa işlerine müdahalesine razı olmalarıydı. Çünkü bu suretle Amerika'nın tazyiki, Avrupa'da yegâne hâkim kuvvet olan Sovyetlerin hareket serbestisine ayak bağı teşkil edecekti.

etmeğe hazırdır" (71). Fakat Mo'otof'u kararından döndürmek imkân-sızdı. Byrnes'ün bütün uysallıklarına rağmen Mo'otof, türlü manialar çıkarıyordu. Bu suretle teşebbüs neticesiz kaldı. Bu mesele, Byrnes'den sonra 1947 Nisanında Dışişleri Bakanı Marshall tarafından ele alındıysa da, yine semeresiz kaldı.

Diğer taraftan Bulgaristan da Konferansa bir memorandum göndererek Ege Denizinde bir mahreç istemişse de, bu talep sadece Sovyetler tarafından desteklenmekle kalmıştır.

Konferansın umumî muhasebesini yaparsak durum şudur: 25 Nisan'da konferansın açılışında ortaya çıkan Avrupa durumu, Napolyon Fransası ile Romanoflar İmparatorluğu arasında yapılan Tilsitt muahedelerinden sonraki durumu hatırlatmaktadır (72). Konferans esnasında ise, dünya sahnesinde belirli olan rekabet bilhassa İngiliz - Sovyet çarpışması idi. Moskova "sıcak denizlere inme siyasetine" dönmüştü. Bu ise, Akdenizde İngiliz - Sovyet nüfuz mücadelesine sebep oluyordu. İngiltere, Melbourne'dan başlayıp, Hint Okyanusu ve Süveyş'den geçip Londra'ya gelen ana damarının kesilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyordu. Amerika'nın İngiltere'yi desteklemesi ise, Arap ve İran petrolleri dolayısıyla Yakındoğu ile olan münasebetlerinin artmasındandı (73).

Konferansın sonunda da manzara şuydu: Fransa ve Avusturya arasındaki mücadeleler devrinde olduğu gibi, hâkim şansölyelikler arasında ikiye bölünen , Avrupa'nın bir parçası değildi. Tilsitt'den sonra Napolyon'la Aleksandr arasında olduğu gibi, Avrupa kıt'ası da değildi. İkiye bölünen bütün dünya idi. Anglo - saksonlarla Sovyetler Birliği arasındaki rekabet, Cermenlerle Ruslar arasında olduğu gibi, sadece Balkanlar da inkişaf etmiyordu. Sadece İberik yarımadası ile slav doğu arasındaki saha da değildi. Şimdi bir de Pasifik vardı. Japonya'nın çökmesi Sovyetlere serbest bir saha bırakmıştı. Bu rekabetin gelişimi artık, Çin,de' Manchurya'da, Kore'de, Endonezya'da, Yakın Doğu'da ve Merkezî Asya'da da takip edilebilirdi. Buraları da yeni faaliyet sahaları olmuştü (74).

Byrnes, 21 Mayıs'ta radyoda verdiği bir nutkunda Avrupa'nın doğusu

(71) BYRNES - age., p. 336. Byrnes'ün gerek bu sözü, gerekse Moskova'da Stalin'e söyledikleri, İkinci Dünya Harbini müteakip Amerikan dış politikasında meydana gelen büyük bir doktrin değişikliğinin resmî bir ağızdan ifadesidir.

(72) *Revue Politique et Parlementaire*, 10 Mai 1946, No. 556, p. 180

(73) Aynı dergi, p. 181

(74) *Revue Politique et Parlementaire*, 10 Juin 1946, No. 557, pp. 273 - 274

ile merkezi Avrupa'nın bir kısmını örten "Demir Perde" yi bütün dünyaya ilân ediyordu (75).

İran Meselesi — Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ilk imtihanını İran-Sovyet ihtilâfı ile vermek zorunda kalmıştır. İranın Birleşmiş Milletlerdeki temsilcisi Seyd Hasan Takizade, bu ihtilâfın Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna verilir verilmemesi meselesini önce Bevin'le görüşmüş, fakat red cevabı almıştı. Bilâhare Byrnes'le de görüşmüş, fakat o da Genel Kurul'a bu ihtilâfın götürülmemesini, çünkü henüz işlemeğe başlayan Güvenlik Konseyi'nin çok âcil meselelerle işigal edebileceğini söylemişti (76). Şüphesiz ki, bu iki devlet adamı İran meselesi gibi dikenli bir mesele ile Birleşmiş Milletler Teşkilâtını güç bir duruma sokmak istemiyorlardı. Bununla beraber, İran temsilcisi 19 Ocak 1946 da, meseleyi Birleşmiş Milletlere sundu. Fakat Sovyetler, İrani İngiltere ve Amerika'nın kıskırttığına inanarak 21 Ocak 1946 da Yunanistan ve Endonezya'da bulunan İngiliz askerleri meselesini ortaya attılar (77) Sovyetler Birliği, Yunanistan ve Türkiye hakkında yaptıkları gibi, bu memlekette de tarihi emellerinden birine nail olmak istiyorlardı (78).

B. M. Teşkilâtı Genel Kurulunun kararı iki tarafın aralarında anlaşması idi. Fakat taraflar buna muvaffak olamayınca, İran, 19 Mart 1946'da, 25 Mart 1946 da New - York'da ikinci toplantısını yapacak olan Güvenlik Konseyine meseleyi arzetti. Bunun üzerine Sovyet delegesi Gromyko, İran - Sovyet müzakerelerinin iyi bir şekilde neticelenmekte olduğunu, bu meselenin müzakeresi için hükûmetinin hazırlıksız bulunduğunu ve bu sebepten Güvenlik Konseyinin toplantısının 10 Nisana tehirini istedi. (79). Bu husustaki münakaşalar şiddetlendi (80); fakat neticede toplantının tehir edilmemesine 2 ye karşı 9 oyla karar verildi.

İran meselesi Birleşmiş Milletler nezdinde bu seyri takip ederken, İran'da meydana gelen iç olaylar ihtilâfı hal yoluna sokmuştur. Ocak ayı sonunda istifa eden Hakimî'nin yerine Şubat başında, Başbakanlığa Gavam-üs-Saltana geldi. Gavam, ihtilâfın hallinde yumuşak başlılıkla ha-

(75) Aynı dergi , p. 278

(76) BYRNES - age., p. 245

(77) *L'Année Politique 1946.* p. 330

(78) BYRNES - age., p. 579

(79) Gromyko'nun 20 Martta B.M. Teşkilâtı Genel Sekreteri Trygve Lie'ye verdiği mesajdan. *Aynı Tarihi*, Mart 1946, s. 99

(80) Münakaşa o kadar hararetle olmuştur ki, Gromyko, teklifinin reddedilmesini görünce salonu terketmiştir.

reket ederek (81), iki taraflı müzakere yoluna gitti. Fakat bu müzakere-lerde Sovyetler ağır bastıklarından İran hükûmeti meseleyi Güvenlik Konséyine arz etmeğe karar verdi. Güvenlik Konseyinde atmosferin Sovyetlerin aleyhine bir durum alması, İngilizlerin İran'ı kuvvetle desteklemeleri ve Amerikalıların İngilizleri tutması, bu meselede Sovyetleri ric'ata mecbur etti. Bunun üzerine 4 Nisan 1946 da İranla Sovyetler Birliği arasında bir anlaşma imzalandı. Buna göre (82):

1. Tahliyeleri 24 Martta başlayan İran'daki Sovyet kuvvetleri 24 Mart tarihinden itibaren 45 gün zarfında İran arazisini tamamiyle terkedeceklerdir.

2. Petrol meselesi hakkında, 24 Marttan itibaren yedi ay zarfında Kuzey İran'da petrol işletmesi için bir İran - Rus muhtelit şirketinin kurulması hakkındaki bir anlaşmanın hükümleri Parlâmento tarafından tasvibedilecektir.

3. Azerbaycan meselesi tamamiyle dahilî bir mesele olarak kabul edilmiştir ve bu eyaletin mukadderatını İran Anayasasına göre tâyin etmek İran Hükûmetine ait olacaktır.

Bu anlaşmanın imzası üzerine, İran'ın Washington büyükelçisi Hüseyin Âlâ, 15 Nisanda Güvenlik Konseyine başvurarak İran'ın şikâyetini geri almıştır. İngiltere, Holanda, Avusturalya, Brezilya, Meksika ve Mısır tarafından desteklenen Birleşik Amerika, İran'ın şikâyetini kendiliğinden geri alamıyacağını iddia etmişse de, bilâhare icabedince herhangi bir üye devletin talebi üzerine mesele ele alınabilme imkânı mevcut bulunduğu nazara alınarak, İran'ın talebi kabul edilmiştir (83).

Mamafih İran, Azerbaycan'a tamamiyle sahip olamıyordu. Çünkü burada kurulan Pişaverî Hükûmeti 1946 Aralığına kadar mukavemet edecektir.

İran meselesi en fazla İngiltere ile Rusya arasında kapalı bir mücadele olmuştur. Her ikisinin de gözü petrolde idi. Sovyetler Birliğinin hududuna bitişik olan Azerbaycan'da zengin petrol yatakları bulunuyordu. (84). Güneydeki petrolere ise, Amerikan ve İngiliz sermayeleri yatırılmıştı. Sovyetler Azerbaycan'ı ellerine geçirmiş olurlarsa, güney petrolerine doğru büyük bir mania aşılmış olur ve güneye de nüfuz edilerek

(81) Mamafih Gavam'ın Sovyetlere mütemayil bir siyasete taraftar olduğu zamanlar umumiyetle söylenmiştir ki, bunda büyük bir hakikat payı olsa gerekti.

(82) *Aynı Tarih*, Nisan 1946. s. 206

(83) *L'Année Politique 1946*, p. 366

(84) *Revue Politique et Parlementaire*, Ağuł - Septembre 1947, No. 570. p. 204

(85) Basra üzerinden kolayca Hint Okyanusuna sarkılabilirdi. Bu sebepten İngiltere ve Amerika, İran - Sovyet ihtilâfında azamî işbirliğine gayret etmişlerdir. Amerika, Sovyet kıtalarının İran'dan çekilmesini musırrane talep etmiş, 6 Mart 1946 da verdiği bir notada 1 Aralık 1943 tarihli Üç Büyük Devlet Anlaşmasını hatırlatarak, " Birleşik Devletler hükûmetinin kanatince, İran hükûmetinin arzu ve rızası hilâfına, işbu anlaşma müzâzilerinden birinin İran topraklarında, kuvvetlerini tutması, bu anlaşmanın muhtevi bulunduğuşu teminata aykırıdır" diyordu (86). Amerika ve İngiltere bu talejlerini kabul ettirmeğuşu muvaffak olarak, Rus kıt'alarının İran'dan çekilmesini temin etmişlerse de, tehlike tamamilen zail olmuyordu.

İkinci Paris Konferansı — Birinci Paris Konferansının halledemediğuşu bir sürü meselelere hal çaresi bulmak zorunda olan Dört Dışişleri Bakanları 17 Haziran 1946 da ikinci defa yine Pariste toplanıyorlardı. Birincisine nazaran bu ikincisinin çalışmaları bir hayli semereli olmuştur. Byrnes'ün Londra Konferansındanberi toplamağuşu çalıştığuşu ve fakat Molotof'un daimî kösteklemelerine maruz kalan Sulh Konferansının toplanmasına nihayet bunda karar verilmiştir. Görüşülen meseleleri inceleyelim:

İtalya Meselesi:

İlk önce Fransız - İtalyan hudut ihtilâfı halledildi. İtalyan Hükûmeti 17 Haziranda, ihtilâf mevzuu o'an Tende ve Brigue şehirlerinin İtalyaya bırakılmasını talep eden bir memorandumu konferansa sundu. 20 Haziranda görüşmelere başlandı. Sovyetlerin yakın bir menfaati olmadığı için Molotof işi salıyordu. Öyle görünüyordu ki, Sovyet menfaatlerinin doğrudan doğruya ilgili bulunmadığı bütün meselelerde İtalyanın hoşuna gitmeğuşu çalışıyordu (87). Nihayet 27 Haziranda Konsey bahis mevzuu iki şehrin Fransaya verilmesine karar verdi. Şu şartla ki, bu şehirlerdeki elektrik enerjisi için Fransa bilâhare İtalya ile anlaşma yapacaktı.

Konferans üyelerini hayrette bırakarak hiç beklenilmeyen bir zamanda Molotof, hiçbir itiraz serdetmeden Oniki adanın Yunanistan'a

(85) Sovyetler Güney petrollerinin bulunduğu sahada ve Basra bölgesinde esen geniş bir komünist propagandasına girişmişlerdi. Bu noktada İran'ın Komünist Tudeh Partisi'nin yardımı pek çoktu.

(86) Commitee on Foreign Affairs -*The Strategy and Tactics of World Communism*, Supplement II - Official Protests of the U. S. Government against communist policies, Washington 1948, p. 35

(87) *L'Année Politique 1946*, p. 394

verilmesini kabul etti. Bevin bunu işitiği zaman kulaklarına inanamamış ve Byrnes de "kendime gelebilme için biraz nefes alayım" demişti (88). Oniki Ada hakkında Molotof'un tek şartı buraların gayri askerî bir hale konulmasıydı. (89).

Trieste hakkındaki münakaşalar Bidault'nun yaptığı bir teklif ve hazırladığı bir proje üzerinden cereyan etmiştir. Bu proje, 7 esaslı maddeden ibaretti. Birinci maddeye göre, muhtar bir kısım arazi on sene müddetle Birleşik Amerika, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yugoslavya tarafından idare edilecek. Müteakip dört madde, bu muhtar arazinin idarî, adli ve hükümet organlarına müteallikti. Altıncı madde, muhtar arazideki hükümetin kontrolüne aitti. Yedinci madde de, bu statünün on senelik müddet dolmadan önce gözden geçirilmesini derpiş ediyordu. 2 Temmuzda Konsey bu arazinin hudutları hakkında kolaylıkla mutabık kaldı. 3 Temmuzda yapılan münakaşalar sonunda diğer noktalarda da mutabakat hasıl oldu ve alınan kararlar Trieste, Güvenlik Konseyinin garantisi altına konuldu. Muhtar arazinin idarecisi Güvenlik Konseyi tarafından seçilecek ve bu idareci Konseye karşı mes'ul olacaktı (90).

4 Temmuzda, İtalyadan alınacak tamirat bedeli hususunda prensip anlaşmasına varıldı. Birleşik Amerika 18 Haziranda, İtalya tarafından verilecek 100 milyonluk tamirat bedelinin şu dört kaynaktan teminini teklif etmişti: a) Sulh istihsaline hemen geçemeyecek olan harp zamanının sınaî tesisleri; b) Balkan memleketlerindeki İtalyan malları; c) Saturna ve Vulcana isimli İtalyan ticaret gemileri; d) Amerikan ve İngiliz bahriyesi tarafından ele geçirilen harp gemileri ve harp ganaimi. Sovyetler, bunların ilk üçünü kabul ettiler. (91). Dördüncü nokta hakkında 5 Temmuzda anlaşma hasıl oldu. Dördüncü kaynak İtalyanın istihsal fazlası idi. Fakat buna mukabil Sovyetler de İtalyaya zarurî iptidai maddeleri verecekti (92).

Tuna Meselesi (93):

Amerika ve İngiltere, Tuna nehriindeki serbestinin Balkan devletleriyle yapılacak bütün sulh muahedelerine dercini istemişler, fakat

(88) BYRNES - age., p. 261

(89) *L'Année Politique 1946*, p. 395

(90) *L'Année Politique 1946*, p. 395 - 397

(91) BYRNES - age., pp. 261 - 262

(92) BYRNES - age., p. 269

(93) *L'Année Politique 1946*, p. 396

Sovyetler bunu reddetmişlerdir. Neticede, bütün devletlere bu serbestinin ve deniz ticaretine müteallik şartlar ve tarifelerde müsavatın tanındığı müstereken ilân edilmiştir.

Sulh Konferansı Meselesi:

Nihayet bu noktada da anlaşma meydana gelmiştir. Mesele 29 Haziranda Byrnes tarafından ortaya atılmış ve Sulh Konferansının 20 Temmuzda toplanmasını teklif etmiştir. Molotof, Dörtlerin bütün esaslı meselelerde anlaşmadan konferansın toplanamayacağını bildirmiştir. Ona göre Sulh Konferansı 1 ve 15 Eylülde toplanabilirdi. 4 Temmuzda sadece dört dışişleri bakanı arasında yapılan bir hususî toplantıda Bidault'nun teklifi kabul edilmiştir. Sulh Konferansı 29 Temmuzda 21 devlet (94) arasında toplanacaktır. 8 Temmuzda yapılan yine hususî bir toplantıda, usul meseleleri halledilmiştir. 9 Temmuzda konferansa iştirâk edecek devletler telgrafla dâvet edilmişlerdir.

Almanya Meselesi:

Birinci Paris Konferansından sonra Almanyada cereyan eden hadiseler İngiliz ve Amerikalılara, Almanyanın hiç olmazsa iktisaden birleştirilmesi zaruretini kabul ettirmişti. Batı Almanya gıda sıkıntısı çekiyordu. Doğu Almanyada böyle birşey mevcut değildi. Kaldı ki, Ruslar Batı Almanyaya göndermeğe mecbur oldukları gıda maddelerini de göndermiyorlardı. Bu sebepten, Amerikanın senelik işgal masrafı 200 milyon, İngiltereninki de 320 milyon dolardı. Bundan dolayı, bu iki devlet Konferansta Almanyanın iktisadî birliğini tahakkuka çalışmağa karar vermişlerdi; fakat hiçbir netice elde edemediler. Molotof, Almanyanın iktisaden birleştirilmesi kararına karşı vetosunu kullandı (95).

Diğer taraftan Fransa, Sarre'in ilhaki ile Ruhr kömürlerinin dört devlet arasında taktimini istiyordu. Birinci talebini Amerika ve İngiltere destekledi. Fakat, Potsdam'da böyle bir karar alınmadığını ileri süren Molotof, bunu da reddetti. Ruhr meselesi ise Mütchassislar Komitesine havale edildi.

Konferans Almanya meselesi hususunda tam bir muvaffakiyetsizlik içindeydi. Bu durum karşısında Bevin, Amerikan ve İngiliz Bölgelerinin birleştirileceğini ima ediyordu (96).

(94) Bu 21 devlet şunlardı: Birleşik Amerika, Sovyet Rusya, İngiltere, Fransa ve Avustralya, Belçika, Beyaz Rusya, Brezilya, Çekoslovakya, Çin, Güney Afrika Birliği, Habesistan, Hollanda, Hindistan, Kanada, Norveç, Polonya, Ukrayna, Yeni Zelanda, Yugoslavya, Yunanistan.

(95) *L'Année Politique 1946*, p. 402

(96) *L'Année Politique 1946*, p. 403

Avusturya Meselesi:

1943 Ekiminde Moskova'da yapılan Konferansta Üç Büyükler Avusturya'nın hür ve hükümlan bir devlet olmasına karar vermişlerdi. Kızıldı, Avusturyaya 1945 Nisanında girmişti ve Viyana'yı ele geçirmişti. Hemen arkasından, bir Avusturya hükümeti olmasından ziyade bir Viyana hükümeti olması sebebiyle Amerika'nın tanımağı reddettiğı, muvakkat bir hükümetin kurulduğı ilân edilmişti (97). 23 Kasım da müttefik kontroli altında yapılan serbest seçimlerde Sosyalistlerden Karl Renner devlet başkanı, Léopold Figl de hükümet başkanı olmuştu. Bu şekilde kurulan hükümeti Amerika 7 Ocak 1946 da tanıdı.

Gerek Avusturya, gerekse Viyana, Almanyada olduğu gibi dört işgal bölgesine ayrılmıştı. Sovyetler, Avusturyanın gıda maddeleri istihali bol olan kısmına yerleşmişlerdi. Sovyetlerin Avusturyadaki siyasetleri de aynıydı. Nazi işgali esnasında Almanlarla bir olduklarından dolayı Avusturyalıları cezalandırmak ve Avusturyayı iktisaden olmazsa bile siyaseten Sovyetler Birliğine bağlamak istediklerini söylemek mübalâgalı olmaz (98).

Potsdam Konferansında Sovyetler, Avusturyadan altı senede ödemek şartıyla 250 milyon dolar tamirat bedeli alınmasını istediler. Bu tamirat bedeli Üç Büyüklere ve Yugoslavya'ya ödenecekti. İngiltere ve Amerika tamirat bedeli haklarından vazgeçtikleri gibi, 1945 Moskova deklârasyonuna göre Avusturyanın eski düşman devlet değil, istilâdan kurtulmuş bir devlet olarak tanınmasını istediler. Fakat Sovyetler kararlarında azimli idiler.

İkinci Paris Konferansında Avusturya meselesi gündemin en sonuna konuldu ve konferansın son günü olan 12 Temmuzda görüşüldü. Fakat hiçbir karara varılamadı. Molotof Avusturya sulhünün, diğer bes sulh muahedesinin tamamlanmasından sonra görüşülmesini ileri sürdü. Bundan başka, Avusturyanın güney Tirol hakkındaki İtalyadan olan talebi reddedildi.

Bu suretle, çalışmalarına son veren İkinci Paris Konferansı 12 Temmuz 1946 da kapandı. Birincisine nazaran bu daha verimli olmuştu. Hiç olmazsa, İtalya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Finlandiya sulh muahedelerinin (99) metinleri üzerinde prensip anlaşmaları hasıl ol-

(97) BYRNES - age., p. 312

(98) BYRNES - age., p. 313

(99) Bu muahedelerin metinlerini, son Moskova Konferansında alınan bir kararla, o tarihtenberi Dışişleri Bakan Muavinleri hazırlıyorlardı.

muş ve İtalya müstemlekeleri, İtalyanın tamirat bedeli, İtalyan hudutları, Oniki Ada, Venezia - Julia ve Trieste'ye ait meselelerde de müşterek formüller kabul edilmişti (100).

Sulh Konferansı — İkinci Paris Konferansında alınan karara uygun olarak Sulh Konferansı 29 Temmuz 1946 da Paris'te Luxembourg Sarayı'nda açıldı. Konferansa 21 devlet iştirâk ediyordu. 9 Ağustos'a kadar sadece usul meselesinin münakaşası sürdü ve neticede, kararların üçte iki çoğunlukla ittihazına karar verildi. Alınan kararlar daha ziyade tavsiye ve istişarî mahiyette olacak ve nihaî kararları Dışişleri Bakanları Konseyi verecekti.

15 Ağustos'a kadar 5 mağlûp devletin temsilcilerinin dinlemesi sürdü. Bilâhare muahede metinlerinin münakaşasına geçildi. Münakaşalar çetin ve hararetlî oldu. Daha bidayette, Molotof Amerikalıları ve İngilizleri Sovyetler Birliğine karşı bir blok kurmakla itham etti (101). Ona göre küçük devletler tarafından yapılan tâdil teklifleri Amerika'nın tahrikiyle oluyordu (102). Filhakika konferanta iki blokun meydana geldiği görülmüştü. Meselelerin ekserisinde için için kaynayan bir ihtilâf Slâv Bloku ile Anglo - Sakson Blokunu çarpıştırıyordu (103). Bu iki blok o kadar bariz bir şekilde meydana çıkmıştı ki, Byrnes konferansın bitişini müteakip 18 Ekim 1946 da Washington radyosunda verdiği demecinde buna işaret ediyor ve "Şayanı teessüftür ki, ihtilâflı bütün meselelerde Sovyetler Birliği Orta ve Güney - doğu Avrupa'da yeni kurulan devletlerle birlikte ısrarlı bir şekilde diğer devletlere karşı reylerini kullandılar " (104) diyordu.

15 Ekimde, Yugoslavya'nın iştirâk etmediği son bir toplantıda (105), sulh muahedelerini son defa olarak tetkik etmek üzere 4 Kasım 1946 da Dört Dışişleri Bakanlarının New - York'da toplanmasına karar verildi. Konferans, iki buçuk ay süren toplantısı esnasında, üçte

(100) *Revue Politique et Parlementaire*, 10 Juillet 1946, No. 558, p. 81

(101) BYRNES - age., p. 277

(102) BYRNES - age., p. 277

(103) *L'Année Politique* 1946, p. 418

(104) *Report on the Paris Peace Conference*, adress by the Secretary of State Byrnes; Department of State BULLETIN, Vol. XV, No. 382; October 27, 1946; p. 743

(105) Yugoslav delegesi Konferans başkanına gönderdiği bir mektupta Trieste'ye müteallik tavsiyelerin, hükümetinin menfaatlerini ihlâl ettiği cihetle muahedeyi imza ve konferansın son oturumuna iştirâk etmeyeceğini bildirmişti. (*L'Année Politique* 1946, p. 341)

iki ekseriyetle kabul edilmiş 53 ve mutlak ekseriyetle kabul edilmiş 41 tavsiyede bulunmuştu.

New - York Toplantısı — Dört Dışişleri Bakanlarının toplantısı 4 Kasımda New - York'da Waldorf Astoria Otelinde açıldı. İlk defa olarak, usul meselesinde münakaşa edilmedi. Toplantı beş hafta devam etti.

İtalya meselesi yine mühim mevkiî işgal etmişti. Üzerinde bir türlü anlaşmaya varılamayan tamirat bedeli meselesi 5 Aralıkta halledildi. Buna göre İtalya Arnavutluk'a beş milyon, Yugoslavya'ya 125 milyon, Yunanistan'a 105 milyon, Habeşistana 25 milyon dolar ödeyecekti. Bulgaristan da Yugoslavya'ya 25 milyon, Yunanistan'a 45 milyon dolar tamirat bedeli ödeyecekti. Bundan başka, sulh muahedelerine ait birçok meseleler de halledilmiş ve ancak teknik birkaç nokta mütehassıslara havale edilmişti. 6 Aralıkta yapılan toplantıda, muahedelerin kaleme alınması işi hususî bir komiteye havale edildi. Bu Komite New - York'ta toplanacak ve 10 Ocak 1947 ye kadar muahedeleri kaleme alacaktı. 13 Aralık toplantısında sulh muahedelerinin 10 Şubat 1947 de Paris'te imzalanmasına karar verildi.

Sulh Konferansında alınan karar gereğince, 20 Kasımdan itibaren Almanya ve Avusturya ile imzalanacak sulh muahedelerinin görüşülmesine başlandı. Avusturya hakkında hiç görüşülmedi dense, yeridir. 9 Aralıkta yapılan toplantıda, hassaten Almanya meselesile uğraşacak olan Dışişleri Bakanları Konseyinin 10 Mart 1947 den itibaren Moskova'da toplanması kararlaştırıldı. 11 Aralıkta yapılan toplantıda, Almanya ve Avusturya meselelerini inceliyecek olan Dışişleri Bakan Muavinlerinin tâyini kararlaştırıldı. Bu muavinler 14 Ocak 1947 den itibaren Londra'da çalışmağa başlayacaklardı. 12 Aralık toplantısında, Moskova Konferansının gündemi tanzim edildi. Bu gündeme göre, Moskova müzakereleri, Berlin Müttefik Kontrol Konseyi'nin vermiş olduğu yedi maddelik raporun tetkiki (106) ile başlayacaktı.

Boğazlar Meselesi — Potsdam Konferansında Boğazlar hakkında alınan kararlara uygun olarak, Amerikan hükûmeti 2 Kasım 1945 de, İngiliz hükûmeti de 25 Kasım 1945 de, Boğazlara ait görüşlerini Türk hükûmetine bildirmişlerdi. Aynı kararlar mucibince Sovyetler Birliği de 7 Ağustos 1946 da Türk hükûmetine bir nota tevdi etti. (107). Notanın birer sureti de Amerikan ve İngiliz hükûmetlerine verilmişti. Notada, İkinci Dünya Harbi esnasında, Türk hükûmetinin bir kısım Al-

(106) Buraporun metni için bak.: *L'Année Politique 1946*, pp. 457. - 458

(107) Notanın metni için bak.: *Ayn Tarihi* Ağustos 1946, s. 72 - 74

man ve İtalyan gemilerinin geçisine müsaade ederek Boğazlar statüsünü birçok kereler ihlâl ettiği ileri sürülüyor ve Boğazlar hakkındaki Sovyet görüşü şu noktalarda toplanıyordu (108) :

1. Ticaret gemilerinin harp ve sulh zamanlarında tam geçiş serbestliğine mâlik olması ;

2. Karadenizde sahili olan devletlerin harp gemilerine her zaman geçiş serbestliği tanınması ;

3. Karadenize sahili olmayan devletlerin harp gemilerinin -istisnâî bazı haller dışında - Boğazlardan barış ve harp zamanında geçiş memnuiyeti ;

4. Yeni Boğazlar rejiminin yalnız Karadenize sahili olan devletlerle Türkiye tarafından tanzimi ;

5. Ticaret ve seyrüsefer serbestliği ile Boğazların güvenliğinin, en ziyade ilgili ve bu işe en liyakatli devletler olan Sovyet Rusya ile Türkiye tarafından müşterek vasıtalarıyla sağlanması.

Bu nota üzerine 19 Ağustos 1946 tarihinde Amerikan hükûmeti de Sovyet hükûmetine bir nota verdi (109) . Bu notada, ilk üç Sovyet talebinin Amerikan görüşüne genel olarak tetabuk ettiği bildirilmekle beraber, dördüncü ve beşinci tekliflerin kabul edilemeyeceği, çünkü Boğazlar rejiminin sadece Karadeniz devletlerine ait değil, Birleşik Amerika da dahil olmak üzere diğer devletlere de müteallik bir mesele olduğu, Boğazların müdafaasından Türkiye'nin başlıca mes'ul kalması lâzımgeldiği ve Boğazlara vâki olacak muhtemel bir tecavüzün Güvenlik Konseyinin garantisi altına konmak icabettiği bildiriliyordu. Amerikan notasından iki gün sonra, 21 Ağustosta İngiliz hükûmeti de Sovyet görüşü hakkındaki İngiliz noktai nazarını bildiren notasını Sovyet hükûmetine verdi. Notada, Boğazlar statüsünün Türkiye ve Karadeniz devletleri arasında tanziminin kabul edilemeyeceği bildiriliyor ve "Beşinci teklife göre Boğazların müdafaası müşterek Türk ve Sovyet kuvvetleriyle organize edilecektir. Majestelerinin hükûmetinin kanaati şudur ki, Boğazlardaki yegâne karar kuvveti olması hasebiyle, Türkiye Boğazların kontrol ve müdafaasının mes'ulü olarak kalmakta devam etmelidir" (110) deniyordu.

(108) Prof. Nihat ERİM - Sovyet Notası Karşısında, *Aynı Tarihi* Ağustos 1946, s. 97

(109) Notanın metni için bak.: *Aynı Tarihi*, Ağustos 1946, s. 74 - 75

(110) Harry N. HOWARD - *Some Recent Developments in the Problem of the Turkish Straits*, 1945 - 1946; The Department of State BULLETIN, Vol. XVI, No: 395; January 26, 1947; p. 147

7 Ağustos tarihli Sovyet notasına, Türk hükûmeti 22 Ağustos 1946 tarihli bir nota ile cevap verdi. Türk notasında, İkinci Dünya Harbinde Boğazlar statüsünün Türkiye tarafından iyi korunmadığına dair ithamlar mükemmel ve müdellel bir şekilde çürütüldükten sonra, beş maddelik Sovyet taleplerine geçiliyordu (111). İlk üç talebin, Amerikan telkinlerine aşağı yukarı uyması sebebiyle “bazı şartlar ve ihtirazî kayıtlar altında müzakereye esas teşkil etmeğe lâyık bulunduğu” söyleniyor ve dördüncü maddenin, yeni bir Boğazlar rejimi ileri sürmesi hasebile Montreux Mukavelesinin tâdil prosedürüne aykırı bulunduğu ve bunun diğer devletlerin menfaatlerini nazarı itibara almadığı belirtiliyordu. Beşinci maddeye gelince; bu Sovyet teklifinin “ Millî bakımdan, Türkiyenin hiçbir bakımdan feragat edemeyeceği ve takyidini kabul edemeyeceği egemenlik haklarına ve güvenliğine aykırı” olduğu bildiriliyor ve bunun, Türkiye’nin güvenliğinin imhası demek olacağı belirtildikten sonra şöyle deniyordu: “Tarih, Türkiyenin dahil olup Türk milletinin memlekete karşı vazifesini yapmadığı hiçbir harp misali kaydetmemiştir... Şayet Türkiye Boğazlar üzerinde haiz olduğu egemenlik haklarını kendi vasıtalarile korumak iktidarında olmasaydı, tarihin kaydettiği en büyük harpte, cümlesi tecavüze uğrayan veya askerî işgal altına giren komsularının âkibetinden kurtulamazdı”.

22 Ağustos tarihli cevabî notamıza Sovyet cevabı 24 Eylül 1946 da verildi (112). Bunda da, İkinci Dünya Harbinde Boğazlar statüsünün Türkiye tarafından ihlâline müteallik hadiseler üzerinde tekrar duruluyor ve ilk Sovyet notasındaki taleplere geçiliyordu. İlk üç noktanın kabulünden dolayı memnuniyetleri belirtiliyor ve taleplerinin haklı olduğunu ispata gayret ederek, bu son iki talebin de kabulünde ısrar ediliyordu.

Sovyetler, 24 Eylülde Türk hükûmetine verdikleri notadan Birleşik Devletler hükûmetini haberdar etmemişlerdi. Bunun üzerine 9 Ekim 1946 da gerek Amerika ve gerekse İngiltere Sovyetlere birer nota verdiler. Amerikan notasının muhteviyatını şöyle hülâsa edebiliriz (113):

1. Potsdam’da Boğazlar hakkında alınan kararlar, Karadenize sahildar olmayan devletlerin iştirâkine mani değildir,
2. Potsdam kararlarına göre, Üç Büyükler Türk hükûmetile ancak birer defa görüş teatisinde bulunacaklardı,

(111) Notanın metni için bak.: *Aynı Tarihi*, Ağustos 1946, s. 76 - 83

(112) Notanın metni için bak.: - *Aynı Tarihi*, Eylül 1946, s. 46 - 51

(113) HOWARD - Adı geçen makale, p. 149

3. Türkiye, Boğazlar müdafaasının yegâne mes'ulü olarak kalmadır,
4. Boğazlara bir tecavüz halinde, Güvenlik Konseyi harekete geçmelidir.

İngiliz notasında da, Sovyetlerin Türk hükûmetile meseleyi devamlı şekilde münakaşa etmesine itiraz ediliyor ve "Boğazlar Mukavelesinin tâdilini" ele alacak olan bir konferansa Büyük Britanya hükûmetinin hazır olduğu bildiriliyordu (114).

İkinci Sovyet notasına Türk hükûmetinin cevabı da 18 Ekim 1946 da Ankaradaki Sovyet maslahatgüzarına tevdi edildi (115). Türk hükûmeti, bu notasında da ikinci Sovyet notasındaki ithamları açık delillerle cerhettikten sonra, İkinci Dünya Harbinde Boğazlar statüsünün korunmasında sarfetmiş olduğu azamî hüsnüniyet, gayret ve ihtimamlarla, bunlardan elde edilen semereli neticeleri makul olan herkesi ikna edecek şekilde ispat ediyordu. Bundan sonra, ilk Sovyet notasındaki dördüncü ve beşinci noktalara geçiliyor ve Boğazlar rejiminde Karadenize sahil devletlere, Türkiye ile İngiltere ve Birleşik Amerika'nın rüçhanlı durum tanımağa hazır oldukları belirtilerek, Boğazlar statüsünün hassaten Karadeniz devletleri arasında tâyininin ve Boğazların müdafaasının Türk ve Sovyet hükûmetlerinin müşterek kuvvetleriyle temininin Türk hükûmeti için imkânsız olduğu bildiriliyordu. En sonunda Nota, Boğazlar hakkında Üç Büyük Devletin görüşlerinin tamamile açıklanmış bulunduğu ve beynelmilel konferansın toplanması için zeminin hazırlanmış olduğundan bahisle, bu hususta görüş teatisine devam etmenin faydasız olduğunu ilâve ediyordu.

Bu suretle Boğazlar hakkındaki resmî temaslar sona ermiş oluyordu. Fakat teati edilen notalardan sonra, beynelmilel atmosfer birdenbire gerginleşmiş bulunuyordu. Sovyetler Boğazlarda yerleşmek arzularını açık ve resmî bir şekilde ilân etmekte beis görmüyorlardı. Diğer taraftan, Boğazlar meselesinin Sovyetler tarafından, Montreux Mukavelesinin derpiş ettiği müddetin bitmesine iki gün kala ortaya atılması daha ziyade o sıralarda Sovyetlerin bütün dünya hadiseleri içinde tâkip ettikleri umumî politikanın bir kısmından ibaretti ve Türkiye ile aynı derecede olmak üzere Amerika ve İngiltereyi de hedef tutuyordu. Yoksa, onlar da çok iyi biliyorlardı ki, Boğazların Türkiye ile beraber müştereken müdafaasını istemek, tahakkuku imkânsız bir talep

(114) HOWARD - agm., p. 149

(115) Notanın metni için bak.: - *Aynı Tarihi*, Ekim 1946, s. 58 - 70

ti. Hiçbir ehemmiyetli meseleyi tekbaşına halletmeden, bütün meseleleri toplu olarak bir kere gözden geçirmeyi, sonra da bir sahada gûya müsaadeli davranıp hemen karşılığını istemeyi âdet edinmiş olan Sovyet Rusya, eline biriktirdiği kozları yeter görmiyerek ortaya yeni bir taviz atmak istemişti (116). Bununla beraber, Türkiye bu hadise ile, tarihinin en buhranlı zamanlarından birini geçiriyordu. 1945 yazı başlarında Molotof'un Moskova'daki Türkiye Büyükelçisinden Doğu vilâyetlerini istemesinden sonra (117) ve Balkanlardaki Sovyet durumunun şiddet kesbetmesinin Boğazlar meselesinin ortaya atılmasına tesadüf etmesi karşısında bundan daha buhranlı bir devre beklenemezdi. Şu muhakkak ki, Sovyetler Balkanlarda yayılarak, Türkiye üzerinde tazyik icra ederek Akdenize doğru bir hamle yapmak istiyorlardı. Fakat bu hareket İngiltere ile, gün geçtikçe Ortadoğudaki menfaatleri çoğalan Amerika'yı karşısına çıkarıyordu. Türkiye epey zaman evvel bu iki devletin muhtemel yardımları hakkında teminat almış bulunuyordu (118).

Panslav Kongresi — Aralık 1946 ayının ilk haftası içinde Belgrad'da, beş gün devam etmek üzere, Panslav Kongresi toplanıyordu. Kongrede Mareşal Tolboukine'in Sovyet Rusya'yı temsil etmesinden, hadisenin ehemmiyeti kolaylıkla kavranabilir. İştirâk eden devletler şunlardı: Sovyet Rusya, Yugoslavya, Çekoslovakya, Bugaristan. Hiç şüphesiz, Kongrede Almanya hududu (Polonya için), Bulgaristanın Ege Denizine çıkması, Trieste ve Venezia Julia ve Boğazların istikbali konuşulmuştur (119).

Bu suretle Sovyetler, Balkanlarda emirleri altında bulunan kuvvetli bir blok kurmağa çalışıyorlardı. Esasen bu devletlerle 1945 yılı içinde yaptığı ticaret ve karşılıklı dostluk ve yardım paktlarile bunları kendisine bağlamıştı (120). Şimdi bir de Slav Birliği gayesini ortaya atarak bunları kendi aralarında da bağlanmağa sevk ediyordu. Bu

(116) Necmeddin SADAK - Dünya Yeni Bir Buhran Karşısında, 14 Ağustos 1946 tarihli "Akşam", *Aynı Tarihi*, Ağustos 1946, s.94

(117) Bak.: Necmeddin SADAK - Sovyet Rusyanın Boğazlar Hakkındaki Notası Münasebetiyle, 13 Ağustos 1946 tarihli "Akşam", *Aynı Tarihi*, Ağustos 1946, s. 89

(118) *Revue Politique et Parlementaire*, Août -Septembre 1946, No. 559, p. 183

(119) *Revue Politique et Parlementaire*, Décembre 1946, No. 562, p. 277

(120) Bu anlaşmaların mahiyetleri hakkında: Raymond H. FISHER - *Agreements and Treaties concluded by the U. S. S. R. in 1945*; The Department of State BULLETİN; September 1, 1946; Vol. XV, No. 374, pp. 391 - 398

suretle blok daha kuvvetli hale gelmiş olacaktı. Bir müddet sonra bu birlik tedafüî bir maske altında taarruzî gayelerini bir anlaşmada tesbit edecektir.

1946 yılı kapanırken, dünya üzerinde iki blok teşekkül etmiş bulunuyordu. Biri Anglo - Sakson, diğeri de Sovyet bloku. Sovyetler Avrupa kıt'asının bütün slav memleketlerini birtakım muahedelerle kendilerine bağlamışlardı. Avrupanın büyük bir kısmı, mazi ile kıyaslanamayacak derecede kuvvetli ve geniş bir şekilde Sovyet himayesi altına girmişti (121). Buna mukabil Anglo - Saksonlar da kendi nüfuz sahalarını temin etmişlerdi, İki blokun çarpıştığı sahalar, Ortadoğu, İran, Çin, Kore ve Mançurya idi. Almanya hudut hattını teşkil ediyordu.

1947 YILI

1947 yılı Amerikan siyasetinde, Sovyet politikasının gittikçe daha vazihlaşması ve tehlikeli bir hal alması neticesi olarak, yeni ve çok mühim gelişmelerin meydana geldiği bir tarih olacaktır. Bu arada Truman Doktrini ve Marshall Plân'ının ortaya çıkması, dünya siyasî tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eden hadiseler olacaktır. Bu iki büyük hadise ile Birleşik Amerika, asırdîde politikasını terk ile yeni ve kat'i bir yola girecektir.

Dışişleri Bakan Muavinleri Konferansı — 1946 yılının son ayında Dışişleri Bakanlarının New - York'da aldığı karar mucibince, Almanya ve Avusturya meselelerini incelemek üzere Dört Dışişleri Bakan Muavinleri 14 Ocak 1947 de Londra'da toplandılar (122). Görüşlerini bildirmek üzere, Alman taarruzuna uğrayan veya Almanya ile yapılan harpte doğrudan doğruya hissesi bulunan onsekiz devlet, Holanda, Belçika, Lüksemburg, Çekoslovakya, Yugoslavya, Yunanistan, Beyaz Rusya, Ukrayna, Polonya, Norveç, Danimarka, Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Hindistan, Yeni Zelanda ve Güney Afrika Birliği toplantıya dâvet edildiler.

Konferans 15 Ocakda çalışmalarına başladı ve 25 Şubat'da son verdi.

Avusturya Sulhü:

Avusturya ile imzalanacak sulh muahedesi hakkında konferans ehemmiyetsiz birkaç noktada anlaşmaya varabildi ve bütün ehemmiyetli

(121) *Revue Politique et Parlementaire*, Juillet 1946, No. 558, p. 89

(122) Bu toplantının teferrüatı için bak.: *L'Année Politique 1947*, Editions du Grand Siècle, Paris 1948, pp. 14 - 20

meseleler Dört Dışişleri Bakanları Konferansına havale edildi. Muta-bakat hasıl olan noktalar arasında, Avusturya'nın müstakil ve hüküm-ram olarak tanınması, Avusturya'da demokratik müesseselerin kurul-ması, Avusturya kara kuvvetlerinin 50 bin kadar olması, hava kuvvet-lerinin de, 70 i av uçağı olmak üzere 90 uçaktan ibaret bulunması gibi hususlardı. Sulhten sonra Avusturya'yı Sovyet Rusya'nın iktisadî hâ-kimiyeti altına sokmak gayretile Sovyet ve Yugoslav delegeleri, Avus-turyalıların Almanlarla beraber harp yaptıklarını ileri sürerek, Avus-turya'dan tamirat bedeli talebinde bulundular. Tabii bu noktada muta-bakat hasıl olmadı.

Almanya Sulhü:

Almanya hakkında, bir tek nokta hariç, hiçbir noktada anlaşmaya varılamamıştır. Bu tek nokta da, Fransız teklifi olan, bir "Müttefik İstişare ve İstihbarat Komisyonunun kurulması" dır. Bu anlaşma da ancak prensip anlaşmasıdır. Üzerinde bir neticeye varılamıyan mesele-ler şunlardı: Hazırlanacak sulh muahedesinin Almanyaya ne suretle imza ettirileceği, onsekiz devletin bu muahedenin hazırlanmasına ve imzasına ne suretle iştirâk edecekleri ve Fransanın teklif ve tâlepleri olan Sarre havzasının iktisaden Fransa'ya bağlanması, Ruhr'da bey-nelmilel bir rejim tesisi ve sulh imzalanıncaya kadar Almanyada ikti-sadî bakımdan merkezîyet, siyasî bakımdan ademi merkezîyet usulüne müstenit bir idarenin kurulması.

Sulh Muahedelerinin İmzası: — Dışişleri Bakanlarının son New-York toplantısında aldıkları karara uygun olarak, 10 Şubat 1947 de beş mihver peykiyle yapılan sulh muahedeleri Paris'te Luxembourg Sara-yında imza edildi (123). İmza merasimi, XVI. Louis tarafından ve ih-tilâl esnasında da "Selâmeti Umumiye Komitesi" tarafından kullanılan masanın üzerinde yapıldı. Byrnes, Bevin ve Molotof muahedeleri daha önceden imza etmiş bulunuyorlardı.

Muahedeler beş memlekette de hoşnutsuzluk uyandırdı ve nümayiş-lere sebep oldu. Fihakika, barış senfonisinin prelüdü bozuk ve eksik akordlu sesler arasında (124) dinlenmiş oluyordu. Bulgaristan, Sovyet hâmisî sayesinde bu işten en kârlı çıkıyordu. İtalya ise en zararlı olandı.

(123) Bu sulh muahedelerinin metinleri için bak.: Department of State BULLE-TIN Vol. XVI, No. 413; June 1, 1947; pp. 1076 - 1082

(124) Nadir NADI - Antlaşmalar eksik ve kusurlu oldu, 23 Şubat 1947 tarihli "Cumhuriyet", *Aym Tarihi*, Şubat 1947, s. 44

Dışişleri Bakanları Konferansı — Konferans 10 Mart 1947 de Moskova'da açıldı. Birleşik Amerika'yı General Marshall (125), Sovyet Rusya'yı Molotof, İngiltere'yi Bevin ve Fransayı da Bidault temsil ediyordu. Konferansın müzakere ettiği işler sırasile şunlardır (126):

1 - Usul Meselesi: Sulh muahedesinin hazırlanış şekli, başka devletlerin bu hazırlamaya ait münakaşaya iştirâk edip etmeyeceği, Almanyanın muahede hakkındaki fikrini bildirip bildirmeyeceği hususlarında yapılan bütün müzakereler hiçbir neticeye varamamış ve halledilmek üzere Muavinlere havale edilmiştir.

2 - Almanyayı Silâhsızlandırma: Bir asırdan daha az bir zaman içerisinde üç büyük darbe yiyen Fransa bu meselede bilhassa titiz davranıyordu. Fakat bu mevzuda en şiddetli münakaşalar Bevin ve Marshall ile Sovyet delegeleri arasında cereyan etmiştir. Bittabiî bu meselede de hiçbir karara varılamadı.

3 - Nazillikten Temizleme ve Demokratlaştırma: Bu mesele 13 Mart'tan 3 Nisan'a kadar uzun münakaşalarla müzakere edilmiş ve ancak 3 Nisan'da Bidault'nun teklifile şu noktalarda prensip anlaşması olmuştur: a) Tam mânasile sanayii harbiye fabrikası olanların 1 Temmuz 1947 ye kadar tasfiyesi; b) Alman endüstri seviyesini tâyin eden plânın sür'atle tatbiki ; c) Diğer çeşit fabrikaların fiilen tasfiyelerinin 30 Haziran 1948 e kadar tamamlanması; d) Tamirat bedellerine ait plânın 31 Aralık 1948 e kadar topyekûn tahakkuku.

4 — Yurtsuz kalanlar ve ahali nakli: Harp esnasında hicret eden ve harpten sonra yurtsuz kalan Alman ahalinin yerleştirilmesine müte-dair Fransız teklifi Sovyetler tarafından reddedildiğinden, herhangi bir neticeye varılamadı.

5 — İktisadî Meseleler ve Tamirat Bedelleri: Almanya'nın iktisaden birleştirilmesi, Alman kömürleri, Sarre, Ruhr, Renanya ve tamirat bedellerine ait meselelerde hiçbir netice elde edilemedi. Bu meselelerin ekserisinde daha ziyade Bevin ile Bidault çatışmışlar, Molotof ve Marshall ise Bidault'ya müzahir davranmışlardır.

(125) James F. Byrnes, sıhhi sebepler ileri sürerek 7 Ocak 1947 de istifa etmiş ve yerine General George Marshall getirilmiştir. Marshall Dışişleri Bakanı olunca, selefının yolundan yürüyeceğini beyanetmişse de, bil'ahare cereyan eden hadiseler ve bilhassa Truman Doktrini ve Marshall Plân'ının ortaya çıkması, Marshall'in Dışişleri Bakanlığına getirilmesinin Amerikan siyasetinde yapılacak büyük bir değişiklik dolayisile olduğunu göstermiştir.

(126) Bak.: *L'Année Politique 1947*, pp. 79 - 88 ve Department of State BULLETİN, Vol. XVI, No. 403 - 406

6 - Almanya'nın Siyaseten Birleştirilmesi: Almanyada merkezi bir hükümetin kurulması, bazı ihtirazî kayıtlar altında, Bevin, Marshall ve Molotof tarafından prensip olarak kabul edilmişse de, sulh muahedesi imzalanmadan böyle bir hükümetin kurulamayacağı hususunda Bidault'nun itirazı karar alınmasına mani olmuştur. Almanyada muvakkat bir hükümetin kurulması hususunda yapılan müzakereler de semeresiz kalmıştır.

7 - Almanyanın Hudutları: Bu noktada bilhassa Fransız delegesinin itirazı yükseliyordu. Fransa, Almanya'nın hudutları meselesini bir bütün olarak ele alıyor (127) ve Almanyaya komşu olan Belçika, Lüksemburg ve Çekoslovakyanın taleplerinin de nazarı itibara alınmasını istiyordu. Mamafih bu mesele Fransa için daha ziyade Ruhr, Sarre ve Renanya meseleleriyle ilgiliydi.

8 - Ruhr ve Renanyanın Statüsü: Fransız delegesi, Ruhr'un beynelmilleştirilmesi ve Renanya'nın Almanyadan ayrılarak askerî işgal altına alınmasını istedi. Fakat bu mevzuda diğer üç delegenin görüşleri birbirinden tamamen ayrıydı. Hele, Molotof'un, Ruhr'un dört devletin işgali altına alınmasını istemesi, Marshall ve Bevin'in şiddetli itirazlarıyla karşılaştı. Bir netice elde edilemeyeceği anlaşıldığından münakaşa uzun sürmedi.

9 - Sarre'in Fransaya Bağlanması: Sarre'in iktisaden Fransaya bağlanması hususundaki Fransız teklifi, Bidault'nun da kabul ettiği bazı ihtirazî kayıtlarla kabul edilmişse de, Molotof'un itirazıyla karşılaştı.

10 - Alman Kömürlerinin Taksimi: Sovyetler kendi işgal bölgelerinin kömürünü tamamilen kendileri alıyorlardı. Halbuki Fransa, bütün Alman kömürlerinden kendisine ayrılan hisselerin fazlalaştırılmasını istiyordu. Bu hususta bir neticeye varılmadığından, 20 Nisanda Bidault, Marshall ve Bevin arasında yapılan bir anlaşma ile üç işgal bölgesinden istihsal edilen kömürden Fransaya ait hisselerin arttırılması kararlaştırıldı.

11 - Almanyanın sınıf seviyesi üzerinde de anlaşılammıştır.

12 - Eylül 1945 de yapılan Londra Konferansında Byrnes tarafından Molotof'a teklif edilen ve 1946 Nisanında yapılan Paris toplantısının

---

(127) Potsdam Konferansının Almanyaya müteallik olarak Polonya hudutları hakkında almış olduğu kararı yukarda söylemiştik. O zamanki Fransız hükümeti 7 Ağustos 1945 de Paris'teki büyük devlet elçilerine gönderdiği mektuplarda, Polonya hududu hakkındaki karara itiraz etmemekle beraber, Alman hudutları meselesinin bir bütün olarak ele alınması ve o suretle halledilmesi gerektiğini bildirmişti.

da ele alınıp Sovyetler tarafından kabule mazhar olmayan, Alman militarizminin canlanmasına karşı "Dörtlü İttifak" projesi bu sefer Marshall tarafından da ortaya atıldı. Fakat bu proje ortaya çıkar çıkmaz, Molotof derhal Ruhr'un dört devletin işgali altına alınması, zirai reform, nazizmin yok edilmesi gibi meseleleri ortaya attı. Bu suretle, Amerikalıların dediği gibi, Sovyetler Marshall'in teklifini "boğmak" istiyorlardı (128). Bundan dolayı, proje tahakkuk safhasına ulaşamadı.

13 - Avusturya Sulhü: Dışişleri Bakanlarının toplantısıyla beraber, muavinler de Avusturya ile yapılacak sulh muahedelerini hazırlamağa çalışıyorlardı. Fakat yine bir neticeye varamadılar. Dışişleri Bakanlarının da bu mevzudaki çalışmaları semeresiz kaldı. Avusturyadaki Alman malları meselesinde Molotof en büyük güçlüklerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Avusturyanın görüşünü açıklayan Avusturya delegesi Dr. Grüber, bütün Avusturya sanayiinin yüzde 70 inin Sovyet işgal bölgesinde bulunmasından şikâyet etti. Neticede ancak birkaç ufak mesele hakkında anlaşılabilmiştir.

Konferansın Kapanışı: 24 Nisanda konferans son toplantısını yaptı. Nihayet bunda da bazı kararlar alınabildi.

1 — Avusturya'nın sülhüne müteallik muallâkta kalan meseleleri inceliyecek bir dörtlü komisyonun teşkili. Bu komisyon 12 Mayıstan itibaren Viyanada çalışmalarına başlayacaktı.

2 — Berlindeki Kontrol Konseyi, Almanyada bulunan işgal kuvvetlerinin tahdidi ile iştigal ederek, bu hususta, 1 Eylül 1947 de yürürlüğe girmek üzere, 1 Haziran 1947 ye kadar bir plân hazırlıyacaktı.

3 — Dışişleri Bakanlarının gelecek mutad toplantısı Kasım 1947 de Londrada yapılacaktır. Muavinler Alman meselesi üzerindeki çalışmalarına Londra veya Berlinde devam edeceklerdir.

Konferans bu şekilde, halli lâzımgelen mühim meselelerden hiçbiri üzerinde anlaşmadan, 24 Nisan 1947 de sona eriyordu. Marshall Washington'a döndükten sonra 29 Nisanda Amerikan milletine sunduğu raporda, Byrnes'ün yaptığından daha fazla olarak, çok açık ve çok bedbin konuşuyor ve şöyle diyordu: "Moskovada propaganda, ihtiras ve bâtil kanaatler, muhakeme ve anlayışın yerini almıştır" (129). Ve şöyle ilâve ediyordu: "Fikrimce, dünyanın şimdiki hali ve Amerikanın durumu, Birleşik Amerika halkını müttehit olarak harekete geçmek zarureti karşısında bırakıyor" (130). Bu sözü ile Marshall, Sovyetler hakkında

(128) *L'Année Politique*, 1947, p. 86

(129) *Aynı Tarihi*, Nisan 1947, s. 59 - 60

(130) *Aynı Tarihi*, Nisan 1947, s. 60

yakından elde ettiği hoş olmayan müşahadelerini Amerikan milletine açık bir dille anlatmak istiyordu.

Konferansın mühim neticelerinden biri de, Birleşik Amerika ve Sovyet Rusyanın birbirlerini daha iyi tanımaları ve birbirlerinin ne yapmak istediklerinden daha iyi haberdar olmalarıdır. Konferansta göze çarpan ilk manzara her iki tarafın ipi koparmaktan çekindikleridir (131). Sovyetler bir şey yapabilmek için zaman kazanmağa bakıyorlardı. Molotof'un, her meselede güçlük çıkartmağa ve meselelerin bir an önce halline mani olmağa çalışması, her zaman kullandığı vakit kazanma taktiği idi. Birleşik Amerika ise, Amerikan halkını harekete geçirmeğe çalışıyordu. Marshall'in "Amerikan halkının müttehit hareketi"nden bahsettiği bu idi. Amerikan halkından bir hareket gelmemesi şüphesiz ki, Sovyetlerin de işine yarıyordu. Mamafih, konferansın akameti, başkan Truman'ın 12 Martta ortaya attığı Yunanistan ve Türkiyeye yapılacak yardım meselesinin tahakkukuna geniş ölçüde tesir edecektir.

Konferansın diğer bir neticesi de, Fransa ile Anglo - Saksonlar arasında meydana gelen yakınlaşmadır. Uzlaştırıcı ve objektif bir durum almak kararında bulunan Fransa, kendisi için esaslı olan meselelerde Sovyetler Birliğinin gösterdiği uzlaşmazlık ile "Batı"ya doğru sürül-müş oldu (132).

Truman Doktrini — Moskova Konferansı açıldıktan iki gün sonra Başkan Truman 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'ye, harpsonrası devresinin mühim bir dönüm noktasını teşkil eden ve Amerikan siyasî tarihinin en mühim hadiselerine yol çizecek olan mesajını gönderiyordu. (133). Başkan Truman mesajında ilk önce Yunanistanın durumunu ele alıyor, bu memleketin dört sene müddetle işgal altında kaldığını, müstevlinin

(131) Necmeddin SADAK - Amerika ve Sovyet Rusya Karşılıklı ne Bekliyorlar?, 27 Nisan 1947 tarihli "Akşam", *Aynı Tarihi*, Nisan 1947, s. 73

(132) *L'Année Politique 1947*, p. 88. Halbuki Fransa ile Sovyetler Birliği arasında 10 Aralık 1944 de imzalanmış 20 sene müddetli bir ittifak ve karşılıklı yardım anlaşması mevcut bulunuyordu. Buna rağmen, Fransa, Sovyet hareket tarzı karşısında kendisini Anglo - Saksonların kucağına atmakta menfaatli ve mecbur görecektir. Daha sonra, Moskova'nın emrile hareket eden Fransız komünistlerinin Fransa içinde yaptıkları tahrikât Fransa'yı, 1949 yılında Atlantik Paktına girmeğe kadar götürcektir.

(133) Bu mesajın fransızca metni için bak.: James P. WARBURG - *Pourquoi le Plan Marshall?* (Put Yourself in Marshall's Place), Editions Self, Paris 1948, pp. 181 - 188 ve İngilizce orijinali için: Department of State BULLETIN, Vol. XVI, No. 403; March 23, 1947; pp. 534 - 537

çekilirken memleketi harabe halinde bıraktığını , memleketin iktisaden çok kötü bir durumda olduğunu, kalkınması için muhakkak surette haricinin yardımına muhtaç bulunduğunu, bunun Yunan hükûmeti tarafından devamlı ve ısrarlı bir şekilde talep edildiğini anlatıyor ve, bütün bunların üstüne, tahrikçi bir azınlığın Yunan halkının içinde bulunduğu sefalet ve kıtlığı istismar ederek bu memleketin kalkınmasını daha da güçleştirdiğini söyleyerek “Hükûmet otoritesine meydan okuyan ve bilhassa kuzey hudutlarında harekete geçerk komünistler tarafından idare edilen birkaç bin tedhişçinin faaliyetile de Yunanistanın mevcudiyeti bugün tehlikeye düşmüştür ” diyordu. Başkan bundan sonra Türkiyeye geçerek, bu memleketin içinde bulunduğu şartların Yunanistanınki kadar ağır olmamakla beraber, Türkiyenin de harptenberi, millî tamamîyetini devam ettirmek için Birleşik merika ve İngiltereden yardım istediğini belirtiyor ve “ Bu tamamîyet Ortadoğu nizamının idamesi için zaruridir” diyordu. Türkiye ve Yunanistan durumlarının birbirine olan bağıllılığını bilhassa belirtiyordu: “ Eğer Yunanistan silâhlı bir azınlığın kontrolü altına düşerse, bunun Türkiye için neticeleri çok ciddi olur. Böyle bir halde karışıklık ve intizamsızlık bütün Ortadoğuya yayılabilir”. Bundan sonra dünya durumunun tetkikine geçen Başkan , “Dünya tarihinin bu ânında hemen hemen her millet iki yaşama şeklinden birini tercih etmek zorundadır” diyerek, bu yaşama şekillerinden birinin, ekseriyetin iradesine, hür ve serbest müessese ve seçimlere, fert, söz ve din hürriyetlerine istinad ettiğini; diğêrinin, bir azınlığın çoğunluğa kuvvetle kabul ettirilen iradesine, terör ve tazyike, her türlü hürriyetlerin ademi mevcudiyetine, hileli seçimlere, radyo ve basın kontrolüne dayandığını bildiriyordu. Türkiye ve Yunanistan için istenen 400 milyonluk tahsisatın İkinci Dünya Harbi içinde sarfedilen 341 milyara nisbetle ancak binde bir nisbetinde olduğunu söyleyen Başkan, nihayet şu bedihî hakikate de işaret ediyordu: “ Totaliter rejimlerin tohumları sefalet ve kıtlıkla beslenirler. Bu tohumlar niza ve fakirliğin mel'un toprağında çoğalır ve inkişaf ederler. Yine bu tohumlar, bir milletin iyi bir hayata olan ümidi öldüğü anda çiçek açarlar”.

“Truman Doktrini” diye tarihe geçecek olan nutkun anahatları bundan ibarettir. Şüphesiz ki bu nutuk, Amerikan dış politikasında büyük bir dönüm noktası teşkil ediyordu. Bu nutkun ve bu doktrininde doğmasında âmîl olan sebepler ve bunun ehemmiyeti neydi? Bunları inceliyelim :

1. Birleşik Amerika, 1823 tarihli Monroe Doktrinine sadık kalarak bir asırdan fazla bir müddetle Avrupa işlerinden uzaklaşmış ve infiradçı bir siyaset üzerinde inhiraf etmeden yürümüştü. Birinci Dünya

Harbine kısa bir müddet iştirâk etmesi, Amerikan halkını bu yoldan ayıramamıştı. İkinci Dünya Harbine girmesi de, tehlike ile burun buruna gelmesi neticesi ve bu tehlikeyi bertaraf etmek için olmuştur. Bu tehlike atlatıldıktan sonra Amerikan halkı tekrar infirad siyasetine dönmek istedi. Fakat harpten sonra en az eskisi kadar büyük bir tehlike ortaya çıkmıştı. Bu tehlikeyi Amerikan halkına anlatabilmek için Başkan Truman ve arkadaşları iki sene beklemek mecburiyetinde kaldılar.

Başkan Truman'ın bu teşebbüsü Amerikanın, Avrupa ve dünya meselelerinden artık el çekmeyeceğini apaçık ortaya koyuyordu. Bu ise Monroe Doktrinine taban tabana zıddı ve bu yeni siyaset yeni prensiplerle mücehhez olarak yepyeni bir yola giriyordu. Başkan Monroe'denberi hiçbir devirde Amerika, dünya işlerine, bilhassa Avrupa doğusuna bu dereceye yakın bir alâka göstermemişti ve Başkan Truman bu mesajla Avrupanın bu kısmında Amerikaya büyük mesuliyetler yüklemiş oluyordu (134). Bu sebeptendir ki, buna doktrin vasfı izafe ediliyor ve bânisine izafeten "Truman Doktrini" deniyordu.

2. Bu yeni siyaset ile Birleşik Amerika, Akdenizde İngiltere'nin yerini alıyordu. İngiltere, harp sonunda, artık eski ihtişamını kaybetmiş bulunuyordu. Harp içinde büyük sıkıntılara maruz kalmış ve sarsıntılara düçar olmuştu. Harpten sonra da dahilî ve iktisadî güçlüklerin kesif meşguliyeti içinde bulunuyordu. Artık harpten önce dünya siyasetinde sahip bulunduğu parlak mevkii tekrar ihraz etmeğe imkân yoktu. Kaldı ki, Akdenizde karşılıklarına, harpten hiç sarsılmamış gibi görünen büyük bir devlet çıkmağa hazırlanıyordu. İngilizler tek başlarına bu devleti tutamazlardı. Onun karşısına ondan daha kuvvetli bir devleti çıkarmak zarurî idi. Bu sebeptendir ki, aylardanberi İngilizler, Doğu Akdenizdeki durumlarını muhafaza için su gibi para akıtamıyacıklarını Amerikalılara bildirmişlerdi (135).

3. Truman'ın mesajı Yunanistan ve Türkiye'nin iktisadî durumlarının fenalığını esas olarak almakla beraber, bu iki devletin uğramış olduğu Sovyet tazyikine bilhassa istinat ediyordu. Yani yardım iktisadî olmakdan ziyade askerî idi. Yardımın bu mahiyetini bu iki devletle bil'ahare yapılan yardım anlaşmalarında görmek kolaydır. Esasen böyle olmadığı takdirde de, Truman Doktrini büyük bir kıymet ifade etmezdi. Sovyetler Balkanlardaki faaliyetlerine bilhassa ehemmiyet ve-

(134) Necmeddin SADAK - Dünya Siyasetinde Yüzyılın Ehemmiyetli Noktası, 14 Mart 1947 tarihli "Akşam" *Aynı Tarihi*, Mart 1947, s. 151

(135) WARBURG - *age.*, p.50

riyorlar ve zaten bu bölgeye adamakıllı yerleşmiş bulunuyorlardı. Yunanistanı da içinden yıkmak istiyorlar ve Türkiye hakkındaki kötü niyetli taleplerini ise, son Boğazlar hakkındaki notalarile resmî bir şekilde açıklamışlardı. Yunanistana nazaran daha iyi durumda olan Türkiye, bu tazyikler karşısında bir müddet dayansa bile, Yunanistanın çökmesi Türkiyenin de âkibetini tâyin ederdi.

4. Truman'ın mesajının önemli bir noktası da, dünyanın iki bloka ayrıldığını ve Sovyet - Amerikan mücadelesinin başladığını ilân etmesiydi.

5. Mesajın, Moskova Konferansından iki gün sonra Kongreye verilmesi ise, Sovyetlere, Amerika'nın bundan sonraki durumu hakkında bir ihtar mahiyetinde idi (136).

Kongre, Truman'ın tekliflerini 22 Mayıs'da tasdik etti. Yunanistanla yapılan yardım anlaşması 20 Haziran 1947 de Atina'da, Türkiye ile yapılan anlaşma da 12 Temmuz 1947 de Ankara'da imzalandı.(137). Mamafih, Kongrenin yardım tahsisatını Başkana vermesi, uzun ve şiddetli münakaşalardan sonra olmuştur. Tabîdir ki, bir asırdan fazla bir zamandanberi, an'anevî ve rahat gelen bir politika üzerinde yürüyen bir milleti, gayet mesuliyetli neticeler doğurabilecek bir yola sokmak kolay olamazdı. Bununla beraber, Moskova Konferansının akamete uğraması, Kongre azaları ve Amerikan milleti üzerinde geniş ölçüde tesir etmiş ve yardımın tahakkukunda müspet bir netice meydana getirmiştir. Müzakereler esnasında hükûmet Sovyet tehlikesini bilhassa öne sürmüştür. Hükûmet adına suallere cevap veren Dışişleri Müsteşarı Acheson bir yandan, nerede bir komünist hükûmet kurulursa bunun Amerika menfaatleri aleyhinde olduğunu açıkça söylemiş ve, diğer taraftan, Türkiyenin Rus tazyiki altında sarsılması, Boğazlardan Çin'e kadar olan bütün Ortadoğu ve Asya'nın kargaşalığa düşmesi demek olacağını gizlemişir (138).

Marshall Plânı — Truman Doktrininden sonra yeni Amerikan siyasetinin ikinci büyük hamlesi, Dışişleri Bakanı Marshall'ın 5 Haziran 1947 de Harvard Üniversitesinde söylediği bir nutukla meydana geliyor-

(136) Bu hususta bak.: WARBURG - age., pp. 50 - 51

(137) Türkiye ile imzalanan anlaşmanın metni için bak.: 13 Temmuz 1947 tarihli "Cumhuriyet" ve Department of State BULLETIN; July 20, 1947; Vol. XVII, No. 420, pp. 144 - 145

(138) Necmeddin SADAK, Amerikanın gördüğü tehlike ve gösterdiği acelelerin sebepleri ne olabilir?, 23 Mart 1947 tarihli "Akşam", *Aynı Tarihi*, Mart 1947, s. 159 - 160.

du (139). Marshall, bu nutkunda, on senedenberi Avrupa iktisadiyatının geçirdiği safhaları izah ederek, harbe hazırlanmak için Avrupa devletlerinin uğramış olduğu sıkıntıyı, devletlerin harp içindeki durumlarını, harpten sonra ise Almanya ve Avusturya ile sulhün imzalanamayışının Avrupanın iktisaden kalkınmasını geciktirdiğini anlatıyor ve harp sonrası devresinde sanayi ve ziraat arasındaki âhenksizliğin doğurduğu büyük sıkıntıya işaret ederek şöyle diyordu : “Köylü daima hayatı için zarurî olan ve şehir ahaliyle mübadele etmek üzere gıda maddeleri istihlal eder. Bu iş bölümü modern medeniyetin temelinde mevcuttur. Şu anda bu iş bölümü yıkılmak tehdidine maruz bulunmaktadır. Şehir ve kasaba sanayii köylünün istihlal ettiği maddelerle mübadele edilebilecek kadar kâfi mal istihlal etmemektedir”. Bu durum karşısında köylünün, sadece kendine yetecek kadar gıda maddesi istihlal ettiğini söyleyen Dışişleri Bakanı, bunun neticesi olarak ziraî istihsalın azaldığını, malzemesizlikten sınaî istihsalâtın durduğunu, bunun sonunda da bütün Avrupa devletlerinin depresyona gittiğini belirtiyordu. Marshall, Avrupanın iktisaden kalkınmasını, bütün veya büyük bir kısım Avrupa devletlerinin işbirliği neticesinde mümkün olduğunu, bu hususta Amerika'nın, elinden gelen her türlü yardımı yapmağa hazır olduğunu bildirerek şöyle diyordu : “Bu, Avrupalıların işidir. Fikrimce, teşebbüs onlardan gelmelidir. Bizim rolümüz, bir Avrupa programının tanzimine dostane yardımda bulunmak ve bil'ahare, yapabildiğimiz ölçüde, bu programın icrasını temin için çalışmak olmalıdır”.

Dünyada geniş akisler yapan bu nutkun sebeplerini şu noktalarda toplayabiliriz :

1. Birleşik Amerika 30 Haziran 1945 den 1946 sonuna kadar elliden fazla devlete 14 milyar 300 milyon dolar sarfetmişti (140). Bu miktarın yarısı Fransa, İngiltere ve Avrupa'nın kuzey ve batısındaki devletlerin kalkınmasına sarfedilmişti. Bu kadar muazzam meblâğların sarfına rağmen, iyi bir netice elde edilememişti. Ne Fransa'nın, ne İngilterenin ve ne de diğer devletlerin iktisadî durumları düzelmemişti. Çünkü bu paralar verimli ve yapıcı sahalara sarfedilmemiş, açıkların kapanması, ithalâtta kullanılması gibi, paranın gidip de bir daha geri dönmiyeceği sahalarda harcanmıştı. Tabiatıyla bunun sonu gelmezdi ve Amerikanın bu husustaki gücü de tükenmez değildi. Binaenaleyh, şimdi bu

(139) Bu nutkun Fransızca metni için bak: WARBURG - age., pp. 222-226 ve İngilizce orijinal metni için: Department of State BULLETIN, Vol. XVI, No. 415; June 15, 1947; pp. 1159-1160.

(140) *Revue Politique et Parlementaire*, Juillet 1947, N. 569, p. 3.

yol terkedilerek, Avrupa devletleri arasında iktisadî bir işbirliği tesis ederek, birinin eksikliğini diğ erinin fazlasıyla doldurmak ve bu halde de noksanlar vukubulduğu takdirde, ancak o zaman Amerikan yardımına müracaat etmek yoluna gidiliyordu.

2. Amerikanın hiçbir netice elde etmeden boyuna para israf etmesi, muvaffakiyetsizliği önceden belli bir teşebbüse girişmek demektir. Her ne kadar Amerikanın harp sonrası istihsalâtı artmış bulunuyorsa da, bu malların elden çıkması için satın alma gücüne sahip mahreçlerin bulunması lâzımdır. Halbuki harp sonrasının iktisadî bozukluğu bu mahreçleri kapamıştır.

3. Avrupanın 1945 - 46 ziraî istihsalı iyi olmakla beraber, 1946-47 istihsalı hiç de iyi ümit edilmiyordu. Şimdiye kadar tahsis edilen dolarlar geniş ölçüde istihlakde kullanılmıştı (141). Hiçbir kalkınma yapılmamıştı. Bu kıs da Avrupa ya aç kalmak veya Amerika tarafından beslenmek zorunda idi. Amerika ise bunu yapamazdı. Şu halde, Avrupa devletleri müşterek dertlerine müştereken çare bulmalıydılar ve ondan sonra Amerika'ya güvenmeliydiler.

4. Nihayet, Truman'ın da dediği gibi, komünizm sefaletin ve kıtlığın hüküm sürdüğü yerlerde en geniş inkışaf imkânlarını bulur. Avrupa'yı yıkık ve sefil bir halde kendi başına bırakmak, komünist nüfuzu altına geçmesini kolaylaştırmak olurdu. Diğer taraftan, henüz Sovyet nüfuzuna girmemiş devletlerin, bu nüfuzla karşı koyabilmeleri ise kuvvetli olmalarına bağlıydı. Kuvvetli olmak için de her şeyden önce iktisaden sağlam ve kuvvetli olmak lâzımdır.

İşte bu sebepler altında ortaya çıkan yardım politikasının iki hususiyeti vardı (142): Evvelâ, yardımın şimdiye kadar olduğu gibi, Amerika ile diğer bir devlet arasına inhisar etmemesi, yani iki taraflı olmayıp çok taraflı olması. İkincisi de, yardım programının Amerika tarafından değil, karşı tarafca hazırlanması.

Marshall nutkunda, teşebbüsü Avrupalılardan beklediğini söylemişti. Avrupalılara Sovyetler ve peykleri de dahil bulunuyordu. Yani kapı onlara da açık bırakılmıştı. İş bir teşebbüse kalıyordu. Bu teşebbüsü de İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin ele aldı. İngiliz Dışişleri Bakanı 17 Haziranda Parise gitti ve Fransız Dışişleri Bakanı Bidault ile görüştü. Aynı gün şu kararlar alındı (143) :

(141) *Revue Politique et Parlementaire*, Juillet 1947, No. 569, p. 6

(142) A. Şükrü ESMER - Avrupa'ya Yardım, 20 Haziran 1947 tarihli "Ulus", *Aynı Tarihi*, Haziran 1947, s. 169.

(143) *L'Année Politique 1947*, pp. 134 - 135.

1. Bir Avrupa iktisadî Komisyonu kurulacak,
2. Bu Komisyon Avrupanın ihtiyaçlarını tesbit edecek,
3. Sovyetler Birliği de bu Komisyonun çalışmalarına davet edilecek.

Filhakika, 18 Haziranda Sovyetler Birliğine davetname gönderildi.

22 Haziranda Sovyet Hükümeti kabulünü bildirdi ve Üçlü Konferansın

27 Haziranda Pariste açılmasını istedi.

Konferans 27 Haziranda Pariste açıldı. Molotof Parise 89 kişilik bir heyetle gelmişti. Bundan maksat, Sovyetlerin bu işe gûya ne kadar ehemmiyet verdiklerini göstermekti. Konferans 2 Temmuz kadar sürdü ve beş toplantı yapıldı. Tabii netice menfiydi. İngiliz ve Fransızlar bütün Avrupa için bir tek iktisat plânı hazırlanmasını teklif ettiler. Molotof, bunun bir devletin kendi iktisadî işlerine müdahale etmek ve binnetice hükümranlığının ihlâli demek olacağını ileri sürdüğünden, konferans neticesiz kalmağa mahkûm oldu. Molotof, 2 Temmuz toplantısındaki demecinde, şöyle diyordu : “Şüphesiz teşkilâtın bu memleketler iç işlerine müdahale etmeyeceği ve hükümranlıklarına hâlel gelmeyeceği yolunda şifahî olarak bir takım ihtirazî kayıtlar öne sürülmüştür. Fakat katiyetle görülüyor ki, Avrupa memleketleri asgarî kontrol altında birer devlet haline gelecekler ve bazı büyük devletlerin arzularını tatmin edebilmek için eski iktisadî ve millî hükümranlıklarından kaybedeceklerdir.” (144).

Konferansın hiçbir netice vermeyeceği esasen belliydi. Çünkü Marshall plânının gayesi ile Sovyet siyasetinin aradığı şeyler taban tabana zıddı. Bununla beraber, davet eden de, davet edilen de hüsnüniyetle hareket ediyor görünüyorlardı. Fakat şu şekilde ki, davet edilenin iyi niyetini ispata yarıyacak karine mevcut değildi.

Mamafih Sovyetlerin hareket tarzı, Marshall Plânının tahakkukuna mâni olamazdı.

Onaltılar Konferansı — Molotof'un Parisi terkettiği gün, 3 Temmuzda Bevin ve Bidault arasında yapılan konuşmalarda, Marshall'ın talep ettiği Avrupa iktisadî programını hazırlamak üzere bir konferansın toplanması kararlaştırıldı. Bundan sonra, bütün Avrupa devletleri bu konferansa davet edildi. Sovyetler Birliği bunun, Avrupayı, Amerikan kapitalistleri tarafından desteklenen İngiltere ve Fransanın boyunduruğuna sokmak için bir iktisadî manevra olduğunu söyliyerek iştirâki reddettiler ve nüfuzları altında bulunan doğu Avrupa memleketlerini de arkalarından sürüklediler (145). O kadar ki, ilk önce iştirâki kabul eden

(144) *Ayın Tarihi*, Temmuz 1947, s. 103.

(145) *L'Année Politique 1947*, p. 141.

Çekoslovakya 10 Temmuzda Sovyet tazyiki neticesi iştirâkini geri aldı.

12 Temmuzda açılan konferansa İngiltere ve Fransadan başka, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Holanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveçten mürekkep olmak üzere onaltı devlet iştirâk etmiş bulunuyordu. Konferans o zamana kadar alışılmamış bir süratle çalışmalarına başlamış ve Avrupa Kalkınma Programını hazırlamak üzere bir takım organlar kurmuştu ki, bu organlar şunlardır :

1. Bütün devletlerin delegelerinden mürekkep ve bir icra komitesi bulunan Avrupa İktisadî İşbirliği Komitesi.

2. Teknik Komiteler : Tarım ve İaşe, Demir ve Çelik (Türkiye bu komiteye dahildir), Ulaştırma, Yakıt ve Enerji.

19 Temmuzda, İcra Komitesinin hazırladığı ve umumî direktifleri ihtiva eden bir memorandum ile, 24 Temmuzda mütehassis komitelerin hazırladığı ve her devlete gönderilecek olan sual varakaları kabul edildi. Bu sual varakalarına devletler en geç 3 Ağustos'a kadar cevap vereceklerdi. Bu cevaplar geldikten sonra nihayet 22 Eylül 1947 de konferans, Birleşik Amerikaya sunulacak Avrupa İktisadî Kalkınma Programını meydana getirerek sona erdi (146).

Marshall Plânının tahakkuku karşısında Sovyetlerin infiali ve korkusu saklanamıyacak derecede fazla idi. Çünkü Avrupanın iktisaden bozuk durumda bulunması Sovyetlerin işine geliyordu ve durum böyle devam ettiği takdirde daha çok işlerine yarayacaktı. Korkuları ise, Birleşik Amerika'nın, Avrupadaki iktisadî nüfuzundan istifade ederek anti-sovyetik bir blok kurmaları idi. Hasılı, korkunun esası, Sovyet statükosunun bozulmasıydı (147). Sovyetlerin bu korku ve endişeleri bazı hâdiselerde ifadesini buluyordu. Bunlardan ilki, Molotof Plânı, diğerleri de, Kominform'un teşekkülü, Bled Anlaşması ve Sovyet nüfuzu altındaki memleketlerde komünistlere karşı mevcut bulunan muhalefetlerin yok edilmesidir.

Molotof Plânı, Marshall Plânına karşı bir mukabil hücumdu. Plânın esası Sovyet nüfuzu altındaki memleketlerle Sovyetler Birliği arasında aktedilen iki taraflı ticaret müahedelerinden ibaretti. İki taraflı olmakla, Sovyetlerin ifadesine göre, akteden memleketlerin iktisadî hükümranlıklarına hâlel gelmeyecekti. Fakat bu plânın en zayıf noktası, Avrupa devletlerinin ihtiyacı olan makine, demir malzeme ve sınaî tesis malzemesini Sovyetler Birliğinin temin edemeyecek durumda olmasıydı

(146) Bu programın tam metni için bak. : *Aynı Tarihi*, Eylül 1947, s. 122-127.

(147) WARBURG - age., p. 141.

(148). Mamafih Molotof Plânına müteallik anlaşmalar gizli yapıldığından mahiyetleri bilinmemektedir. Fakat şurası muhakkaktı ki, bu ticaret muahedeleri daha ziyade Sovyet iktisadiyatının düzelmesine yarıyordu.

Macaristan Hâdisesi — Harbi müteakip Macaristan işgal altına alınmıştı. Yalta'da alınan kararlara göre, Alman peyki memleketlerde demokratik müesseselerin gelişmesine ve bu devletlerin iktisadî meselelerinin hallinde üç büyük devlet müşterek politika takip etmeğe çalışacaklardı. Fakat Sovyetlerin Macaristandaki faaliyetleri ve tamirat bedeli bahanesiyle Macar sanayiinin mühim bir kısmını Rusyaya götürmeleri, Amerikalıların Temmuz 1946 da iki nota ile protesto etmelerini intaç etmişse de, Eylül 1946 da verilen Sovyet cevabı meseleyi halle kâfi gelmemişti. Mihver peykleriyle yapılacak sulh muahedelerinin hazırlanması ve bunların 10 Şubat 1947 de imzasından sonra işgal kuvvetlerinin bu memleketlerden çekilmesi lâzımgeliyordu.

Sovyetler, Macaristanı işgal ettiklerindenberi, bu memleketin bir Sovyet peyki haline gelmesine çok çalışmışlardı. 1945 senesinde yapılan seçimleri Küçük Emlâk Sahipleri Partisi kazanmıştı. Komünistler ise reylerin ancak yüzde onsekizini alabilmişlerdi. Sulh muahedesi imzalandığı sırada, Küçük Emlâk Sahipleri Partisi iktidarda bulunuyordu. Sovyetler, Macaristandan çekilmeden önce kendilerine metbu bir hükümet kurmak için faaliyete geçtiler. Bunun için, evvelâ, iktidarda bulunan partinin yıkılması lâzımdı. Bu hususta ilk teşebbüs, iktidar partisinin genel sekreteri Béla Kovács'ın, memleketin emniyetine karşı komplo hazırlamakla itham edilerek 25 Şubat 1947 de tevkif edilmesiyle yapıldı. Birleşik Amerika 5 Mart ve 17 Mart'da gönderdiği notalarda (149) bu hareketin Yalta kararlarına aykırı olduğunu ve Macaristanın iç işlerine müdahale teşkil ettiğini bildiriyordu. Sovyet işgal kuvvetleri komutanı birinci Amerikan notasına 8 Mart'da verdiği cevapta, Béla Kovács'ın Sovyet askerî kuvvetlerinin emniyetine karşı komplo kurduğunu bildiriyordu. Böylece hâdise bir olup bittiden daha ileriye geçemedi. Fakat Sovyetler bundan sonra, partiyi devirmek için faaliyetlerini daha çok arttırdılar ve neticede muvaffak da oldular. Tatilini geçirmek üzere İsviçre'ye giden Macar Başbakanı ve Küçük Emlâk Sahipleri Partisinin lideri Ferenc Nagy (Macar başbakanı hakikatte vukubulacak hâdîseler, önceden tahmin ettiği için tatil geçirme bahanesiyle İsviçre'ye gitmişti). 30 Mayıs'da oradan istifasını gönderdi ve memleketine dönmekten imtina

(148) WARBURG - age., p. 126.

(149) Bu bahiste geçen notalar hakkında bak. : Committee on Foreign Affairs-*The Strategy and Tactics of World Communism*, Supplement II, pp. 14-29.

etti. Esasen Nagy, Kovács'ın tevkifinden sonra memlekette cereyan eden hâdiseleri görmüş ve aynı âkıbeti kendisinin de beklediğini anlamıştı. Bu suretle tedbirli hareket etmiş oluyordu.

Birleşik Amerika'nın 11 Haziranda Sovyetlere bir protesto notası göndermelerine ve Sovyetlerin de buna 14 Haziranda cevap vermelerine rağmen, hâdisede büyük bir gelişme meydana gelmiyor ve Macaristan katî olarak Sovyet nüfuzuna geçiyordu. Çünkü Nagy'den sonra hükûmeti kuran, yine Küçük Emlâk Sahipleri Partisinden Lajos Dinnyes tam mâ-nasiyle solcu bulunuyordu.

Bled Anlaşması — Truman Doktrini ve Marshall Plânının ortaya çıkmasından sonra Sovyetler gerek Orta Avrupada ve gerekse Balkanlarda geniş bir faaliyete girişmiş bulunuyordu. Bu hareketler, evvelmirde, bu bölgelerde Sovyet nüfuzunun takviyesine ve bu nüfuz altında bulunan ve komünist şefleri tarafından idare edilen memleketler arasında sıkı bir işbirliği ve yakınlık tesisine matuf bulunuyordu. Bu suretle sağlam bir blok kurulmak isteniyordu.

Bled Anlaşması 2 Ağustos 1947 de Yugoslavya namına Mareşal Tito ve Bulgaristan namına da Komünist lideri ve Başbakan Dimitrof arasında imzalanmıştır. Anlaşmanın mahiyetini bilmiyoruz. Fakat 3 Ağustosta Bulgar hükûmetinin yayınladığı tebliğde, "Her iki memleketin gelecekte, gerek Alman emperyalizmi ile muhtemel müttefiklerinden, gerek herhangi bir diğer memlekettten, bağımsızlıklarına ve hürriyetlerine yapılacak herhangi bir tecavüzü önlemek maksadı ile, bağımsızlık ve güvenlikleriyle ve milletlerarası sahada işbirliği ve dünyada devamlı bir barışın tesisiyle ilgili olan siyasetlerine temas eden bütün meseleler hususunda istişarelerde bulunarak işbirliği etmeyi kararlaştırmış oldukları" bildiriliyordu (150). Mareşal Tito da, 3 Ağustosta verdiği beyanatta, "Biz sadece milletlerimiz için, batıda hudutlarımız dışında faaliyette bulunan mürtecilerin müdahale etmiyecekleri sulhsever bir hayat sağlamak istiyoruz" diyor ve bu anlaşmanın, Balkanları bir barut fıçısı haline getirerek Avrupada harp çıkarmak isteyen milletlerarası emperyalistlerle milliyetçi mürtecilerin teşebbüslerine "öldürücü bir darbe" olduğunu ilâve ediyordu (151).

Bulgar tebliğinde Alman emperyalizminden bahsediliyor. Almanya o sırada mahvolmuş bir durumda bulunduğuna ve kalkınması ise uzun zamana muhtaç olduğuna göre böyle bir tehlikeden bahsedilebilir miydi? Fakat Tito'nun beyanata bu hususta daha vâzıhtır. Müdahaleci batılı

(150) *Aym Tarihi*, Ağustos 1947, s. 154.

(151) *Aym Tarihi*, Ağustos 1947, s. 196.

mürteciler, hiç şüphesiz ki, Pariste konferans toplayan Anglo-Saksonlar ve Balkanları barut fıçısı haline getirmek isteyenler de, Türkiye ve Yunanistana yardımda bulunan Amerikalılardı. Böylece, bu tahlillerin ışığında Bulgar - Yugoslav dostluk paktının mahiyeti kolayca anlaşılabilir olur.

Mamafih, bu anlaşma bu kadarla da kalmıyacak, Aralık 1947 de Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Arnavutluk arasında kurulan geniş bir birlik halini alacaktır. Bu suretle, Çarlık Rusyasının 1911 - 1912 de tahakkukuna çalışıp da muvaffak olamadığı Balkan Federasyonu, Sovyetler Birliği tarafından hakikat sahasına çıkarılacaktır.

Bulgaristan'da Temizlik — Sovyetlerin, nüfuzları altında bulunan memleketlerde komünistleri iş başına geçirmek istediklerini ve bu hususta ilk teşebbüsün Macaristanda yapıldığını söylemiştik. Bundan sonraki teşebbüsler de Bulgaristan ve Romanyada yapılmıştır.

Ekim 1946 da Bulgaristanda yapılan seçimlerde komünistler iktidara geçmiş ve Georgui Dimitrov başbakan olmuştur. Sobranyada en kuvvetli muhalefet Nicolas Petkov'un Çiftçi Partisinden geliyordu.

Petkov'un ailesi Bulgaristanın siyasi tarihinde mühim bir mevki işgal eder (152). Nicolas Petkov'un babası Dimitri Petkov 1894 de Bulgar Liberal Partisinin başkanı olmuş ve 1908 de Başbakan iken öldürülmüştü. Kardeşi Petko Petkov da diplomasi hayatına atılmış, Dışişleri Bakanlığı umumî kâtipliğine kadar yükselmiş ve sonra da, Çiftçi Partisinin lideri iken (153), 1924 Haziranında katledilmişti. Bunun üzerine, ailenin tek erkek evladı olarak, Nicolas Petkov 1931 de siyaset hayatına atılmış, şimdiki başbakan ve samimî arkadaşı Dimitrov ile beraber Çiftçi Partisini idare etmiştir (154). Almanların istilâsı üzerine Dimitrov Türkiyeye kaçmış, Petkov ise Alman esir kamplarına sokulmuştur. Buradan kısa bir zaman sonra kurtularak, Almanlara karşı gizli mukavemet hareketini teşkil eden ve Sosyal Demokratlar, Radikal Sosyalistler, Komünistler ve Çiftçilerden mürekkep Vatan Cephesini kurmuş ve bunun başında çalışmıştır. 1944 Eylülünde Sovyetler Bulgaristana girdikten sonra, iktidarı Vatan cephesine vermişlerdir. Fakat Komünistlerin kabinede anahtar - mevkileri ele geçirmeleri ve memlekette tatbik ettikleri tarzı idare, Petkov ile Vatan Cephesinin arasını açmıştır. Nihayet 1945 Ha-

(152) Nicolas Petkov'un hayatı hakkında : POLITIQUE, Décembre 1947, No. 29 ve 20 Eylül 1947 tarihli "Cumhuriyet" gazetesi.

(153) Bu sırada Komünist Partisi ile Çiftçi Partisi müşterek bir cephe teşkil ediyordu.

(154) Bil'ahare Sovyetlerin emriyle Petkov'u idama mahkûm ettiren yine aynı Dimitrov'dur.

ziranında Petkov, Bakanlıktan istifa ederek, muhalefete geçmiştir. Bilhassa, Bulgaristanın, bağımsızlığını artık kaybetmiş olduğu hususunda sert tenkitlere girişmiştir. O kadar ki, arkadan desteklenen komünist iktidarına karşı kuvvetli bir muhalefet meydana getirmiştir.

İşte bundan dolayı, Komünistler bir takım ithamlar ileri sürerek Petkov'u 6 Haziran 1947 de tevkif ettirdiler. Tevkif hâdisesini müteakip bütün Çiftçi mebusları Meclisten ihraç ediliyordu.

Bu hâdise üzerine gerek Birleşik Amerika ve gerekse İngiltere protesto notası gönderdiler. 23 Ağustos 1947 tarihli Amerikan notasına 25 Ağustosta verilen Sovyet cevabında (155), bu meselenin Bulgaristana ait dahilî bir mesele olduğu bildiriliyordu.

Petkov'un muhakemesi 5 Ağustosta başladı ve mahkeme 16 Ağustosta Petkov'u, hükümet darbesi hazırlamakla ölüme mahkûm etti. Muhalefet lideri bu kararı temyiz ettiyse de, Yargıtay kararı tasdik etti ve Petkov 22-23 Eylül gecesi asılmak suretiyle idam edildi.

Bu hâdise gerek bütün dünyada ve gerekse Birleşik Amerikada derin bir infial uyandırmakla beraber, hakikat şu idi ki, Sovyetler büyük bir maniyayı daha atlamış bulunuyorlardı. Çünkü Petkov, Bulgaristanda Bolşevikliğin yolu üzerine dikilmiş bir engeldi (156).

Romanyada Temizlik — Petkov'un tevkifinden bir müddet sonra, aynı gayeli ve aynı mahiyette bir hâdise de Romanyada cereyan ediyordu. Fakat Petkov hâdisesinin yarattığı büyük heyecan arasında bunun heyecanı kaybolacaktır. Muhtemeldir ki, Sovyetler, bu iki hâdiseyi müterafik yürütmekle, bir taşla iki kuş vurmak istemişlerdir.

Romanyada muhalefeti temsil eden Millî Köylü Partisi lideri Dr. Maniu ve aynı partiye mensup 18 arkadaşı 15 Temmuz 1947 de, vatana ihanet suçu ile tevkif edilip mahkemeye verildiler. Mahkeme 29 Ekimde başladı. 4 Kasımda Savcı şu ithamlarda bulunuyordu (157) : Dr. Maniu ile Köylü Partisi Başkan muavini Bükreşteki Amerikan askerî heyeti üyeleriyle birlikte bir suikast hazırlamışlar ve yabancı yardımıyla Romen hükümetini devirmeğe çalışmışlardır. Savcıya göre, yabancı ajanlarla ilk münasebetler 1946 Eylülünde tesis edilmiştir. Bundan az sonra suçlular bir askerî teşkilât ile mukavemet hareketi kurmağa ve yeni bir hükümet teşkiline çalışmışlardır.

(155) Bu notalar hakkında : *The Strategy and Tactics of World Communism*, Supl. II, pp. 9-11.

(156) Hüseyin Cahit YALÇIN - Nikola Petkov'un Katli, 25 Eylül 1947 tarihli "Tanin", *Aynı Tarihi*, Eylül 1947, s. 165.

(157) *Aynı Tarihi*, Kasım 1947, s. 227.

10 Kasımda Maniu, yaptığı müdafaasında, kendisinin bu çeşid fesadlara karışmış olduğuna dair ithamları reddediyor ve bunların iftira olduğunu ileri sürüyordu. 11 Kasımda Mahkeme Maniu'yu müebbed hapse mahkûm etti (158). Bu arada kendisiyle beraber hareket ettiği iddia edilen ve memleketten kaçmış bulunan eski Dışişleri Bakanı Grigore Gafenco da 20 yıl hapse mahkûm edilmiştir (159).

Bu hâdise ile beraber Romanyada birçok hürriyetler selbediliyor ve bir terör idaresi başlıyordu (160). Medenî hürriyetlerin yokedilmesi karşısında Birleşik Amerika 24 Haziran 1947 de Romen hükûmetine verdiği bir notada (161), yapılan "keyfi hareketleri" protesto ediyor ve bu hareketlerin gerek Yalta Anlaşmalarına ve gerek Romanya Sulh Muahedesinin üçüncü maddesi (162) ahkâmına aykırı olduğunu bildiriyordu. Romen hükûmeti 12 Temmuzda verdiği cevabî notada, Amerikan ithamlarını reddediyor ve bu meselenin kendi iç işlerinden olduğunu söyleyerek, "Bu muahede (yani Romanya Sulh Muahedesi) hiçbir mümzi devlete Romanyanın dahilî işlerine müdahale hakkını bahşetmemektedir" diyordu.

Amerikanın Bükreşteki temsilcisi, Maniu'nun tevkifi üzerine Romen hükûmetine 5 Ağustosta verdiği mesajda bu hâdiseyi de protesto ediyordu. Maniu'nun, muhakeme esnasında, Amerikan hariciye memurlarıyla işbirliği yaparak komplo kurmakla itham edilmesi karşısında, Amerika 14 Kasım 1947 de Romen hariciyesine verdiği notada bu ithamları reddediyordu.

(158) Romanya Ceza Kanununda ölüm cezası bulunmadığından Dr. Maniu müebbed hapse mahkûm edilmiştir.

(159) Grigore Gafenco, 1939 yılının kritik hâdiseleri için Romanya'nın Dışişleri Bakanlığını yapmış ve ikinci Dünya Harbine tekaddüm eden hâdiseler hakkındaki hâtıratını, "Préliminaires de la Guerre à l'Est" ve "Derniers Jours de l'Europe" isimli iki kitapta yayınlamıştır.

(160) Bu sırada Romanyada Komünist Partisi iktidarda, Başbakan da Groza idi. Dışişleri Bakanı Tatarescu istifa edince, Groza, Dışişleri Bakanlığında Komünist Partisinin Merkez Komitesi üyelerinden ve senelerce Moskovada çalışmış bulunan Madam Anna Pauker'i getirdi. Madam'ın ilk işi, bakanlık kadrosunda bulunan ve komünist olmayan 12 elçi, 10 elçilik müsteşarı, 36 konsolos ve 107 memuru kadro dışı etmek oldu.

(161) Zikredilen notalar hakkında : *The Strategy and Tactics of World Communism*, Suppl. II, pp. 84-88 ve Department of State BULLETIN, Vol. XVII, August 17, 1947; No. 424, pp. 329 - 330 ve Vol. XVII; November 30, 1947; No. 439, p. 1057.

(162) Bu üçüncü maddenin birinci fıkrası şöyle diyordu : "Romanya, ırk, cins, dil ve din farkı olmaksızın herkesin yazı, basın, neşir, dinî ibadet, siyasi kanaat ve ıçtima hürriyetleri de dahil olmak üzere insan hakları ve ana hürriyetlerinden istisna etmesi için zarurî olan her türlü tedbiri alacaktır."

Bu karşılıklı notalar fiilî durumda hiçbir tesir meydana getirmedi. Olan şuydu ki, Sovyetler bir mania daha aşmışlardı.

Kominformun Teşekkülü — 1919 senesinde kurulan III. Komünist Enternasyonali yani Komintern, ikinci Dünya Harbi içinde 22 Mayıs 1943 de lâğvedilmişti. Mamafih Sovyet Rusya tarafından yapılan bu hareket samimî olmayıp, Sovyet Rusyanın harbe girmesiyle hasıl olan tezadlı durumu ortadan kaldırmak içindi. Komintern bütün “Dünya işçilerini birleştirmek” için kurulmuştu. Halbuki Sovyetler şimdi kapitalist devletlerle ittifak etmiş bulunuyordu. Bu sebepten, Komintern’in bu resmî lâğvı müttelikleri teskin etmek için yapılmış bir gösterişten ibaretti (163). Filhakika Komintern’in feshinden sonra bütün memleketlerin komünist partileri Moskovaya bağlanmış ve o suretle faaliyetine devam etmiş ve ediyordu. 1946 yılı sonlarına doğru Kanada’da Sovyetler tarafından yapılan atom casusluğunu tahkik için Kanada hükûmetince teşkil edilen komisyonun vermiş olduğu raporda şunlar yazılıydı : “Komintern’in sözde feshindenberi dünya komünist hareketinin inleri Sovyet Komünist Partisinin merkez komitesine bağlanmıştır. Komintern’in feshi, son senelerin en büyük komünist komedilerinden birini teşkil etmiştir. Demokrat memleketlerdeki erkârı umumiyeiyi temin etmek gâyesiyle sadece ismi tasfiye edilmiştir (164). Komintern daima mevcuttur ve faaliyetine devam etmektedir” (165).

Truman Doktrini ve Marshall Plânının Sovyet blokuna karşı başlamış olduğu mukabil hücum karşısında, bu blok daha kuvvetli bir şekilde teşkilâtlanma yoluna girdi. Eylül ayı sonlarına doğru Varşova’da toplanan, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Sovyetler Birliği, Fransa, Çekoslovakya ve İtalyadan mürekkep dokuz memleket komünist partileri şefleri (166), 5 Ekim 1947 de eski Komintern’i yeni Kominform (Communist Information Bureau) adı altında kurduklarını

(163) *Revue Politique et Parlementaire*, Octobre 1947, No. 571, p. 27.

(164) Filvaki, Komintern feshedildiği vakit, Amerikan erkârı umumiyesinde Sovyetler lehine büyük bir sempati doğmuştu.

(165) *Revue Politique et Parlementaire*, Octobre 1947, No. 571, pp. 27-28.

(166) Komünist şefleri şunlardı : Yugoslavya namına Edvard Kardelj ve Milo-van Djilas, Bulgaristan namına Vulko Chervenkov ve V. Poptomov, Romanya namına Cheorghiu-Dej ve Anna Pauker, Macaristan namına M. Farkash ve Jozsef Revai, Polonya namına Wladislaw Gomulko ve H. Mine, Sovyetler Birliği namına Andrei A. Zhdanov ve Georgi M. Malenkov, Fransa namına Jacques Duclos ve Etienne Fajon, Çekoslovakya namına R. Slansky ve S. Bashtovansky, İtalya namına Luigi Longo ve Eugenio Reale.

dünyaya ilân ediyorlardı. Varşova komünist konferansı müzakerelerinin neticesi üç vesikada (167) toplanıyordu: Tebliğ, Karar ve Beyanname. Bu üç vesikanın muhteviyatını şu şekilde toplayabiliriz (168) :

Dün olduğu gibi bugün de gayeler şunlardır:

1. İşçilerin yegâne vatanı olarak telâkki edilen Sovyetler Birliğinin müdafaası,

2. Bundan böyle Birleşik Devletler tarafından temsil edilen emperyalizme karşı mücadele,

3. Bütün cihana şâmil bir Sovyetler Cumhuriyetinin kurulması.

Vasıtalar:

1. Proleter hareketi. Fransız ve İtalyan sendikaları komünist partilerinin elinde bulunması hasebiyle bu, bugün kolaylaşmış bulunmaktadır.

2. Müstemlekelerin taleplerinin desteklenmesi. Zira müstemlekele-
rin bağımsızlığı emperyalist devletler için en iyi vasıta. Çünkü kapitalist devletler yaşayabilmek için kapitalist olmayan bir muhite muhtaçtır.

3. Yardımları olmadan hiçbir şeyin mümkün olmayacağı köylüler arasında propaganda.

4. Emperyalizmi, demokrasi ve sosyalizm maskesi altında gizlemeğe çalışan sağcı sosyalist "Hainleri" olan, Fransada Léon Blum, İngilterede Attlee ve Bevin, Almanyada Kurt Schumacher, Avusturyada Karl Renner ve Adolf Schaefer ve İtalyada da Guiseppe Saragat'a karşı amansız mücadele.

"Karar" a göre, merkezi Belgrad olan ve dokuz devletin delegelerinden mürekkep bir Komünist İstihbarat Bürosu yani Kominform kurulu-
yor. Bunun gayesi komünist partilerinin faaliyetini koordine etmektir.

"Beyanname" de dünyanın iki bloka ayrılmış olduğu, bir tarafta, emperyalizmi peyderpey yok etmeğe ve demokrasiyi kuvvetlendirmeğe çalışan Sovyetler Birliği ve demokrat memleketlerin bulunduğu; diğer tarafta ise, demokrasiyi boğmağa ve emperyalizmi takviyeye gayret eden Amerika Birleşik Devletleri ve İngilterenin bulunduğu söylendikten sonra şöyle deniyordu: "Munich'de takip edilen yatıştırma politikası nasıl Hitler'i tecavüze sevkettiyse, Amerika Birleşik Devletleri ve emperyalistlere yapılacak tavizler de bunların tahrikçilerini daha hayasız ve müteca-

(167) Bu üç vesikanın Fransızca metni için bak. : WARBURG - age., 248-255. İngilizce metni için bak. : *The Strategy and Tactics of World Communism*, Suppl. I, pp. 207-211.

(168) *Revue Politique et Parlementaire*, Octobre 1947, No. 571, pp. 32-33.

viz olmağa sevkedecektir" (169). Esasen Beyanname sadece Birleşik Amerikaya yapılan hücumları ihtiva ediyordu. Amerikan efkârı umumiyesi ise bunu, kendisine demokrat süsü veren devletlerin, yine onlar tarafından emperyalist olmakla itham edilen devletlere karşı bir harp ilâmı olarak telâkki ediyordu (170).

Ruhr Konferansı — Mayıs 1947 sonlarında Amerikan işgal bölgesi komutanı General Clay ve İngiliz işgal bölgesi komutanı General Robertson, kendi bölgelerinin müşterek organizasyonu ve istihsalin arttırılması hususunda müşterek tedbirler aldılar. Bu suretle iki bölge iktisaden birleşmiş oluyordu. İki komutanın aldığı kararlar arasında, iki bölge Diyetleri tarafından seçilen mümessillerden mürekkep bizonal bir Ekonomik Konsey kurulması da kararlaştırılmıştı. 54 üyeden müteşekkil bulunan bu Konsey ilk toplantısını 25 Haziranda yaptı.

Temmuzun ilk günlerinde General Clay ve General Robertson arasında yapılan bir anlaşma ile de Bizonyanın senelik çelik istihsali 10 milyon 700 bin ton olarak tesbit edildi. Ayrıca iki bölgenin müştereken kalkınmasını sahyacak bir plân da derpiş edilmişti.

Avrupanın kalkınması hususunda Temmuz başında Üç Dışişleri Bakanı arasında yapılan toplantının başarısızlığı, Amerikalıları, Batı bölgesinin inkişaf imkânlarını Sovyet işgal bölgesinden ayrı olarak çramağa sevketti (171). Ruhr bölgesinin kömür istihsalinin arttırılması imkânlarını tetkik için Ağustosta Washington'da İngiltere ile Amerika arasında bir konferans toplanması kararlaştırıldı. 12 Ağustosta başlayan toplantı 11 Eylûlde sona erdi. Ruhr kömür istihsalinin arttırılma vasıtaları hakkında hazırlanan rapora göre, İngiliz ve Amerikan askerî hükümetlerinin kontrolü altında bulunan bir Alman idaresi kurularak kömür istihsalinin mesuliyeti bu idareye veriliyordu. Bu istihsalin arttırılmasında Amerikalılar, geniş mikyasta yardım etmeği üzerlerine alıyordu.

Bizonyanın iktisaden kalkınması Fransızları korkutuyordu. Fransızlar Almanyanın tekrar kuvvetlenmesinden endişe ediyorlardı. Bu sebepten Ruhr hakkında alınan kararların, kendilerinin de katıldığı bir konferansta tekrar gözden geçirilmesini tâlep ettiler. Amerikalılar tarafından kabul edilen bu talep üzerine, 22 Ağustosta Londrada üçlü bir konferans açıldı.

(169) WARBURG - age., p. 255.

(170) *Revue Politique et Parlementaire*, Octobre 1947, No. 571. p. 101.

(171) *L'Année Politique 1947*, p. 145.

Sovyetler bu üçlü konferansın Potsdam kararlarına aykırı olduğuna dair bir memorandum gönderdilerse de, bir netice elde edemediler.

Üçlü konferans 28 Ağustosta kapandı. Fransızlar iki talepte bulunmuşlardı: a) Bizonyanın azamî çelik istihsal miktarının tesbiti (172), b) Bu istihsalin, tesbit edilen azamî miktara varıncaya kadar, Alman tarıfına uğrayan memleketlerin ve Fransanın sınaî kalkınmalarına zarar vermeyecek bir ritm takip etmesi.

Fransanın bu istekleri kabul edilmekle beraber, bir mütehassıslar konferansında incelenmesi kararlaştırılmıştır. 8 Eylülde toplanan bu konferans bir terakki kaydedememiştir.

Yunanistan Meselesi — Yunanistanda, Alman istilâsından biraz sonra, karışıklıklar başlamıştı. Bu karışıklıklar daha da genişliyerek bir iç harbi mahiyetini almıştı. Hareketler en çok Yunanistanın kuzey kısımlarında meydana gelmiş ve bilhassa EAM (Yunan solcu partilerinin koalisyonu) tarafından tahrik ve idare edilmişti. Yunan hükûmeti bu hareketleri bastırmağa muvaffak olamamıştı. Mesele nihayet Birleşmiş Milletler Teşkilâtına intikal etti.

Yunanistan meselesi ilk defa 21 Ocak 1946 da Sovyetler Birliği tarafından Güvenlik Konseyine getirildi. (173). Bu teşebbüsün sebebi, Sovyetlerce, Yunanistanda bulunan İngiliz kıtalarının Birleşmiş Milletler Andlaşmasınının 35 inci maddesine istinaden, beynelmil sulh ve emniyeti tehdit etmesiydi. Fakat sovyet delegesinin bu itham ve talebi reddedildi. Bunun arkasından Ukrayna Dışişleri Bakanı 24 Ağustos 1946 da Güvenlik Konseyine bir telgraf çekerek, Birleşmiş Milletler Andlaşmasınının 34 üncü maddesine istinaden, Yunan hükûmetinin takip ettiği politikanın Balkanlarda beynelmil sulh ve emniyeti tehlikeye koyduğunu bildirdi. Bunun üzerine, Sovyet delegesi tarafından desteklenen bu itham 28 Ağustos 1946 dan 20 Eylül 1946 ya kadar müzakere edildi ve neticede itham reddedildi.

Fakat mesele asıl ehemmiyetli şeklini 1946 yılı sonunda alıyordu. Yunan hükûmeti 3 Aralık 1946 da Güvenlik Konseyine müracaat ederek ve mufassal bir memorandum vererek, Yunanistanın kuzey kısımlarında cereyan eden çete harbinin Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk tarafın-

(172) General Clay ile General Robertson arasında tesbit edilen, Bizonyanın 10 milyon 700 bin tonluk azamî çelik istihsali miktarı, gizli bir görüşmede tesbit edilmiş ve ancak 29 Ağustosta açığa vurulmuştur.

(173) Yunanistan meselesinin tarihçesi hakkında: Harry N. HOWARD. - *The United Nations and the Problem of Greece*, Department of State BULLETİN, Vol. XVII; August 10, 1947; No. 423, pp. 279 - 289; August 24, 1947, No. 425, pp. 347-361; September 7, 1947, No. 427, pp. 443 - 462

dan desteklendiğini bildirdi ve duruma Konseyin dikkat nazarlarını çekti. Konsey, 10 Aralık'tan 19 Aralık'a kadar meseleyi münakaşa etti ve mahallinde tahkikat yapmak üzere, Güvenlik Konseyinin o tarihte üyesi bulunan devletlerin (174) tâyin edeceği temsilcilerinden mürekkep bir komisyonun gönderilmesine karar verdi.

Bu komisyon, çalışmalarına başlamak üzere 29 Ocak 1947'de Atina'ya geldi. Yunanistanın, çete harbi cereyan eden sahasile, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluğun bu sahaya bitişik olan kısımlarında şahitler dinledi ve tahkikat yaptı. Bu şahadetlerin zaptı 20 bin sahife tutuyordu. Komisyon Yunanistanda 61, Bulgaristanda 6 ve Belgrad'da 7 toplantı yaptı. Bundan sonra, raporunu hazırlamak için Nisanın ilk haftası içinde Cenevreye gitti. 7 Nisan 1947'den 23 Mayıs 1947'ye kadar yapılan 14 toplantıdan sonra 767 sahifelik bir rapor tanzim etti. Cenevre'den New - York'a giden komisyon, burada ve Lake Success'da 18 - 25 Haziran ve 3 - 23 Temmuz tarihleri arasında dört toplantı daha yaparak hazırlanan raporu Güvenlik Konseyine sunmak üzere raportör olarak Kolumbiya delegesini seçti.

Daha Cenevre'de yapılan toplantılar esnasında raporun kaleme alınmasında komisyon üyeleri arasında ihtilâf belirdi. Sovyet ve Polonya delegeleri Yunanistanı haksız çıkarmışlar ve buna göre bir karar projesi sunmuşlardı. 23 Mayıs'ta yapılan son toplantıda bu proje 2'ye karşı (Sovyet Rusya ve Polonya) 9 oyla reddedilmiş ve, 2 muhalif ve bir müstenkife karşı 8 oyla, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk'u mes'ul tutan İngiliz - Amerikan projesi kabul edilmişti. Müstenkif kalan Fransız delegesine göre, bu komisyonun bir karar vermeğe hakkı olmayıp, kat'i kararı ancak Güvenlik Konseyi verebilirdi. Saniyen, yapılan şahadetlere itimad atfedilemez ve Güvenlik Konseyi, Konseyin daimî üyesi bulunan devletlerle, mesele ile doğrudan doğruya ilgili bulunan devletlerin iştirâk etmediği başka bir komisyon teşkil edip, mahallinde tahkikatı bu komisyona yaptırmalıydı.

Balkan Tahkikat Komisyonunun raporu Güvenlik Konseyine sunulduktan sonra Yunan meselesinin müzakeresi, Konsey içinde, Sovyet Rusya ve Polonya delegeleriyle diğer dokuz delege arasında yapılan bir düello halini aldı. Müzakereler esnasında dört Balkan devletinin mümssilleri de dinlendi. Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk kabahati Yunanistana

(174) O tarihte Güvenlik Konseyinin üyeleri şunlardı: Birleşik Amerika, Sovyet Rusya, İngiltere, Fransa, Çin, Avustralya, Belçika, Brezilya, Kolumbiya, Polonya, Suriye.

yüklediler ve Sovyet Rusya ve Polonya delegeleri tarafından da desteklendiler. Yunanistan ise, üç komşusunu itham etti ve diğer dokuz devletin haklı ve kuvvetli istinatlarına mazhar oldu. Bu suretle, dünya üzerindeki barış ve güvenliği tesisle muvazzaf en müessir organ olan Güvenlik Konseyi Sovyet - Amerikan mücadelesine sahne teşkil etti.

27 Haziranda Güvenlik Konseyi Yunan meselesinin müzakeresine başladı. Hiçbir karara varılamayınca, Amerikan delegesi Balkanlarda daimî bir tahkikat komisyonu kurulmasını teklif etti. 29 Temmuzda teklif Sovyet delegesi Gromyko tarafından veto edildi. Bu hadise hiç beklenmedik bir zamanda vukubuluyordu. Bununla beraber müzakereler devam etti. Fakat 19 Ağustosta Gromyko iki veto daha kullandı. Vetonun biri, halen Balkanlarda vazifesine devam eden Tali Tahkikat Komisyonunun orada kalıp kalmaması hususunda, kalmaması için kullanılmıştı. Bu komisyonun vazifesine devam etmesi hususundaki teklif Amerika tarafından yapılmış ve diğer sekiz devlet tarafından da desteklenmişti. İkinci veto, Yunanistanda devam eden karışıklıklardan Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluğun mes'ul tutulmasına ait olan Amerikan teklifine karşı kullanılmıştı. Bu şekilde mesele çıkmaza giriyordu. Bunu gören Güvenlik Konseyi, 15 Eylülde meselenin Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulmasını 2 ye karşı (Sovyet Rusya ve Polonya) 9 oyla karar verdi.

16 Eylülde açılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun toplantısında Yunan Meselesi ilk olarak 27 Eylülde Gromyko'nun Siyasî Komisyona verdiği karar suretile ortaya atılıyordu. Gromyko Genel Kuruldan şu tavsiyelerde bulunmasını istiyordu (175).

1. Yunanistanda bulunan yabancı kuvvetlerin geri çekilmesi,
2. Yunanistana yapılan iktisadî yardımın münhasıran Yunan milletinin nef'ine olarak tevziini kontrol etmek üzere özel bir komisyon kurulması.

Sovyet Karar suretine göre Yunanistandaki durum Yunan iç işlerine vâki yabancı müdahalesinden doğmuştur.

Sovyet delegesi mukabil bur hücumla münakaşaları ve meseleyi başka bir noktaya tevcih etmek istiyordu.

Siyasî Komisyon meseleyi 29 Eylülde ele aldı: İlk olarak, sözü Yunan delegesi Başbakan Çaldaris aldı ve Yunanistanda mevcut olan karışıklıklardan Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk'u mes'ul tuttu. 9 Ekime kadar muhtelif memleketler temsilcileri Siyasî Komisyon önünde görüşlerini bildirdiler. İthama maruz kalan üç Balkan memleketi ile diğer Sovyet

peykleri ve Sovyet Rusya Yunan meselesinin esası üzerinde durmaktan ziyade Birleşik Amerikaya ve Birleşik Amerikanın Türkiye ve Yunanistan'a yapmış olduğu yardıma hücum ettiler. Bu konuşmaların esasları şu noktalarda toplanabilir:

1. Yunanistan meselesi Amerikanın Yunan iç işlerine müdahalesinden doğmuştur.
2. Yunanistanda bulunan İngiliz ve Amerikan kıt'aları geri çekilmelidir.
3. Yunanistana yapılan iktisadî yardım kontrol edilmelidir.
4. Amerikanın Türkiye ve Yunanistana yaptığı yardım, Amerikan emperyalizmine hizmet edip, bu iki memlekette üsler tesisini hedef gütmektedir.
5. Amerikanın Yunanistan meselesindeki faaliyeti doğrudan doğruya Sovyet Rusyaya müteveccihdir.

Bu son nokta hariç, diğer dört noktaya önem atfetmeden geçeceğiz. Filhakika ancak bu son nokta hakikatin ifadesiydi.

Nihayet Siyasî Komisyon ancak 9 Ekimde bir karara varabilmiştir. Bu tarihte, Sovyet ve Polonya temsilcilerinin şiddetli muhalefetine rağmen, Komisyon, Balkanlar için özel bir daimî komisyon kurulmasını ekseyetle karar altına almıştır. Komisyon 11 üyeden yani Güvenlik Konseyinde üye bulunan devletlerin delegelerinden müteşekkil olacaktı. 9 Ekimde Polonya, 11 Ekimde de Sovyet Rusya bu komisyona iştirâk etmeyeceklerini bildirdiler. Bunun neticesinde Balkan Tahkikat Komisyonu dokuz kişiden ibaret oluyordu.

13 Ekimde Sovyet delegesi Vichinsky, 16 Eylûlde Gromyko'nun yaptığı ve Yunanistandan yabancı "ısgal" kuvvetlerinin çekilmesi ve Yunanistana yapılan iktisadî yardımın kontrolüne ait teklifleri tekrarladı ise de bir netice alamadı. 20 Ekimde Vichinsky aynı teklifleri bu sefer talep olarak ileri sürdü ve "Atina hükûmetile Yunanistanın iç işlerine müdahale eden devletler Balkanlardaki gerginliğin yegâne mes'ulleridir" (176) dedi. Fakat bu sözlere rağmen netice değişmiyordu.

Yunanistan meselesi, bundan sonra, Siyasî Komisyondan Genel Kurula geldi. Amerika tarafından teklif edilip, 9 Ekimde Siyasî Komisyonda kabul edilen, Balkanlarda daimî bir özel komisyon kurulmasına dair karar sureti, Fransa ve Belçika tarafından teklif edilen bazı tâdillerden sonra 21 Ekimde Genel Kurulda 6 muhalif (Slav devletleri) ve 11 müstenkife karşı 40 oyla kabul edildi. 22 Ekimde Genel Kurul, Amerikan ve İngiliz

Askerî birliklerinin Yunanistanı derhal terketmeleri hakkında Polonya tarafından yapılan teklifi de 7 oya karşı 34 oyla reddetti. 16 Arap ve İskandinav devleti müstenkif kalmıştı.

Meselenin bir kısmı bu suretle halledilmiş oluyordu. Fakat 1947 senesinin son haftaları esnasında Yunan iç harbi daha endişeli durumlar alarak inkişaf edecektir.(177).

İran Meselesi — İranla Sovyetler Birliği arasında 4 Nisan 1946 da imzalanan anlaşmanın ikinci maddesine göre, İran hükûmeti yedi ay zarfında, Kuzey İranda kurulacak bir İran - Sovyet petrol şirketine ait anlaşmayı İran parlâmentosunun tasvibinden geçirecekti. Fakat İran hükûmetinin düçar olduğu istikrarsızlık bu hükmün yerine getirilmesini güçleştirmişti. Sovyetler, 1947 Ağustosunda içinde bir taraftan İran hududuna asker yığarak, bir taraftan da anlaşmada derpiş edilen tavizleri talep ederek müzakereleri açtı (178). Bu hususta ilk Sovyet notası Ağustosun ikinci haftasında verildi (179). Bundan sonra İran üzerindeki Sovyet baskısı gitikçe artmağa başladı. Eylülün ilk haftası içinde verilen ikinci notada, İranın Sovyetler Birliği hakkındaki eski hasmane durumuna avdet etmiş olduğu bildiriliyordu (180).

Sovyet baskısının İran üzerinde artması Amerikayı da harekete geçiriyordu. Amerikanın Tahran büyükelçisi 12 Eylül 1947 de verdiği bir demeçte, "Milletimiz, istediğinizi serbestçe yapmak hakkınızı tam mânâsıyla destekliyecektir. Bu yoldaki kararımız, İranın, hükûmranlığını müdafaa yolundaki kararının sağlamlığına bağlıdır " (181) diyordu. Filhalka ilk İran - Sovyet ihtilâfının halledilmesinden sonra Birleşik Amerika bu bölgeye olan alâkasını daha çok arttırmıştı. Çünkü kuzey ve güney İran petroleri harp sonrası devresi içinde mühim bir mevki kazanmağa başlamıştı. Yakındağı petroleri, yeni kaynakların ortaya çıkmasıyla, dünyanın en büyük petrol sahası haline geliyordu.(182). İngilizler Ortadoğı petrolerile daha takriben kırk sene kadar önce ilgilenmeğe başlamışlar ve burada sağlam bir şekilde yerleşmişlerdi. İran güneyindeki petroler kırk sene kadar önce keşfedilince, İngilizler hemen faaliyete geçmişler ve Anglo - İranian petrol şirketi kurularak bu petroleri işletmeğe başlamış-

(177) *L'Année Politique* 1947, p. 211

(178) *Revue Politique et Parlementaire*, Août - Septembre 1947, No. 570, p. 204

(179) *Aynı Tarihi*, Ağustos 1947, s. 201

(180) *Aynı Tarihi*, Eylül 1947, s. 189

(181) *Aynı Tarihi*, Eylül 1947, s. 190

(182) Dr. Nizameddin Ali SAV - Petrol Etrafında Son Çarpışmalar, 7 Kasım 1947 tarihli "Cumhuriyet"

lardı. Fakat Ortadoğu petrolerile 1946 danberi Amerika da ilgilenmeğe başlamış ve 26 Aralık 1946 da Amerikan firmalarıyla Anglo - İranian şirketi arasında bir anlaşma yapılmıştı. Buna göre Amerikan firmaları, Anglo - İranian şirketine kredi açarak bu şirketin istihsal ettiği petrolden hisse alacaktı. (183). Amerika bu kadarla da kalmıyarak, İran'a askerî heyetler göndererek İran ordusunu islâha başlamıştı. İşte bu hâdiseler, Sovyet - İran ihtilâfında İranlıların cesaretini arttırmıştır (184).

Sovyetlere gelince: Sovyetlerin İran üzerindeki baskılarını iki zaviyeden mütalâa edebiliriz. Birincisi, Sovyet politikasının esaslarından biri olarak, İran yoluyla sıcak denizlere çıkmanın kolay olması. İkincisi, petrol meselesi. Sovyetlerin harbi müteakip yaptıkları iktisat plânı senelik 60 milyon ton petrole ihtiyaç gösteriyordu (185). Halbuki Sovyetlerin 1946 senesindeki istihsalı ancak 22,8 milyon tondur. İki rakam arasındaki fark Ortadoğudaki Sovyet faaliyetinin sebeplerini izah eder. Buna mukabil Ortadoğunun 1946 senesindeki petrol istihsalı 35 milyon ton olup, 1951 senesi için de 91 milyon ton tahmin ediliyordu. Bu suretle Sovyetler, Ortadoğuda kendi kalkınma inkişafı için geniş kaynaklar görüyorlardı.

Amerikanın Tahran elçisinin yukardaki sözünden sonra İran üzerindeki Sovyet tazyiki daha da artmağa başlıyordu. 18 Eylülde, daha sert bir dille kaleme alınmış bir Sovyet notası petrol anlaşmasının yapılması üzerinde ısrar ediyordu. 20 Eylülde Amerika, Rusyaya petrol imtiyazları vermeği reddetmiş olduğundan dolayı beklenmedik neticelerle karşılaşacak olursa, toprak bütünlüğünün korunacağı yolunda İrana teminat veriyordu (186).

İran Parlâmentosu Sovyetlerle yapılacak petrol anlaşmasının müzakeresine 16 Ekim 1947 de başladı. Geçen sene Sovyetlerle yapılan konuşmalar hakkında Başbakan Gavam-üs-Saltana izahlarda bulundu ve bazı vesikalar sundu. Bunlardan nşıldığına göre (187) :

1. Azerbaycandaki isyanı Sovyetler desteklemişlerdir.
2. Sovyetler Azerbaycandaki kıtalarını çekmelerine mukabil petrol anlaşması yapılması tavizini elde etmişlerdir.
3. Yapılacak petrol anlaşmasına göre, kurulacak muhtelit şirket 50 sene müddetli olacaktır. İlk 25 sene zarfında aksiyonların yüzde 51 i

(183) Bak.: İran Petrolleri, 27 Ağustos 1947 tarihli "Cumhuriyet", International Digest'den iktibas.

(184) İran Petrolleri isimli makale, aynı gazete.

(185) Rakamlar için bak.: Dr. Nizameddin Ali SAV - adı geçen makale.

(186) *Aynı Tarihi*, Eylül 1947, s. 192

(187) *Aynı Tarihi*, Ekim 1947, s. 166

Ruslara, yüzde 49 u İrana verilecektir. İkinci 25 sene zarfında ise her iki taraf da yüzde 50 aksiyona sahip olacaktır.

İran Parlâmentosu şiddetli ve hararetili müzakerelerden sonra, 22 Ekimde, 2 ye karşı 102 oyla, Başbakan Gavam - üs - Saltana tarafından 1946 da müzakere olunan Sovyet - İran petrol anlaşması tasarısını reddediyordu. Sovyetler bu durum karşısında, Kasım ayı ortalarında İrana bir protesto notası göndermekle iktifa ediyorlar, fakat bundan ileriye gidemiyorlardı. Şüphesiz ki, bunda Amerika ve İngilterenin İran hükûmetini kuvvetle desteklemelerinin büyük tesiri olmuştur. Şurası açıktır ki, Amerikanın Tahrana yaptığı (Ankaraya yaptığı gibi) malî yardım teklifleri, Ortadoğu memleketlerinin milliyetçi hislerini daha çok takviye ediyordu. (188).

Mikolajczyk Hâdisesi — Polonya Köylü Partisi başkanı ve eski başbakanlardan Mikolajczyk 1947 Ekiminin ortalarına doğru gizli olarak Polonyadan kaçtı. Köylü Partisinin başkanının kaçıışı bir müddet esrar perdesi içinde kaldıktan sonra, nihayet Londra'da görüldü. 23 Kasım da Britanov a ajansına yaptığı demeçte, kendisini daha önce idama mahkûm etmiş bulunan bir mahkemeye sevkedileceğini öğrendiğinden Polonyadan kaçtığını söylüyor ve Kominform'un kuruluşundan sonra Polonyada terörün arttığını bildiriyordu. (189).

Bu suretle Sovyetler Polonyadaki muhalefeti de yok etmiş oluyorlardı. Bu hâdiseden sonra güney hudutları boyunca, Avusturyadaki gedik müstesna, Baltıktan Karadenize kadar kuvvetli bir barikat kurmuş bulunuyorlardı.

Dört Dışişleri Bakan Muavinlerinin ve Dört Dışişleri Bakanının Londra Toplantıları (190) — Moskova Konferansının kapanışında, gelecek Dört Dışişleri Bakanları toplantısının Kasım 1947 de yapılması kararlaştırılmıştı. Fakat Dışişleri Bakanlarının toplantısından önce, Muavinler hazırlık toplantısı yapacaklardı. Dışişleri Bakanları Konseyinin 25 Kasım da toplanması ancak 4 Ekimde kararlaştırıldığından, Muavinler 6 Kasım da Londrada görüşmelerine başladılar. Muavinler ancak mahdut meseleleri ele alacaklardı.

Görüşmeler ilkönce, hangi memleketlerin Alman sulhunün hazırlanmasına iştirâk edeceği hususunda görüş teatisile başladı. Sovyet dele-

(188) *Revue Politique et Parlementaire*, Novembre 1947, No. 572, p. 203

(189) *Aynı Tarihi*, Kasım 1947, s. 209

(190) Bu toplantılar hakkında : *L'Année Politique 1947*, pp. 237 - 242; *Aynı Tarihi* Kasım 1947, s. 142 - 159, Aralık 1947, s. 215 - 243; Department of State BULLETİN, Vol. XVII, Decemmer 7, 1947, No. 440, pp. 1078 - 1079; December 14, 1947, No. 441, pp. 1183 - 1185; December 21, 1947, No. 442, pp. 1204 - 1205

gesine göre, Alman sulhunün hazırlanmasına Dört Büyükler ile, Almanya'ya komşu bulunan ve Almanya ile bilfiil harp etmiş olan devletler ve bir de Arnavutluk iştirâk etmeliydi. Amerikan delegesine göre, Almanya'ya harp ilân etmiş olan 55 devlet iştirâk etmeliydi. Bir neticeye varılamadığından bu mesele geçildi. Bundan sonra 10 Kasım'a kadar Dışişleri Bakanları Konseyinin müzakere gündemi münakaşa edildi. Bunda da kesin bir netice elde edilemedi. Muavinler, anlaşmamış olduklarını şeflerine nasıl bir lisanla bildirecekleri hakkında bile bir anlaşmaya varamamışlardı (191). Böylece Muavinlerin toplantısı 20 Kasım'da sona erdi.

25 Kasım'da Londrada Lancaster House'da toplanan Dışişleri Bakanları 26 Kasım'da gündem meselesini hallederek Almanyayı birinci plâna almışlar ve Avusturya meselesini de, 2 Aralık'a kadar bir rapor sunmak üzere, Muavinlere havale etmişlerdi.

Taraflar daha ilk günden itibaren çatışmağa başladılar. Molotof 26 Kasım'daki nutkunda "Dünya iki kısma ayrılmıştır: Demokrat barış taraftarları ve emperyalist barış taraftarları" (192) diyordu. Molotofun bu demagojisine Marshall daha realist ve daha makûl bir cevap vererek, it-hamlarda bulunulacak yerde bir anlaşmaya varılmak lâzımgeldiğini bildirdi.

Görüşülen meseleler şunlardır:

Almanya sulhunün hazırlanmasında tâkip edilecek usul:

Molotof, sulh muahedesini imza edecek mes'ul ve merkezî bir Alman hükûmeti kurulması zarureti üzerinde durmuştur. Molotof'un teklifleri iki noktada toplanıyordu:

1. Sulh muahedesini hazırlanmadan önce merkezî bir Alman hükûmeti kurulmalıdır (193).

(191) *Aynı Tarihi*, Kasım 1947, s. 145 ve *L'Année Politique 1947*, p. 238

(192) *Aynı Tarihi*, Kasım 1947, s. 152

(193) Müzakereler esnasında Molotof, Almanyada merkezî bir hükûmet kurulması hususunda bilhassa ısrar etmiştir. Bunun birinci sebebi, Mayıs ayında Amerikan ve İngiliz İşgal Bölgelerinin birleştirilmesinin Sovyetlerin hoşuna gitmemesiydi. Çünkü bu şekilde, Almanya doğu ve batı diye ikiye ayrılmış oluyordu. Halbuki merkezî bir Almanya Sovyetlerin daha çok lehine idi. İkinci sebep de, birlik fikrini ortaya atarak Alman efkârı umumiyesini kazanmaktı. Filhakika 6 ve 7 Aralıkta, Sovyet işgal bölgesindeki Birleşmiş Sosyalist Parti "Sulh ve Birlik için Alman Halkı Kongresi"ni toplantıya çağırırsa da, Sosyal Demokrat ve Hristiyan Demokrat Partilerinin iştirâk etmediği bu Kongreye pek az kimse geldi. Kongre 17 kişilik bir heyet seçerek, Alman Birliğinin hemen tahakkukunu istemek üzere Londraya konferansa yollamak istedi. Fakat İngiltere bunlara vize vermediğinden gidemediler.

2. Bu hükûmet, Alman Anayasasına konulacak bir madde ile, sulh muahedesine riayet etmeğe mecbur edilmemelidir.

Diğer üç Bakan, Alman merkezî hükûmetinin kurulmasına prensip olarak muvafakat ettiklerini, fakat onun şimdilik bahis mevzuu olamıyacağı, konferansın şimdiki vazifesinin sulh muahedelerini hazırlamak olduğunu bildirerek teklifleri reddettiler.

Sulh muahedesinin hazırlanmasına iştirâk edecek devletlerin adedi meselesinde Marshall, diğer üç Bakandan ayrıldı. O, sulh müzakerelerine mümkün olduğu kadar çok devleti iştirâk ettirmek istiyordu.

Almanya ile yapılacak sulh muahedesinin hazırlanmasına ait usulde mutabakat hasıl olmadığından mesele 3 Aralıkta Muavinlere havale edildi. Diğer taraftan da, Muavinler 2 Aralıkta Konferansa müracaat ederek, Avusturya sulhü hakkında anlaşmaya varamadıklarını bildirdiler.

Alman Hudutları ve Sarre:

Molotof, Bidault tarafından ileri sürülüp Bevin ve Mashall tarafından kabul edilen, Almanyanın doğu ve batı hudutları meselesini incelemekle muvazzaf bir komisyonun teşkili teklifini reddetti. Bidault da, diğer taraftan, Sarre'nın merkezî Alman hükûmeti hudutları içerisine girmesini kabul edemeyeceğini bildirdi.

Ruhr'un Sattüsü:

Bu mesele ile bilhassa Fransa yakından ilgileniyordu. Fakat esash birşekilde müzakere edilmedi. Yalnız Fransa bu husustaki taleplerini bildirdi. Eskiden Ruhr ve Renyanın iktisaden Fransaya bağlanmasını talep eden Fransa, şimdi Ruhr'un beynelmîlel bir kontrol ve statüye tâbi olmasını istiyordu. Sulh muahedesine konulacak bir madde ile kurulacak bir teşkilât Ruhr'un kömür ve çelik istihsalâtının tevziini tanzim edecekti.

Avusturya Sulhü:

Bu mesele, Konferans tarafından 3 Aralıkta ele alındı. Muavinler sundukları raporda, bir anlaşmaya varamamışlar, ancak muhtelif görüşleri bildirmişlerdi. Dışişleri Bakanları, konferansın son günü olan 15 Aralıkta bu meseleyi tekrar muavinlere havale ettiler.

İktisadî Meseleler:

Bunların müzakeresine 5 Aralıkta başlandı. Molotof, Alman sınaî istihsalâtının 1938 deki nisbetin yüzde 70 ine kadar çıkabilmesini ve bu istihsalâttan tamirat bedeli alınmasını istedi. Birinci teklifi Fransa kendisi için tehlikeli görerek şiddetle reddetti. İkinci teklifi de Marshall reddetti. Bunda da mutabakat hasıl olmayınca, Konferans, gelecek toplantı tarihi-

ni dahi tesbit etmeden 15 Aralıkta dağıldı. Konferans o kadar kötü bir atmosfer içinde bulunuyordu ki, gelecek toplantı tarihinin tesbitine teşebbüs edilseydi bile, bunda dahi ihtlâf çıkardı.

Üç haftalık müddet esnasında konferans sadece münakaşa ile vakit geçirmiş ve Sovyetlerin kesif propagandalarına şahit olmuştı. Molotof Alman meselesini halletmekten ziyade, Alman milletine Sovyet propagandası yapmak için konuşmuştu. Easen üç batılı devletin Dışişleri Bakanları daha konferansa gelirlerken bedbin olduklarını açıkça söylemişlerdi. Fakat Sovyetler tarafından bu derece ithamlarla karşılaşacaklarını da tahmin etmemişlerdi. Molotof'un bütün gayretleri, kabahati batılılara ve bilhassa Amerikalıların sırtına yüklemek ve Alman milletine, sulhün imzalanamamasının yegâne sebebinin Amerikalıların "emperyalist" niyetlerinin olduğunu göstermek olmuştı. Hakikatte Sovyetler zaman kazanmak istiyorlardı. Rusların en büyük ümidi Avrupada mevcut ıstırap ve sefaleti sürdürmek ve bunun için vakit kazanmaktı (194). Molotof Londra Konferansının müsbet bir neticeye varmasından korkmakta idi (195). Çünkü dünyanın istikrara kavuşması, Sovyetlerin aleyhine olacaktı. İstikrarsız durum onların istismarı için geniş imkânlar bahşediyor ve bu durum içinde ortaya çıkan her fırsatta kendi lehlerine olarak bir merhale katediyorlardı. Bundan başka, bu istikrarsızlık Marshall Plânını da akamete uğratabilirdi. Çünkü Avrupa devletlerinin kalkınması herseyden önce kurulacak sulhe bağlıydı.

Londra Konferansını müteakip, Marshall Amerikaya döndükten sonra Amerikan milletine yaptığı izahlarda, konferansın bir hülâsasını veriyordu. Bu izahlarında Marshall, Sovyet delegesinin takınmış olduğu uzlaşmaz durumdan acı acı şikâyet ediyor ve Molotof'un Almanya meselesinde çıkardığı güçlüklerden bahsederek, "Biz elimizde olanı Almanyaya veriyoruz (196). Ruslar bu memleketi soyuyorlar. Tazminat bahsinde Sovyet taleplerinin tek veçhesi budur... Bu suretle Doğu Almanyanın iktisadî ve siyasî hayatına el konulmuş ve bu hayat boğularak aşağı yukarı Rusyaya tâbi bir eyalet haline getirilmiştir. Eğer Rusyanın batı işgal bölgelerindeki câri istihsal üzerinden de tazminat alınması hakkındaki talebi kabul edi-

(194) Nâzım POROY — Bevin'in Nutku, 20 Aralık 1947 tarihli "Memleket", *Aynı Tarihi*, Aralık 1947, s. 250

(195) Beklenen Netice, 17 Aralık 1947 tarihli "Ulus", *Aynı Tarihi*, Aralık 1947, s. 248

(196) Marshall yine bu beyanatında, İngiliz ve Amerikalıların Almanya için sende 700 milyon dolar sarfettiklerini söylüyordu.

lecek olsaydı, Sovyetler bu suretle Almanyanın müstakbel iktisadî hayatını boğmuş olacaktı” (197) diyordu. Bevin de şöyle diyordu: “Rusya'nın düşmanca propagandası, üç hafta süren müzakereler sırasında Konseye, esas olan prensipleri ele almak fırsatını vermemiştir” (198).

Londra Konferansının akameti Birleşik Amerikayı daha esaslı tedbirler almağa sevk ediyordu. Bu tedbirlerden biri, Bizonyaya Fransız işgal bölgesinin de ilâvesiyle bir Trizonya meydana getirmektir. Bu şekilde Batı Almanya ile Doğu Almanya birbirinden kat'î olarak ayrılacak ve Batı Almanyada ayrı bir hükûmet kurmak yoluna gidilecekti. Fakat Fransa, kendisine bahsedilen avantajları kâfi görmediğinden fikir tahakkuk ettirilemedi. Bununla beraber, Almanya hakkında üç devlet arasındaki işbirliği gittikçe sıklaşıyordu.

Londra Konferansının ikinci reperküsyonu da, Başkan Truman'ın 17 Kasım'da İtalya, Fransa ve Avusturyaya yardım için Kongreden talep ettiği 597 milyon dolarlık kredinin, Kongre tarafından 522 milyon dolar olarak 19 Aralıkta kabul edilmesidir. Çünkü Londra Konferansının toplandığı günlerde Fransa ve İtalyada, bütün memlekete şâmil grev ve karışıklıklar çıkmış ve bu iki memleketin iktisadiyatına darbe indiren bu karışıklıklarda yabancı parmağı olduğu anlaşılıyordu. Durum böyle iken bir de Londra Konferansında Sovyetlerin Amerikaya hücum etmeleri ve Konferansı akamete uğratmaları, Amerikan Kongresini harekete geçirmişti. Truman, 19 Aralıkta üç Avrupa memleketine yardım hususundaki krediyi temin eder etmez, aynı gün Marshall Plânı mucibince 16 Avrupa memleketine 1948 den 30 Haziran 1952 ye kadar yapılacak yardım için 17 milyarlık bir kredi için bir mesaj daha sunuyordu (199). Bu mesajında yapılacak olan yardımın şekil ve mahiyetini izah ediyordu (200).

Balkan Federasyonu — 1947 Ağustosunda Bulgaristanla Yugoslavya arasında imzalanan Bled Anlaşmasından yukarıda bahsetmiştik. Aralık 1947 de de bu anlaşma daha genişliyerek, Yugoslavya etrafında Arnavutluk, Macaristan, Romanya ve Bulgaristanın toplanmasından bir federasyon meydana geliyordu. Bu federasyon, Yugoslavya ile komşuları ara-

(197) *Aynı Tarihi*, Aralık 1947, s. 241

(198) Nâzım POROY — adı geçen makale.

(199) Pariste toplanan 16 ların tanzim ettiği kalkınma programı Amerika tarafından incelenmiş ve bu 16 memleketin 1948 den 1952 ye kadar olan ihtiyaçları 22,5 milyar hesaplanarak, bunun 17 milyarının Amerika tarafından karşılanmasına karar verilmişti. Geri kalan kısmını da bu devletler aralarında yapacakları iktisadî işbirliği yoluyla tamamlayacaklardı.

(200) Bu mesaj için bak.: *Aynı Tarihi*, Aralık 1947, s. 365 - 372

sında imzalanan anlaşmalarla kuruluyordu. Anlaşmalar, bir Alman tecavüzü veya herhangi bir devletin taarruzuna karşı birbirlerine yardım vâdediyordu.

Bu noktadan bakılırsa bu anlaşmalar mühim bir şey olarak görülmez. Fakat bu peyk devlet şeflerinin bil'ahare yaptıkları beyanatlar, anlaşmaların gayelerini açığa vurmaktaydı. Yugoslavya ile Bulgaristan arasında imzalanan anlaşmanın akdinden sonra yayınlanan demeçte, bu anlaşmanın Türkiye ile Yunanistandan gelebilecek emperyalist tehlikeyi önliyeceği ileri sürülmüştü (201). Bulgar Başbakanı Dimitrov, 16 Aralıkta Plovdiv şehrinde verdiği nutukta şöyle diyordu: " Yanyana ve elele yürüyen ve icabederse bu ellerde silâhlarla yürüyecek ola Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya emperyalistlerin plânlarını altüst edecektir....Korkan ve hiddetlenen emperyalist kapitalistler her çareye başvurarak bu memleketler arasındaki dostluğa müdahale etmek ve birleşmelerine mani olmak istemektedirler " (202). Yine Dimitrov, 24 Aralıkta Bulgar Gençlik Teşkilâtı Kongresinde "Atina ve Ankarada öğünenler ve Onlara ilhâm verenler....." diyordu (203).

Balkan Federasyonunun kurulmasında Mareşal Tito başrolü oynuyordu. Bu suretle Tito, Sovyetlerin Zalkan peykleri arasında hâkim ve nâfiz bir mevki almağa başlıyordu ki, bu bil'ahare Sovyetlerin hoşuna gitmiyecek ve 1948 yılı başından itibaren başlayan Sovyet-Yugoslav gerginliği 1948 sonbaharında birdenbire bir inkitaa müncer olacaktır.

Romanya Kralının Feragati — 1947 yılı Sovyetlerin peyk memleketlerde yaptıkları rejim darbelerinden biri ile sona eriyordu. Romanya Kralı Mihai, 30 Aralık 1947 tarihli imzasını taşıyan bir beyanname ile "Krallık idaresinin devletin içinde bulunduğu şeraite uymamasından ve Romanya'nın inkişafı yolunda ciddî bir mania teşkil etmesinden " dolayı feragat ediyordu. Halbuki mesele hakikatte böyle değildi. Kral, Sovyetlerin emri ile hareket eden Başbakan Grozanın tazyikile feragat etmişti (204).

Esasen 6 Mart 1945 te Groza'nın iktidara geçmesindenberi Kral Mihai hükûmetle anlaşmamıştı. İktidarda bulunan komünistlerin faaliyetine daima set çekmeğe çalışmıştı. Bu ise, komünistleri memnun etmiyordu. Ni-

(201) Dışişleri Bakanımız Necmeddin SADAK'ın 22 Aralık 1947 de T.B.M. M.nde yaptığı beyanattan. 23 Aralık 1947 tarihli "Cumhuriyet"

(202) *Aynı Tarihi*, Aralık 1947, s. 295 - 296

(203) *Aynı Tarihi*, Aralık 1947, s. 297

(204) Feragat hadisesinin cereyanı hakkında gayet enteresan olan şu makaleye bakınız: Aurel DECEI - Romanya Komünist Darbesinin İçyüzü, 9 Ocak 1948 tarihli "Cumhuriyet"

hayet fırsatı ele geçirerek 30 Aralık sabahı zorla feragat ettirdiler ve aynı gün öğleden sonra Romanyada "Halk Cumhuriyeti" ilân edildi. Bu suretle Romen halkı kuvvetli bir mesnet ve sağlam bir birlik unsurunu kaybederek kendisini mukadderatın seline koyveriyordu. Sovyetler ise Bulgaristan ve Yugoslavyadan sonra Romanyadaki rejim darbesiyle harbin bitişinden beri üç hanedanı yıkmış oluyorlardı.

Böylece 1947 yılı dünya için yeni bir sürprizle kapandı. Fakat umumiyet itibariyle bu yıl, gerek Amerikan ve gerekse Sovyet siyasetleri bakımından verimli olmuştur. Sovyetler yeni yeni kazançlar elde etmişler ve Almanya ve Avusturya meselelerinde gösterdikleri uzlaşmazlıkla dünyanın ve bilhassa Avrupanın istikrarsız durumunu idame ile bundan istifadeye muvaffak olmuşlardı. Bu yıl içinde Amerikan politikası da mühim gelişmeler kaydetmişti. Asırdide politik doktrin artık terkediliyordu. Çünkü bir asırdan fazla bir müddet önceki şartlar içinde doğan bu doktrin, aradan geçen uzun zamanın ortaya çıkardığı yeni şartları nazarı itibara almak zorundaydı. Fakat kökleşen an'aneler bir anda kolayca yıkılamaz. İşte Amerikan idarecileri, Amerikan halkını, bu an'aneleri terketme yoluna doğru çekmeğe başlıyordu. Bu bakımdan Amerikan siyasî tarihinde ademi müdahale siyasetinin terki 1947 yılında başlamıştır.

Ankara, 24 Mart 1949

(Devamı Var)